

Leif Kåre Solberg

Magister i sosilogi

Juni 2023

Skogbaron, sagbrukseier, storbonde, skipsrederi, felespiller, komponist, forfatter, kgl. fullmektig, Revierhavens Baatforening og Pipervigen båtforening Ivar Rytterager

Ivar Rytterager født 1818 på Rytteraker, Hole i Buskerud. Død i 1898. Gift med Lovise Emilie Rytterager (Løken) Født 1825. (Hassel Jernværk er et tidligere jernverk i Skotselv i Øvre Eiker i Buskerud, som var i drift fra 1649 til 1870-tallet. Det er et av Norges eldste jernverk.) Bestefar på moren side: Forvalter og kruttmåler på Kongsberg. Død mor: 1904 Storøya i Hole, Buskerud. Dødsfallet til Ivar Rytterager resulterte ikke i offentlig skifte. Vi har derfor ikke flere

opplysninger om formuesforhold og arvefordeling enn det som går frem av dødsfallsprotokollen.¹

Examinatus juris (hadde ikke latin, var akademiker utelukket fra de offisiellere kateterlisene, ikke adgang til Det Norske Studentersamfund) 1841 (23 år) fortsatte advokat i Christiania 1841 til 1850. Vi vet ikke noe om hva gjorde som advokat. Ansatt i det daværende revisjonsdepartementet 1850 som copist (som kopist) og den 6. juni 1861 ble utnevnt til embetsmannen «Kongelig Fuldmektig».

Så snart han fant seg til rette i hovedstaden som student og fikk se havnen og fjordøyene, fulgte han sin

umiddelbare trang til å ferdes i båt. Det var en naturlig følge av at farsgården lå ved Tyrifjorden, like overfor den vakre «Storøya» bodde på Rytterager, så båtturer for garnsetting og oppdagerferd ga hans ivrige guttesinn tilfredsstillelse ved å greie seg selv i robåten. Etter hvert fikk Ole Hungerholt Rytteraker seg egen føringsbåt med seil, i 1790-årene.

Føringsbåter som tømmer som slep. transport av varer og folk, jakt fra 40 fot til 60 fot 1790-årene og til 1860. Jakten Dronning Tyri var ikke engangsfenomen, det hadde vært føringsbåter før.

Fra guttedagene ved Tyrifjorden vinterstid hadde han også fått øvelse i å gå på skøyter og ble naturligvis like ivrig skøyter og ble naturligvis like ivrig skøytefører da han kom til Christiania. Pipervigen fristet jo med skinnende blank skøyter langs Akershus, og i flere vintre lå det fin, kjørbar is helt utover mot Vestfjorden. Men han var ikke «bare» båt- og skøyteentusiast. Han elsket i det hele tatt friluftslivet som ivrig turgjenger og gledet seg særlig over sitt herlige Ringerike Jørgen Moe og Asbjørnsens eventyrrike. Han syntes at han rent ut måtte verne Krokkleiva. Det var allment kjent at «Manden» på Kleivstua med bøssen og de bønnfallende versene skyldtes Rytteragers initiativ. Han hadde overoppsynet med vedlikehold av veien, og inntektene av bidragene som var lagt i «Bøssen», ble brukt til vedlikeholdsarbeidet.

¹ SAO, Oslo skifterett, G/Ga/Gaa/L0018: Dødsfallsprotokoll, 1897-1899, s. 114
Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/sk20090513380809>

Men det sentrale i hans fritidsinteresse var båtlivet. Ungdomsårene og enda mer manndomsårene ga ham den uerstattelige rike gleden av seilas. Rytterager fikk således like god lokalkjennskap til havne- og fjordforholdene som en «innfødt» seilernestor. Og det var nettopp hans inngående kjennskap til misforholdet m. h. t. båtplassene for småbåter, som fikk Rytterager til å reagere positivt for å få bedret de håpløse tilstandene.

Rytteragers store fortjeneste ble da at han fikk myndighetene til å respektere småbåteierens ønske om båtplasser som legale rettigheter i erkjennelse av folkenyttig tiltak. Han bidro til å skape den forståelse og goodwill hos myndighetene, som gjorde løsningen av spørsmålene om samlet båthavn mulig. Rytteragers økende innflytelse så vel i egenskap av embetsmann, som bemerkelsesverdig organisator, ble høyt respektert innen Havnekommission, Magistrat og Formandskab. Det ble faktisk skapt tradisjon i 1853, som fikk samfunnshevd og senere kommunal rettighet.

På dette tidspunkt var Ivar Rytterager grodd fast i Christiania også som familiefar, idet han hadde giftet seg i desember 1848 med den kultiverte Emilie Hoffeldt, og de fikk tre barn. Av deres barnebarn lever fremdeles ingeniør Jens Thue i Canada og agent Ivar Thue, bosatt i Oslo. Han minnes vel bestefar Rytterager som tok mange førstepremier med den kjente seilsnekken sin, som i 90-årene lå i Filipstadbugten, men dessverre ble stjålet.

Revierhavns Baatforening

Ivar Rytterager satt som formann i Revierhavns Baatforening fra 1854 til sin død i 1898. I 1853 ble Revierhavns Baatforening stiftet, og i 1905 ble den flyttet til Hovedøya.²

Revierhavns Baatforening fra 1928. Båthuset var antagelig reist av arkitekt Olaus Krøger von Holck.

Første styret: formann advokat Hans Grøn, mudringsinspektøren og sjøkaptein Bent Mogens Hall, boktrykker Jacob Chr. Abelsted,

² Leif Kåre Solberg. *Revierhavns Baatforening 1853-2003*. St. Hallvard, Oslo Byes Vel. 2003/2.
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2015021681038_001

Andre styret: formann examinatus juris, copist i revisjonsdepartementet, skogeier Ivar Rytterager, mudringsinspektøren og sjøkaptein Bent Mogens Hall, boktrykker Jacob Chr. Abelsted, rittmester Carl Conrad Møller, handlesfullmektig, skipsmegler August Gasman, maleren David Arnesen, maleren Ole Theodor Heide, konditor Carl Ludwig Peters. litograf, fotograf Fedor Tegner, arkitekt, miniatyrmaler, litograf og kamera system Olaus Krøger von Holck.

Pipervigen (Frognerkilen) båtforening ble stiftet i 1860 og frem til 1874 hadde de to foreningene felles formann med Ivar Rytterager. Båtforeningen lå i Pipervigen et område som i 1854 ble regnet som «en ved Urenslighed ækkel og stinkende Strækning».

På stranden og nær bebyggelsen i Pipervika hadde byens borgere «møkkahaugene» fra sine husholdninger, og «nattmannen», byens søppelkjører, tømte også en del av sin last ved Pipervika. Noe av møkka ble hvert år kjørt ut på fjordisen før isløsningen. Den vannrike Bisletbekken ble også mer og mer forurenset på 1800-tallet.

Bebyggelsen i Pipervika var på 1700-tallet fremdeles i én etasje med et par unntak. Tomtene var likevel såpass store at de fleste hadde en liten hageflekk.

«Baadforeningen i Pipervigen» hadde tilhold i enden av «Langbryggen» i Pipervika. Båthuset står i motsatt side Søgaten i Pipervika Bildet er fra 1860-tallet.

Først midt i 1850-årene var innerste del av Pipervika tilkjørt så mye fyllmasse at det ble mulig å legge vei (Søgaden) over til vestbane-siden.

Eilert Sundt beskrev Pipervika i den første moderne sosiologiske undersøkelse «Om Pipervigen og Ruseløkbakken» (1855).³

Bildet er fra 1860-tallet. I bakgrunnen sees båthuset hvor medlemmene kunne oppbevare årer og annet utstyr, samt de første gårdene i Søgaten. Båthuset var antagelig reist av arkitekt Olaus Krøger von Holck, tegningskolen. Han var styremedlem i Revierhavens Baatforening.

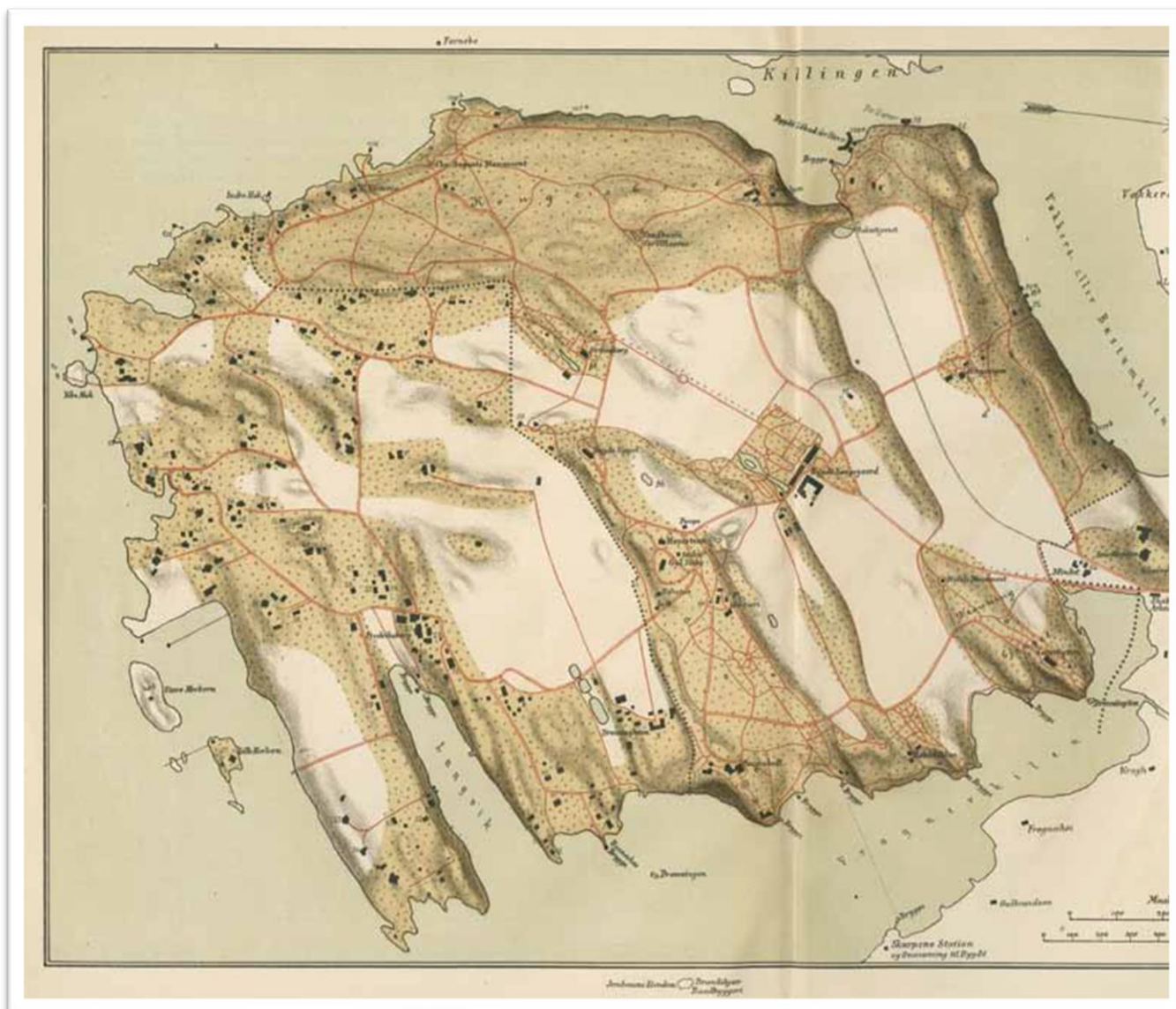
Foreldrene til Ivar Rytterager

Ole Jørgensen Hungerholt født i 1776 Hungerholt i Steinsfjerdingen, Hole. Død: 02. November 1842 Storøya, Hole gift med Gunnor Iversdtr. Løken født 1780 Nedre Løken, Hole. Død: 1873 Storøya, Hole, Buskerud.

Ole Jørgensen fra plassen Hungersholt var en lokal analfabet og gründer. At han var analfabet tyder på fattigdom. Arealene nærmest Steinsvika er ikke i bruk som dyrkamark i dag. Her er det fuktig, graskledd og med et innslag av buskvegetasjon. Myrabekken renner ut i fjorden omtrent 300 meter nordøst for tunet på Stein. Det sørligste av Hurum-brukene er Hungerholt 186/3, som ligger midt på sletta 300 meter sør for Vollgata. Bruket lå ved den gamle allfarveien, er nevnt midt på 1600-tallet, og var husmannsplass under øvre Hårum fram til 1754. Tunet inneholder

³ Pipervika. <https://oslobyleksikon.no/side/Pipervika>

våningshus fra 1700-tallet, ombygd flere ganger, stabbur, grise- og hønsehus fra 1936. Det er flere store trær i tunet.

Bygdøy i 1880-årene. Kongsgården eier alt landet vest av linje som nord-sør. Unntatt i vest på kartet Søndre Skøyen skit ut Karenslyst i 1790.

Dette hindre ikke at han som senere i livet blir valgt som varastoringsrepresentant. 1820-årene selv om han til nød kunne skrive navnet sitt. Han begynte som røyert, rorskar. Etter konfirmasjonen rodde han føringer fra Svangstrand i Lier til Hungerholt ved Steinsfjorden. Etter hvert fikk han seg egen føringsbåt eller jakter med seil. Føringsbåter kom opp i noen 40 – 60 fot lang og 18 fot bred. Både før og etter at dampbåtene kom på fjorden ble det brukt føringsbåter (røyerter) med seil og årer på elva og fjorden. Disse ble benyttet til transport av tømmer, folk og gods på elva og i fjorden. Robåtene som var i bruk var like foran og bak, og hadde stor laste-evne. Førerne av disse båtene ble kalt Røyertkarer. Fra 1705 fortelles om en båt ved Feiring Jernverk med en lastekapasitet på 50 tønner, og som hadde en verditakst på 40 daler (en betydelig sum den gang). Holmsen har beregnet at føringsbåtene var 13 ganger billigere enn landeveistransporten. En føringsbåt kunne ta 80-90 tønner korn mot bare 6 tønner på et hestelass.⁴ De fleste føringsbåtene var mindre, og kunne laste mellom 7,5 og 10 tonn. Råseilriggen var tidligere enerådende som seilføring, men på dette tidspunktet var nok gaffelriggen kommet til regionen fra ca. 1840. Alle var av båter eid av storbøndene, eller handelsmennene på hver side av handelsåren.

⁴ Seiling av sprit på Mjøsa.

https://lokalhistoriewiki.no/index.php?title=Seiling_av_sprit_p%C3%A5_Mj%C3%B8sa&mobileaction=toggle_view_desktop

Som unggutt handlet han skog oppe i Land, som han tjente penger på og fikk solgt igjen i rett tid. Pengene plasserte han i fast eiendom. I løpet av noen år arbeidet han seg opp til å bli en av Holes største eiendomsbesittere. Ole Jørgensen Hungerholt kjøpte Rytterager i 1805 og hans teglverk er senere vel kjent. Han vokste opp på Hungerholt i Vestre Bye hvor det var teglverk. Rytteraker var på denne tiden en forsømt gård, og det var nødvendig å oppføre nye driftsbygninger. Ole Jørgensen og Gunnor Iversdatter står som eksempler på den nye tids gårdbrukere, folk som ikke satte grensene ved vanlig gårdsdrift.

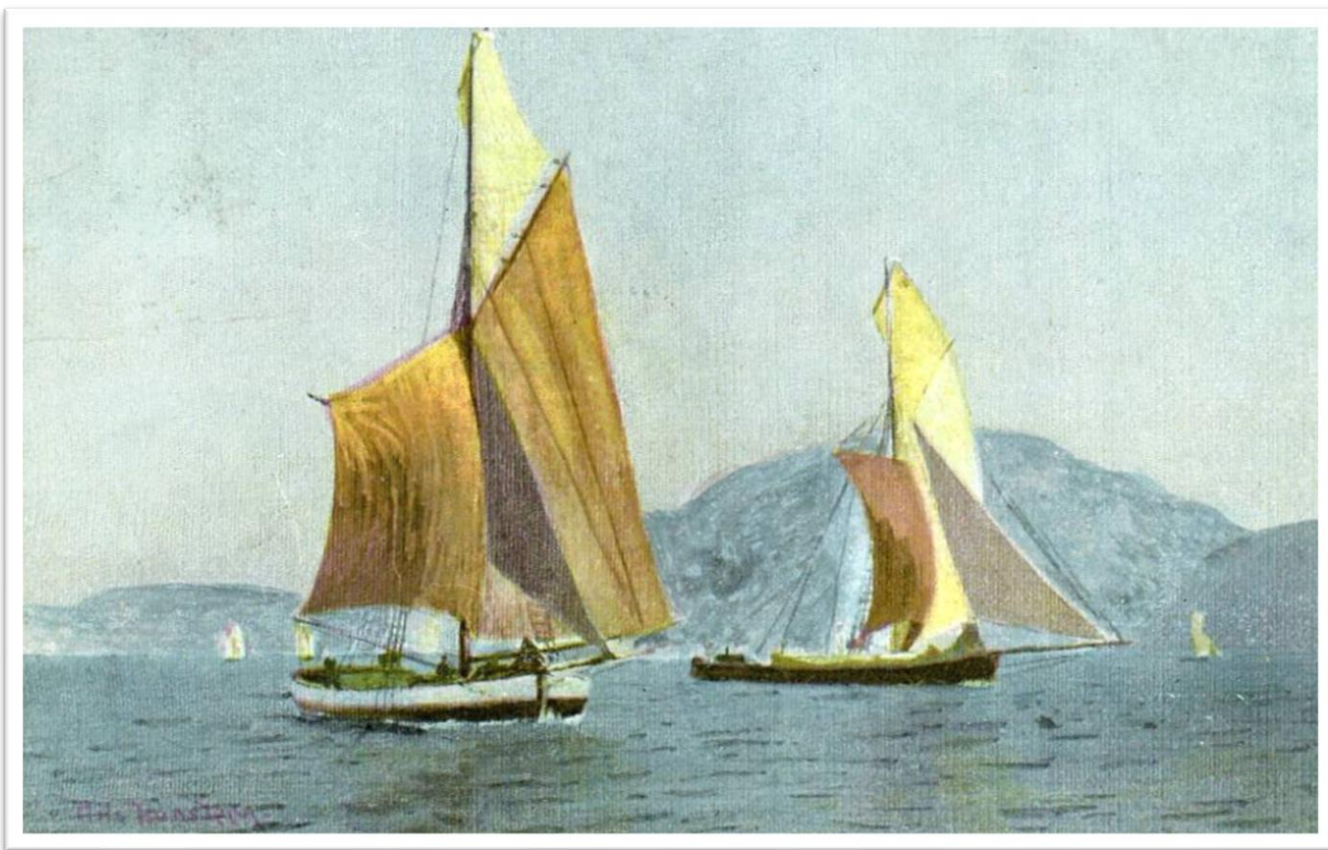
Storøya største bruk og det nest største Rytteraker i Hole.

Gårdens historie er nært knyttet opp til Storøya. Opprinnelig var Storøya og Rytteraker to gårder, men i middelalderen fikk de felles eier, som bispegods og senere krongods. Rytteraker ble etter hvert redusert til utmark og beitehavn.

Han eide storgårdene Storøya, Rytteraker og Øvre Borgen, og skoger på Utstranda og Tandberg Brug på Øst-Modum. Etter hvert anla han teglverk og kalkovn på Rytteraker, og han var den første i Hole som organiserte håndverkere til produksjon av karjoler (vogner) og sleder i større stil, en virksomhet som betydde mye for økonomi og sysselsetting i bygda i siste halvdel av 1800-tallet.

Barkebrødtidene og inflasjonen under Napoleonskrigen da pengeverdien falt dramatisk, gjorde investeringer i gårdsbruk gullkantete. Matprisene steg, inntjeningen var god og gammel gjeld ble nedskrevet av inflasjonen. Også etter krigen fortsatte han med heldige spekulasjoner og bygde opp et lite imperium med nabogårdene Storøya og Øvre Borgen som kjerne, herunder etablerte han Tandberg Brug på Øst-Modum. Øst-Modum ligger på andre siden av Tyrifjorden i forhold til Rytteraker.

Han ble også tilbudt å kjøpe «hele» Bygdøy i 1833. Rådmann Christoffer Ingstad (1768-1836) var Ingstadløkken var på 945 mål. Den på auksjon i 1833. Gunnor Iversdatter Løken hadde for mye nok for mye å kjøpe mye holde styr på Ladegaardsøens inne Christiania. Noe han takket nei til. Ingstadløkken omfattet det senere Christiansro, Dronninghavn og Løchenløkken.

Nils Hansteen. Nordbanernes 1908.

Barn til Ivar Rytterager

Johanne Olivia Thue (Rytterager) født 1850 Christiania. Død 1924 (73-74). Pianistinne. Gift i Domkirken, Oslo, med lege Henning Junghans Thue. Fødselsdato: 22. August 1852 Seljord, Telemark. Død: 1889 (36-37). Foreldre oberstløytnant Jens Thue. og Nancy Thue (van Kervel).

Birger Ivar Hoffeldt Rytterager, d. 16. juli 1852. Død: 1906 (53-54) Rytteraker, Hole, Buskerud. Ektemannen til Wilta Antonette Paulsen Rytterager (Flor) f. Nordland.

Mimmi Emilie Sofie Hansteen (Rytterager). Fødselsdato: 1854. Hun ble en kjent sangpedagog i Kristiania i forrige århundre. Konen til Nils Hansteen, Født 29. apr 1855 Mo i Rana. Kunster. Død 1912 Christiania. Far Agathon Bartholomæus Hansteen. Sogneprest (f. 1812).

Gude ledet ham inn på marinemaleriet og fikk stor betydning for hans utvikling. I 1881 kom han hjem til Norge, og var bosatt i Kristiania til sin død, bortsett fra årene 1887–92 da han oppholdt seg i København. Av prinsipp var han friluftsmaler, men formådde ikke helt å frigjøre seg fra akademimaleriet, som fortsatte å prege hans kunst. Hans malerier bar merke av påvirkning fra Gude i tegning, koloritt og billedoppbygging, til tross for at han flittig drev friluftsstudier, særlig ved Kristianiafjorden. Hans kone hadde slektstilknytning, Ivar Rytterager, til Rytteraker gård, som han også har festet til lerretet, men han huskes mest som marinemaler. Formann Bildende Kunstneres Styre og Nasjonalgalleriet. Hans kone hadde slektstilknytning, Ivar Rytterager, til Rytteraker gård, som han også har festet til lerretet, men han huskes mest som marinemaler.

Gården Rytterager

Gården ble gjenoppbygd i privat eie fra 1805. Det ble da satt opp våningshus og driftsbygninger til fabrikkasjon av sleder, vogner, båtbygging og teglverk i tillegg til skog og jordbruk. Den gamle hovedbygningen var fra begynnelsen av 1800-tallet, men brant ned i 1986, og gjenreist i 1988. Husmannsplasser: Lille Rytteraker, Roberget, Haugen, Øvre Klaserud, Nedre Klaserud, Skauenga og Valtersbråten.

Flyfoto av Rytterager gård. Nå Rytteraker. På andre siden av bukta er Røyse og i bakgrunnen sees området mellom Tyrstrand og Ask. Limovnstranda der hadde Rytterager teglverk.

Rytterager ble i 1933 solgt til Odin Langslet, men all bebyggelsen var så forfallen at han etter et halvt år solgte gården videre til Johan Throne Holst (som hadde penger) og la ned betydelige summer i

restaurering og bygg, dessuten drenerte han hele eiendommen og bygget et vanningsanlegg med inntak rett nedenfor deg.

Så anla T.H. Norges største frukthage med 4000 trær, senere øket til 7000 trær. I 1956 høstet de på Rytterager 125 tonn epler. Rytterager var førti-femtiårene kjent for sine flotte vinterepler (åkerø).

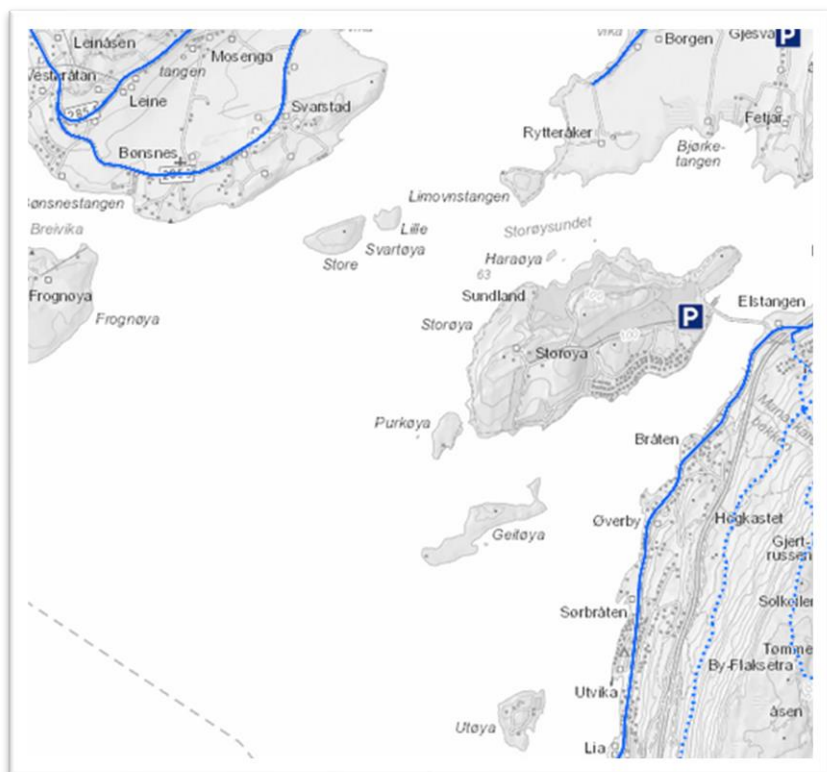
I 1892 fikk han dannet et privat interessentskap som samme år innkjøpte chokoladefabrikken «Freia». Denne lille bedrift var installert i en bakgård på Rodeløkken i leiet lokale og beskjeftiget 7 mennesker.

I en egen oppført bygning er det innrettet en storslagen spisesal med tilstøtende parkanlegg for arbeiderne som er enestående i Skandinavia. Salen er kunstnerisk utstyrt med veggfelter som er dekorert av selveste Edvard Munch og fontoneskulpturen i parken er skapt av Gustav Vigeland. «Freia» har under direktør J. Throne Holsts fremragende ledelse utviklet sig til en av Norges betydeligste bedrifter, som nu beskjeftiger ca. 800 mennesker.

Storøya

Storøya største bruk og det nest største Rytteraker i Hole. Gårdens historie er nært knyttet opp til Storøya. Opprinnelig var Storøya og Rytteraker to gårder, men i middelalderen fikk de felles eier, som bispegods og senere krongods. Rytteraker ble etter hvert redusert til utmark og beitehavn. Storøya er den storgård Storøen gård, som i middelalderen ble sete for Hamarbispens vest i bispedømmet. Gården på Storøya hørte i middelalderen til biskopen av Hamar, som hadde et befestet borganlegg her; den ble da ofte kalt Biskopsøya. Storøen ble krongods ved reformasjonen

og kom på midten av 1600-tallet i privat eie. Senere tilhørte den blant annet slektene Arctander (1736–1812). Ole Jørgensen Hungerholt og sønnene Rytterager. Fra 1903 tilhørte den fabrikkeier Alf Solberg, som 1920 solgte den til skoginspektør Thorvald Kjær. Nåværende eier er Eirik Nørgaard.

Storøya, Hareøya, Purkøya, Geitøya, Utøya, Rytterager, Limovnstranda og Borgen

Anlegget var relativt intakt 1591, men forfalt på begynnelsen av 1600-tallet. I eldre tider hett øya Bygdøy, d.v.s. den bebyggede øy. Den har rimeligvis i en fjern fortid vært den eneste beboende øy på østsiden av Tyrifjorden. Den tilhørte i sin tid Hamar-biskopene, der ofte oppholdt seg der i lengere tid ad gangen. Den kaltes i det 16. århundres undertiden Biskopøya. Ennå i 1591 skal der have stått en muret gård fra den tid, da Hamar-biskopene hadde sin residens på øya. Der finnes både under den nuværende drengestuebygning, hovedbygningen og i nærheten av denne svære murede kjellere fra gammel tid, med 1,5 - 2 m. tykke mure og en overmåte dyp, muret brønn, hvor vandet aldri fryser.

Hovedbygningen har en komplisert bygningshistorie og fikk sin nåværende utforming på begynnelsen av 1800-tallet. Det såkalte «Gamlehuset» er oppført på 1700-tallet. Disse to bygningene, to stabbur og et uthus, ble fredet 1923. Gården har et totalareal på 2100 dekar, hvorav 510 dekar dyrket mark, 553 mål skogteigen ved Nordlandsåsen. 14 husmannsplasser.

I dag ligger og en 18-hulls golfbane som drives av Tyrifjord Golfklubb. Sørøst på øya er det et større hyttefelt, og i nordøst ei småbåthavnen. Øya har forbindelse til Elstangen på Utstranda via flytebru.

Rytterager teglverk

I 1805 kjøpte Ole Jørgensen Hungerholdt gården Rytterager i Hole kommune, Buskerud. Han bygget et teglverk på Lemostangen (Limovnstangen). Trolig har det vært et mindre teglverk på gården tidligere. Et område nordøst for teglverket bærer tydelige spor etter uttak av leire.

Rytterager teglverk

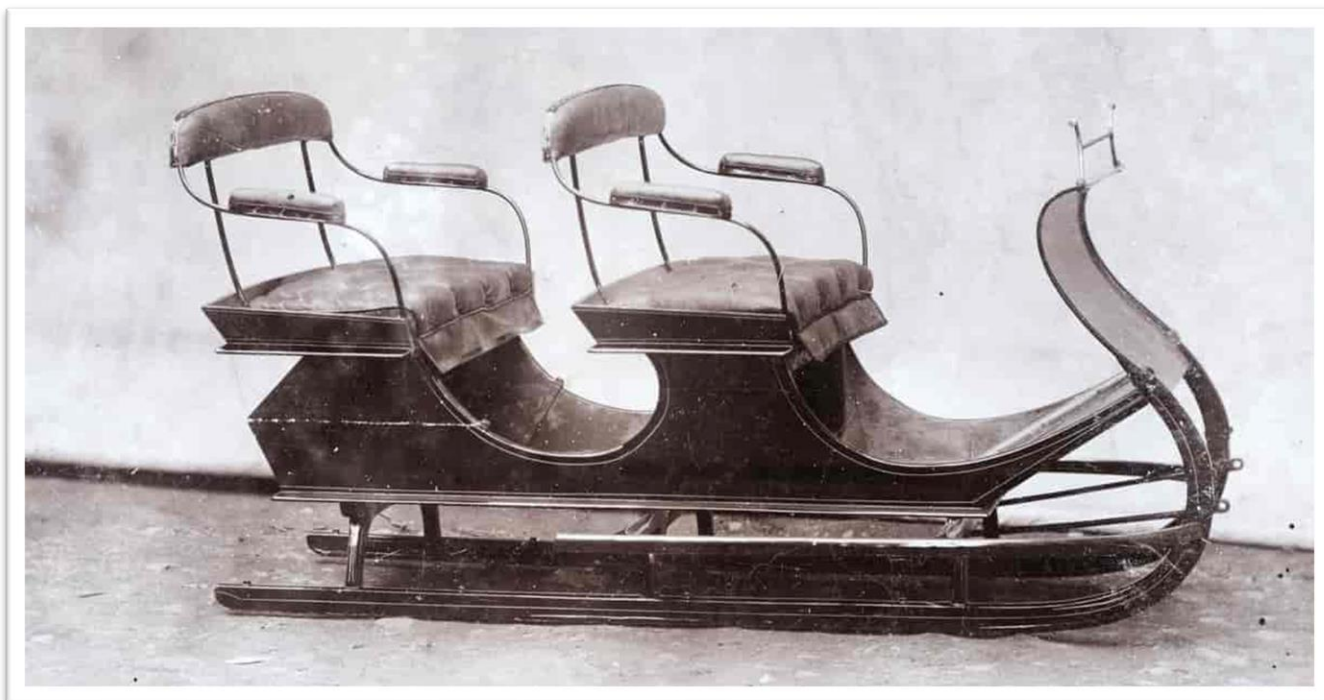
Lemostangen på Rytteraker, en tange som har fått navn etter limovnen som en gang sto der. Limovn er et eldre ord for kalkovn. Sønnen Johannes overtok da Rytterager gård og teglverk.

I oktober 1853 ble det annonsert i Ringerikes for både teglverkets og kalkbrenneriets produkter. I mars 1858 annonserte man etter arbeidsfolk, "for 2 a 3 dygtige Karle, der er vandt til at stryge Tagsteen, er Arbeide at erholde for Sommeren på Rytterager Teglværk." I november 1861 annonserte Johannes Rytterager at "de, der have bestilt Mursteen og Tagsteen hos undertegnede, kan afhente samme naarsomhelst".

En tid ble det produsert flat taksten med to knupper. I 1907 gikk gården ut av Rytteragerens eie, og det ble trolig aldri brent stein på Rytterager etter det. Teglverket var altså i drift til rundt 1900. På Rytterager skal det ha blitt tilvirket ca. 80.000 sten årlig.

På bildene nedenfor ser vi flat takstein produsert ved Rytterager. De er tydelig merket med R, samt to knapper. Til forskjell fra nyere, norsk flat takstein, så ligger disse ikke i forband.⁵

Sluffe. De mest avanserte hadde eget sete for kusken og polstrede seter for passasjerene. Ble produsert ved P. Norseng Vognfabrikk, Hamar. (Taksteinbilder: Arnt Magne Haugen)

Sleder, vogner og båtbygging

På Rytterager/Storøen etablerte han en mangesidig håndverksindustri som omfattet teglverk, kalkverk samt båtbygging og industriell produksjon av sleder og vogner (karjoler).

Det er båtbygging uklart hva slags båter det bygget, var det robåter eller føringsbåt med seil.

1 til 4 seter karjol.

Barnebarnet skriver: «Han skal ha vært den første i Hole som i større stil organiserte håndverkere til produksjon av vogner og sleder. Med hovedbase på Rytteraker, og med bruk av husmenn både der og på Storøya,

ble karjoler og sleder produsert. Det ble sagt at han knyttet til seg ungdom han trodde på, sørget for opplæring, og gav dem gode husmannsplasser til bruk. Noen var snekkere, noen smeder, én maler, én hjulmaker, og én arbeidet med lær og skinn, som han startet med hjelp av sine husmenn (hvorav mange var utlærte håndverkere) hadde tradisjoner i Hole. Men det

⁵ Rytterager teglverk. <https://www.teglverk.no/teglverk/440-rytterager-teglverk>

synes som at Ole Jørgensen Rytterager var den første som satte produksjonen i system og skapte en liten industri ut av det.»

Det var neppe snakk om håndverkene med svennebrev, heller ikke om tradisjonelle bygdehandverkere. Man kan heller tale om noe i retning av

spesialarbeidere. I 1835 var det 23 husholdninger med ca. 40 arbeidsfolk på de tre gårdene, i alt ca. 140 personer. Nils Andersen med familie må ha utgjort en av disse husholdningene.

Persontransport med trille.

«Nils Andersen (f. ca. 1810) var fra Krogsrud på Modum, og kom som ung gutt til Storøya hvor hans eldre bror Erik (f. 1801) var hjulmaker i Ole Jørgensen Rytterakers verksteder. Erik ble seinere gift med Anne Hansdatter Sundvollen,

og flyttet til Ellingsrud i Aker, hvorfra han reiste rundt i bygdene og bygde møller og sagbruk. Nils Andersen gikk rimeligvis i lære hos broren og utdannet seg som hjulmaker.

I juli 1850 skilte Nils Andersen ut en parsell på cirka 10 dekar, som han solgte til sin svoger Nils Hansen Hundstad. Resten av Fekjær (nordre) ble eid av Nils Andersen inntil han den 12. november 1861 solgte også denne til svogeren for 500 spesidaler. I dagen verdi, 2019: ca. 180 000 kr. Ifølge skjøtet beholdt den tidligere eieren bruksrett til 2 dekar jord og ei stue. Ved folketellinga i 1865 var han husmann med jord og hjulmaker. De hadde ingen husdyr, og utsæden var 1/8 t. bygg og 2 t. poteter.^{6,7}

Tirsdag den 11 Mai 1830 reiste Johannes Rytterager til Kristiania med en Kariol til Kaptin Ramm. Overnattet hos Hagmann en Nat. Hjulmager Berg var med mig til Ringerike. En af os red og en gik hele Veien. Jeg reiste fra Byen Kl. 3 Efterm. og kom til Storøen Kl. 3 om Morgenen.

Fredag 14 Mai 16de Juni reiste jeg til Byen med en Kariol til Assessor (fra 1814 i Norge om dommerne i høyesterett) Dunker og byttet om. Jeg reiste fra Rytterager Kl. halv 10 om Aftenen og kom til Byen kl. halv 8 om Morgenen, reiste hele Natten, var i Byen til Klokken 7 om Aftenen den 18de og reiste saa til Jonsrud, hvor jeg kom kl. 1 om Natten. Jeg var paa Jonsrud til Klokken 8 om Morgenen den 19de. (Her kunne Stumpefeiden ha endt, 1830. Men bladet ble også lest av andre. Assessor Dunker hadde fått bladet av sin sønn Bernhard Dunker, og siden han syntes versene var morsomme, sendte han en avskrift til noen venner.)

16de Juni reiste jeg til Byen med en Kariol til Assessor Dunker og byttet om. Jeg reiste fra Rytterager Kl. halv 10 om Aftenen og kom til Byen kl. halv 8 om Morgenen, reiste hele Natten, var i Byen til Klokken 7 om Aftenen den 18de og reiste saa til Jonsrud, hvor jeg kom kl. 1 om Natten.»⁸

Karjol, trille og sluffer ble produsert for salg til byens bedre borgere.

⁶ Gudmund Bakke. Hole bygdebok: bygda og folket. B.1. *Bosettingshistorie i Årnesfjerdingen. Hole* 2001.

<https://www.nb.no/items/003b689309dabfeb2fef801b03bf0963?manifest=https:%2F%2Fapi.nb.no%2Fcatalog%2Fv1%2Fiiif%2F003b689309dabfeb2fef801b03bf0963%2Fmanifest>

⁷ Anders Hansen Buserud, Norderhov og Trine Nilsdt. Fækjær, Hole. <https://forum.arkivverket.no/topic/121461-35942-anders-hansen-buserud-norderhov-og-trine-nilsdt-f%C3%A6kj%C3%A6r-hole/>

⁸ Ole Rytterager født i 1842. Gamle dager på Rytterager. Heftet Ringerike 1985. op.cit.

Kjerraten i Åsa

Kjerraten i Åsa er et kulturminne som stammer fra perioden 1807-1850. Kjerraten (fra tysk: Kehrrad; «vendehjul»), ligger i Åsa i Ringerike og var et system for å frakte tømmer opp en åsside. Anlegget kom istand ved at Peder Anker på Bogstad ønsket å omgå tømmertoll (en form for skatt) i Drammensvassdraget og ble utformet av den svenske ingeniøren Samuel Bagge. Da Anker ble statsminister i Stockholm tok svigersønnen Herman Wedel-Jarlsberg over driften. Karen Wedel-Jarlsberg overtok da mannen, Herman, døde i 1840. I 1848 ble skogene i Land og Valdres solgt ut av familien, og kjerraten gikk ut av drift (revet ifølge Christensen).

Kjerraten ble i sin tid regnet som en av de største ingeniørbragder i Norge. Ifølge Bård Frydenlunds biografi om Peder Anker var kjerraten i Åsa et system for tømmertransport det ikke fantes maken til på den tiden. Det er bevart bare små rester av det opprinnelige anlegget. Deler av anlegget er restaurert eller rekonstruert, og vedlikeholdes av en støtteforening. Norsk Skogbruksmuseum laget i 1980 en 7 meter lang modell av kjerraten. Peter Christen Asbjørnsen omtaler kjerraten i «En sommernatt på Krokskogen».

Peder Anker på Bogstad, som eide store skogarealer i Land og Valdres. Ankers skoger oppstrøms fra Ringerike kunne årlig gi 4000 «tylvter saugtømmer». På denne tiden var Ankers store skoger i Nordmarka og på Krokskogen sterkt uthogd på grunn av jernverksdriften, og Anker ønsket mer tømmer til sagene ved Lysakerelva. Tømmeret ble fløtet ned elver og trukket i «flåter» over Randsfjorden og Sperillen. På Tyrifjorden ble tømmeret sortert og slept gjennom Kroksund og inn Steinsfjorden (fra 1837 med dampbåten Kong Ring).

Hjulhus nr 5 med vannrenne (bak til venstre), vannhjul (under tak) og rullebane (i forgrunnen), rekonstruksjon for kjerratmuseet.

Anker trengte en løsning til å frakte tømmer fra Steinsfjorden i Åsa opp til Damtjern og Storflåtan på Krokskogen for videre fløtning ned Sørkedalsvassdraget til Bogstadvannet. På denne måten unngikk han tømmertoll i Drammen og fikk i stedet tømmeret til egne sagbruk i Sørkedalsvassdraget. Det kunne ta to til tre år fra tømmeret ble felt til det var fremme ved sagbruket. Åsaelva hadde nok vannføring til å drive Kjerraten bare 5-6 uker på forsommeren. Damtjern ble senere tatt i bruk som magasin for kraftverk i Åsa og vannføringen i elven er mindre enn da kjerraten var i drift. Det ble ansett som uoverkommelig å frakte tømmeret opp den bratte åsen med hester. Åsen ved Steinsfjorden danner vannskille mellom Drammensvassdraget og Sørkedalsvassdraget. I Sørkedalsvassdraget hadde Anker oppført 14 demninger av stein som tømmeret passerte på vei nedover.

Hjulhus nr 5 med vannrenne (bak til venstre), vannhjul (under tak) og rullebane (i forgrunnen), rekonstruksjon ved foreningen kjerratmuseet.

Tømmeret ble fortløpende huket inn på en løpende kjetting. Denne ble trukket av et av de 12 vannhjulene. Ved hvert vannhjul var det en vendeplass der stokkene ble heftet over til neste kjettingsløyfe. Til sammen hadde kjerraten en høydeforskjell på 389 meter over en total lengde på 3 900 meter og stokkene brukte ca. 3 timer gjennom kjerraten. Samlet kapasitet var på ca. 240 stokker i døgnet, eller en stokk hvert sjettede minutt. Kjerraten hadde en hastighet på omkring 1 km/t. Vannrennene gikk over vannhjulet og på vannhullets aksling var det et hjul med pigger som trakk kjettingen.

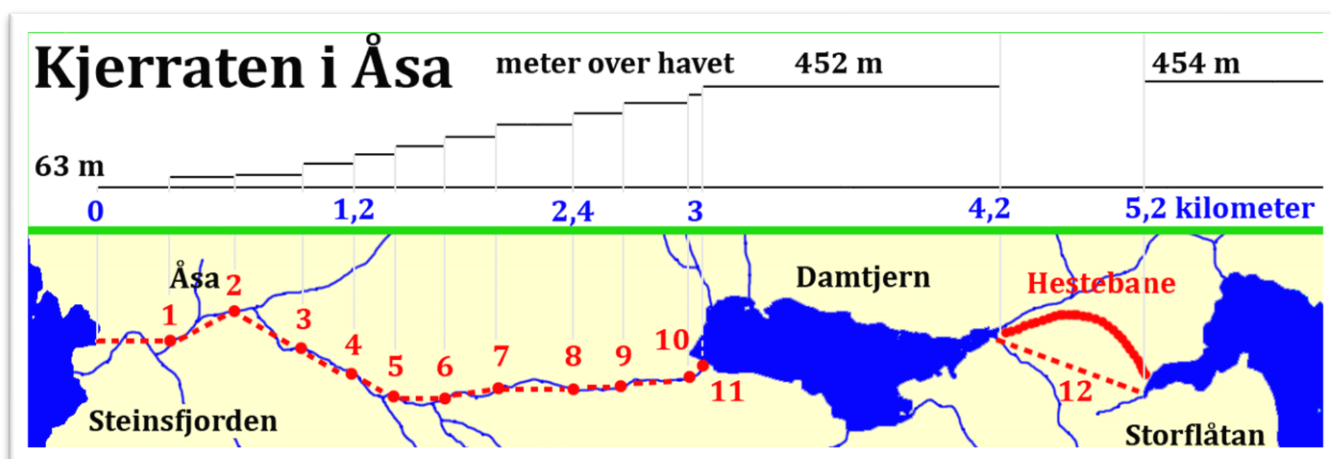
Rullebanene hadde to «etasjer», på den øvre gikk stokkene og kjettingen, på den nedre gikk kjettingen i retur. Kjettingen var laget på Bærum Verk og veide til sammen 180 tonn. Vannhjulene hadde en diameter på 7,5 meter og var 1,8 meter brede. Akslingene var omkring 4 meter lange med en diameter på 60 cm satt sammen av fire tilhogde granstokker. Jernet ble smurt med tretjære, tran og grønnsåpe. Christensen anslår at en gjennomsnittlig tømmerstokk trukket av kjerraten veide omkring 1000 kg. Det var vann nok til full drift åtte til ti uker om våren, og et par uker om høsten. Et vanlig år fraktet kjerraten opp til 20.000 tømmerstokker. I anleggsperioden var det 350 mann som jobbet på kjerraten, mens det i driftsperioden var rundt 110 mann.

Den såkalte «tolver'n», øverst ved ved Storflåtan, var siste hjulet, men her var tilgangen på vann ofte for liten til å kunne frakte tømmeret opp fra Damtjern. Dette strekket ble derfor erstattet med en skinnegang på sviller der tømmeret ble fraktes videre på vogner trukket av hester. Skinnegangen besto av planker på høykant (om lag 15 x 20 cm) med 1 x 8 cm jernbeslag. Svillene var av tømmer som var nedgrav av hensyn til hestene. Hjulene var relativt små, av støpejern og hadde flenser. Skinnegangen var 1 meter bred og hadde egne vogner, vognene kunne ikke snus og hadde derfor drag i begge ender. På det meste var 16 hester og 16 mann i arbeid, og 1400-1800 tonn tømmer ble fraktet i løpet av en sesong. Dette trolig Norges første hestejernbane. Restene av tolv'er'n finnes fortsatt i Vassendvika ved Storflåtan.

Anlegg

Det kostet ca. 33 000 riksdaler. I dagen verdi, 2019: 45 millioner kr. å bygge anlegget, som var konstruert av den svenske ingeniøren Samuel Bagge og Ankers fullmektig Johan Jørgen Krohn medvirket delvis ved organisering av arbeidet og stikking av trase. Bagge var i tjeneste hos Anker fra 1804 og anlegget var ferdig i 1807, Bagge returnerte til Sverige i 1810. Arbeidsstyrken ved anlegget var så stor at landhandler slo seg ned mens arbeidet pågikk. Bjørnstad antok at Anker begynte planleggingen i 1803. Andre kilder oppgir at anlegget kostet 80 000 riksdaler. Innsparingen ved å føre tømmeret over åsen skal årlig ha vært på opp mot 15.000 riksdaler. Peder Anker hadde beregnet at kjerraten ville bli en god økonomisk investering, men trelastmarkedet fikk en knekk etter Englands blokade under Napoleonskrigene.

Kart

Kart som viser de elleve kjerratene som var i drift. Den tolvte ble bygget, men grunnet for lite vann til driften ble den erstattet av en hestebane.

Kjerratmuseet

Den 1. juli 2006 ble det åpnet et eget museum dedikert i kjerratens navn, Kjerratmuseet. Her står det blant annet en 13 meter lang terrengmodell av kjerrattraseen samt en modell av et hjulhus i målestokk 1:10. Hjulhus nr. 5 lenger oppe langs vassdraget er en rekonstruksjon i opprinnelig størrelse. Museet forvaltes av Foreningen Kjerratmuseet på frivillig basis. Foreningen har også etablert en nettside med informasjon om Kjerraten og museet.⁹

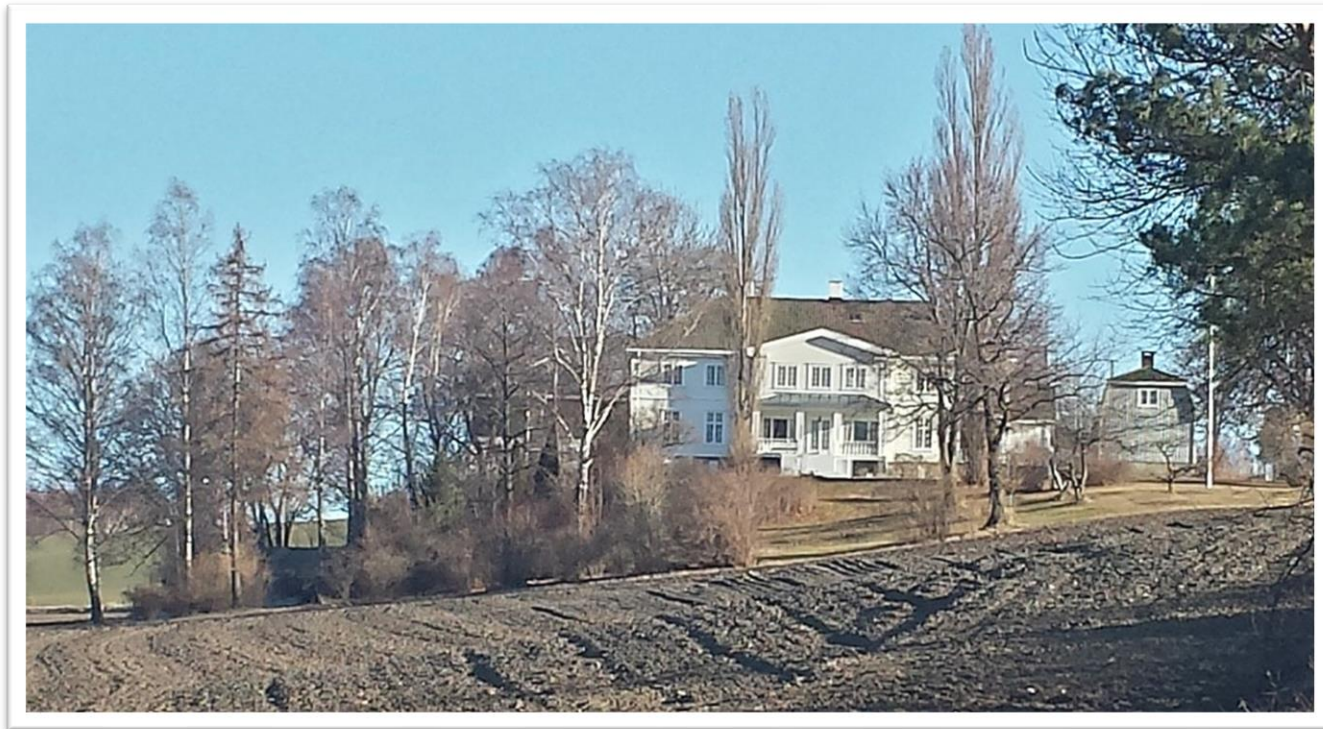
Ole Hungerholdt forhold til Herman Wedel-Jarlsberg

Både i og utenfor bygda hadde han ord på seg som en særdeles driftig mann, og det sies at baron Herman Wedel-Jarlsberg ville at han skulle overta virksomheten ved kjerraten i Åsa. Det passet ikke for Ole, han ville gå sine egne veier. Ole Jørgensen Hungerholdt at ville gjerne men det kommer an på Herman Wedel-Jarlsberg ville og hadde kapasitet benyttet på

⁹ Kjerraten i Åsa. https://no.wikipedia.org/wiki/Kjerraten_i_Åsa

tømmerstokker. Han skulle overta virksomheten ved kjerraten i Åsa. Det virksom muligheten var til stede. På denne måten unngikk han tømmeretoll i Drammen og fikk i stedet tømmeret til egne sagbruk i Sørkedalsvassdraget. Ole Jørgensen Hungerholdt antakelig gjøre en avtale om kjøp med Herman Wedel-Jarlsberg fra 1807 til 1842. Fra 1842 til 1848 de fire brødrene antakelig gjøre en avtale om kjøp med Herman Wedel-Jarlsberg.

Øvre Borgen

Christoffer Rytterager eide Øvre Borgen

Husmannsplasser. Borgestad, Sandvika, Børdalen, Griserud, Gisti, Borgenbråten, Borgentangen, Tajet (Jonebingen), Østeng, Toppenhaug, Sandenga, Tyribrenna, Engene, Griserudmoen, Djupvarp, Østeng og Bødalen.¹⁰
Øvre Borgen etablerte han Tandberg Brug på Øst-Modum, Vefsrud skog i Lier. Han gikk konkurs 1888.

Tandberg Brug

Farens eierpart i Tandberg Brug med mølle, sagbruk, stolfabrikk og landhandleri på Øst-Modum. Vi vet ikke hvor mye mål den var på.

Det er mange Tandberg-slekter. Det er minst 10 ulike Tandberg gardar:

Nils Omdal, han var klokker og ble også kalt proprietær. Han var i 1791 blitt ansatt som klokker i Heggen, men frasa seg stillingen da han ble gift til Tandberg. Veien ble antakelig for lang til å skjytte klokkerstillingen. Han var meget belest og hadde etter datiden en stor boksamling.

Tandberg gård etter brannen i sin for bygden. I desember 1812 ble han av amtmannen beskikket til forligskommissær for Modum, og som sådan virket han til sin død. Når det gjelder «Modums Vel», foreligger det i statsarkivet en utskrift av kontraboken for selskapet, som er ført av selskapets første kasserer, Nils Natvedt. Denne gir opplysninger om at selskapet i det første virkeår hadde 64 medlemmer, og at det til selskapets kasse samme år, ved innskudd, kontingent og salg av loveksemler var innbetalt 550 riksdaler dansk curant. Hertil kom at almuen frivillig ytet selskapet 1 riksdaler dansk curant av hver tønne korn, hvilket innbrakte 248 riksdaler, 4 mark og 6 shill.

Selskapets første kasserer Nils Natvedt døde 29/6-1815, og til ny kasserer ble valgt lensmann Brochmann. Sammen med broren Ole Ruud fra Aurdal i Valdres drev også Nils Omdal omfattende trelasthandel under firmanavnet Nils Omdal & Co. Dette firma drev også handel med eiendommer. Nils Omdal kjøpte 5/ Vikerfoss Kvernbruk med plassene Foss og Tangen under Østre Viken.

¹⁰ Gudmund Bakke. *Hole bygdebok. B. 1 : Bygda og folket : bosettingshistorie i Årnesfjerdingsdalen*. 2001. Op.cit.

Han og Anne Ourdals solgte også Tandberg 3/ til Ole Jørgensen Rytterager for 5 000 spesidalere. I dagen verdi, ca. 2019: 155 000 kr. Tandberg Brug på Øst-Modum med mølle, sagbruk, stolfabrikk og landhandleri.

Tandberg gård på Ringerike

Nils Omdal døde på Vikar, og kona Anne flyttet da til sin sønn løytnant, senere kaptein, Erling Landt Omdal, og der døde hun.¹¹

Utøya

Utøya er ei øy i Tyrifjorden i Hole kommune. Den har siden 1950 vært eid av Arbeidernes ungdomsfylking (AUF), og har blitt brukt som kurssted. Øya fikk en plass i de flestes bevissthet 22. juli 2011, da det ble utført et terrorangrep på Utøya. Øya er på 120 dekar, og ligger omkring 500 meter ut fra Utstranda.

På 1600-tallet var det et mindre bruk der, som var krongods. I 1685 tilhørte den fogd Christen Christensen på Frøyshov. Den 14. April 1777 oprettete ogsaa Procurator Nachschow eiede, en Contract med Konens Søn af 1ste Egteskab Holger Christian Arctander ved hvilken han for en Kjøbesum af 5000 Rdl. I dagen verdi, 2019: 45 millioner kr. Overdrog ham **Storøen** med **Rytterager**, **Udøen**, **Ødelien**, Pjaakerud med Sag i Skjerdalen, Grynmøllen, Møllerpladsen og Skougsmarken. Ved hvis Dom 1798 Lieut. Arctander blev tilpligtet at fravige alle Nachschows faste Eiendomme.¹²

I 1823 skjedde det en utskifting i Krokskogens allmenning, og Ole Jørgensen Rytterager fikk kjøpt øya. Han hadde inntil da leid den av fogden, ser det ut til. I 1839 solgte Ole Rytterager øya til Jørgen Pedersen **Ødelien**.

I 1860 skjøt Jørgen Olsen Rytterager en ulv på Utøya. Dette skal være den siste ulven som ble skutt i Hole.¹³ Kart, se Storøya.

Jernstøtte

Støpt på Bærums verk. Høy, 4-kantet med kors på toppen. Senket fakkell på to sider, på postamentets 4 sider olivenkrans. Innskrift: «Her dækker Graven det Jordiske af Ole Jørgensen Rytterager født paa Hungerholt 26 Septbr. 1776 død paa Storøen Novbr. 1842 og af hans Hustru Gonor Iversdatter Rytterager født paa Løken 4 octbr. 1780 død paa Storøen 28 Octbr. 1878. Fred med Eders Støv Velsignet Eders Minde». Registrert 1944, senere forsvunnet.¹⁴

Faren Ole Jørgensen Rytterager dør i 1842. Ved skiftet i 1846 blir hans eiendommer delt på sønnene. Eldstesønnen Jørgen overtar selve Storøya og den store skogteigen ved Nordlandsåsen. Nesteldste sønn, Johannes, får Rytteraker samt Valtersbråten og skogteigen ved Manaskaret. Yngste sønn, Christoffer Rytteraker, overtar Borgen samt Vefsrud skog i Lier og farens eierpart i Tandberg Brug på Øst-Modum. Skogen på Utstranda blir overtatt av sønnen Ivar Rytterager.¹⁵

Søsken

Jørgine Olesdatter f. 1807 og Iver Olesen f. 1811 var døde. Jørgen Olsen Rytterager; 1816-1899

¹¹ Aase Hanna Fure: *Proprietær Nils Ourdal*. Gamle Modum årsskrift for Modum historielag, 1996 <https://docplayer.me/108451782-Samle-d-odum-arsskrift-for-modum-historielag-argang-i-redaksjonen-thure-lund-jonmamen-kai-hunstadbraten-kristian-linnerud.html>

¹² Arkivar E. A. Thomle. *Personahistorisk tidsskrift* (47DE AARGANG). 1926.

¹³ Utøya. [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Ut%C3%B8ya_\(Hole\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Ut%C3%B8ya_(Hole))

¹⁴ Hole kirke. https://norgeskirker.no/wiki/Hole_kirke

¹⁵ Johannes Olsen Rytterager. <https://www.geni.com/people/Johannes-Rytterager/600000002688889539>

Johannes Olsen Rytterager 1816-1903
Ivar Olsen Rytterager f. 1818-1898
Ann Jørgine Olsdatter Rytterager f. 1820-1905
Christoffer Olsen Rytterager f. 1822-1890

Jørgen Olsen Rytterager

Jørgen Olsen Rytterager; født 1816 Rytteraker, Hole. Død: 1903 (86-87) Lille Rytterager, Hole, Gardbruker, skogeier, skipsrederi og offentlig tjenestemann og gikk konkust, gikk Ivar Rytterager deretter stasjonsmester. Død: 1873 (92-93) Storøya, Hole gift med Tyrstrand 23. juli 1837 Anne Engebretsdatter Hovin født 1813 Tyrstrand, Hole. Død: 15. August 1899 (86) Mælum, Modum, lungebetændelse

Foreldre: Engebret Jensen og Anne Larssdatter (1813–1899) fra Åsterud Tyrstrand 23. juli 1837. 10 barn

Jørgen Rytterager giftet han seg med Anne Engebretsdatter Hovin (1813–1899) fra Tyrstrand 23. juli 1837.

Rytterager ble en suksessrik bonde i Buskerud, og hadde forskjellige stillinger i offentlig tjeneste, blant dem valgmann og voldgiftsdommer for Buskerud Fylke.

Fra 1839 til 1846 eide Jørgen også Grefsrud på Tyrstrand (bestående av det tidligere Søndre Haug og Åsterud hans hustrus odelsgård og Grefsrud.) Grefsrud var ingen ubetydelig gård.

Grefsrud gård - solgt! Prisantydning: 12 700 000 kr. Omkostninger: 318 842 kr. Totalpris: 13 018 842 kr.

Eiendommen har 107 dekar fulldyrket mark med næringsrik mark.

Han mistet likevel formuen etter noen få uheldige transaksjoner sommeren 1865. jord og 584 dekar skog.¹⁶

Han søkte han 14. mars 1872 driftsbestyreren fikk 15 spesidaler i årslønn. I 2019 var det vært kr. 4 000. Samt fritt hus, lys og brensel og en uniform årlig. Ved stasjonen ble det samtidig ansatt en telegraf, lærling og en portør. Hans lønn ble fra 1. januar 1874 endret til 18 spesidaler pr. måned og fra 1. november 1875 til 20 spesidaler. I 2019 var det vært kr. 5 500. Senere flyttet de tilbake til Modum, hos datteren Anne Jørgine Gregersen på Mælum

Nikkelmalm¹⁷

Åsterud er en gård i Ringerike kommune, under den lå på den tida Ertelia, hvor Ringerikes Nikkelverk ble drevet. Den ligger nordvest for Nakkerud ved vest av Tyrifjorden.

Ved Åsterud ble det startet opp et kobberverk i 1675 ble det funnet kobberforekomster ved Åsterudtjern på Holleia, noe som førte til regulær gruvedrift i området fra 1688 og framover. I 1789 ble gruvedriften utvidet med blant annet produksjon av kobolt.

Ringerike Nikkelverk ved Væleren på Nakkerud som ble utvunnet fra gruvene på Holleia ved Nakkerud, et stykke vest for Tyrstrand i Ringerike. Ved Fylkesarkiv.

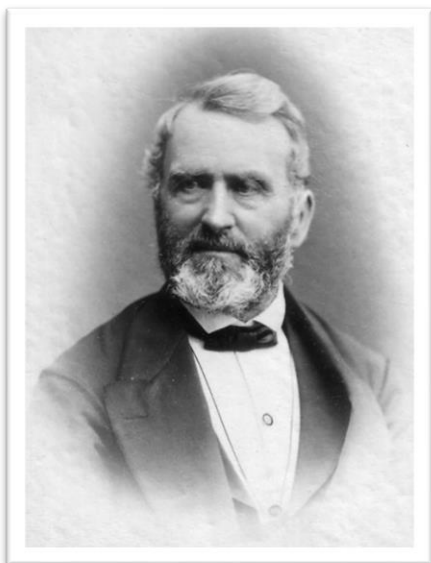
Det var en annen tysker, Th. Scheerer, som nærmest ved en tilfeldighet oppdaget at malmen fra gruvene også inneholdt større mengder nikkel (Ni). Han var ansatt som hyttemester ved Blaafarveverket på

¹⁶ Grefsrud gård - solgt! <https://landbruksmegling.no/eiendommer/grefsrud-gard-sentralt-beliggende-landbrukseiendom-i-full-produksjon-med-7500-honer-flott-oppusset-vaningshus/>

¹⁷ Ringerike Nikkelverk. https://no.wikipedia.org/wiki/Ringerike_Nikkelverk

Modum og ble senere lektor i metallurgi ved Universitet. Under et opphold på Tyrstrand i 1837 oppdaget han nikkelløsmalm i malmene, noe han publiserte i «Nyt Magazin for Naturvidenskaberne» bind 4 i 1845.

Det førte til at bergmester Roscher i 1848 kjøpte rettighetene til gruvedriften. Roscher manglet imidlertid finansiering og henvendte seg til Blaafarveverkets lege Heinrich Arnold Thaulow på Modum, som i sin tur kontaktet Johan Henrik Andresen, eier av Tiedemanns Tobaksfabrikk. Sammen skaffet de til veie nødvendig kapital og ble deleiere (participanter) med Roscher, mot at han fortsatte som bestyrer av verket. Tiedemanns trakk seg imidlertid et par år senere og ble erstattet av to nye deleiere.

Heinrich Arnold Thaulow. Buskerud

Den største gruva lå i Ertelia. Erteliagruva hadde en produksjonen på ca. 400 000 tonn brutto, hvorav 1,04 % nikkelløsmalm (Ni), 0,69 % kobber (Cu) og 0,17 % kobolt (Co). I 1866 sto Erteliagruva alene omkring 1/7 av verdensproduksjonen av nikkelløsmalm.

Lenger inn på Holleia lå også gruva i Langdalen som hadde en produksjon på ca. 250 000 tonn, hvorav 2,5-3,5 % nikkelløsmalm. I tillegg fantes en rekke mindre gruver, nikkelskjerp og smeltehytter i distriktet.

På midten av 1800-tallet var Ringerike Nikkelverk Ringerikes største arbeidsplass, med over 260 mann i arbeid. I årene omkring 1870 var nikkelverket verdens største produsent av nikkelløsmalm og hadde en markedsandel på omkring 40 %. Roscher døde i 1872 og opplevde ikke nedgangstiden. Thaulow døde i 1894, men da hadde det alt gått nedover med selskapet i mange år. Gruva i Ertelien ble stengt alt i 1884, men den ble gjenåpnet med sterkt redusert bemanning (60-70 mann) fra 1889. Driften ble mindre og mindre fram til 1903, da gruva ble stengt for godt, og i perioden 1905–1912 var arbeidsstokken kun mellom 7 og 12 mann.

I januar 1913 gjenopptok imidlertid nikkelverket produksjonen. Kristiansand Nikkelraffineringsverk leide det for å skaffe til veie råmateriale for sitt raffineringsverk i Kristiansand. Arbeidsstyrken var på 140 mann, og det ble utvunnet 19 000 tonn malm første driftsåret, noe som ga 160 tonn nikkelløsmalm. Verket ble ytterligere utvidet og skulle påfølgende år ha en produksjon på omkring 300 tonn nikkelløsmalm. Første verdenskrig førte imidlertid til stor nedgang i etterspørsel av nikkelløsmalm, noe som ledet til konkursen i 1920.

Ringerikes Nikkelverk, Jørgen og Ivar Rytterager

Åsterud og Søndre Haug var med arv blitt brakt under Grefsrud, «under den lå på den tida Ertelia, hvor Ringerikes Nikkelverk ble drevet.»¹⁸

«Åsterud gårdsteglverk i Nakkerud var i drift midt på 1800-tallet. Det har i hvert fall vært i drift i perioden 1850-1853. Det ble drevet i forbindelse med Ringerike Nikkelverk. Teglgården averterte bl.a. etter en stryker i 1853.»^{19, 20}

Jørgen Rytterager giftet han seg med Anne Hovin 23. juli 1837.

D/S Kong Halfdan - D/S Halvdan Svarte

"D/S Halfdan Svarte var den første dampbåten i Randsfjorden og ble bygget i 1836-37 på Bergerlandet i Jevnaker av skipsbyggmester Michael Zarbell fra Svelvik. Dette var en hjuldampet maskin og kjele levert av Motala mekaniske verksted i Sverige og den hadde to maskiner med ca. 10 hk. i båten – en til hvert skovlhjul.»²¹

Det var Grev Peder Anker Wedel Jarlsberg sammen med kjøpmann Joh. Fr. Thorne, som stod bak den første dampdrevne båten på Randsfjorden. Bak byggingen sto de samme eiere som bygde Kong Ring. Bakgrunnen var grevens og kjøpmannens store skogeiendommer i Hadeland og Land, og behov for mer effektiv tømmertransport ned Randsfjorden, til Randselva og videre mot Drammen. Etter et drøyt år med båtbyggere ved Randselven nedenfor Berger, skulle "Halvdan Svarte" slippes på fjorden i juli 1837. Det var musikk og kanonskudd og stor ståhei denne dagen – men lykken var kortvarig. Båten hadde på det nærmeste satt seg fast i leiren hvor den var bygd, og det var mye strev og graving for å få den løs. I tillegg viste det seg at båtens skrog var både for smalt og for høyt, og var nær på å kante allerede første gangen den var på vannet. Skipsbyggeren fikk tilføyd noen sidevinger for å gjøre båten mer stabil. Det skulle likevel ta

¹⁸ Hole bygdebok, bind 1, side 270 Storøya. <http://www.hole.kommune.no/hole-bygdebok.173871.no.html>

¹⁹ Åsterud. <https://snl.no/%C3%85sterud>

²⁰ Kaare Fleten. Åsterud gårdsteglverk. <https://www.teglverk.no/teglverk/560-asterud-gardsteglverk>

²¹ Michael Zarbell. <https://www.geni.com/people/Michael-Zarbell/600000020070757061>

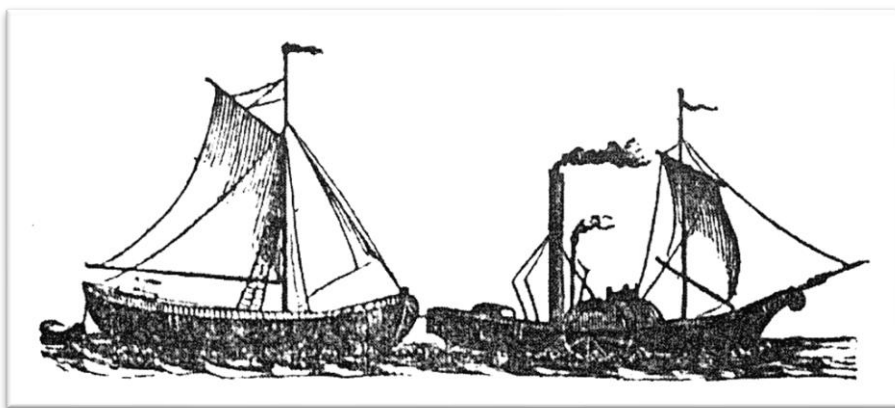
noe tid før "Halvdan Svarte" kom i drift. Båtens dampmaskin var på (12 hestekrefter) og kom også fra Motala Mekaniske Verksted i Sverige. Hele to år tok det før dampmaskinen fra Sverige ankom Randsfjorden og var ferdig montert i båten. Maskinen var også større enn forventet, så det måtte foretas noen ombygninger før man fikk plass til både kjele og maskin.

«Halvdan Svartes» karriere i Randsfjorden ble imidlertid kort da det viste seg at den ikke fungerte til de oppgaver den opprinnelig var tiltenkt, nemlig tømmertransport. Trekkraften var for liten til at transporten kunne gå effektivt for seg, og det ble bestemt at "Halvdan Svarte" skulle flyttes til Tyrifjorden.

Eierne bestemte at den skulle flyttes til Tyrifjorden, og brukes sammen med søsterskipet D/S Kong Ring til å dra tømmer der. Flyttingen ble foretatt vinteren 1839, og transporten forgikk ved at den ble rodd ned til Bergerfoss og dratt med handkraft over Eggemoen og ned til elva ved Hvalsmoen. Da de kom til den bratteste delen av Eggebakkene mistet flyttemannskapet kontrollen over båten, den slet seg og skled helt ut på jordet ved Eggestua. Der ble den liggende på siden, men etter mye strev fikk de den på rett kjøll igjen og videre ut i elva og til Tyrifjorden. - Heller ikke i Tyrifjorden innfridde D/S Halvdan Svarte til forventningene i transporten av tømmer. Etter at den hadde gått i vare- og passasjertrafikk i noen år, ble den solgt i 1851 til Jørgen Rytterager og Hans Andreas Hovind. Kong Halvdan var frakteskip og slepte tømmer, og den gikk i rute mellom Busund, Svangstrand og Sundvollen.

I Tyrifjorden skulle Kong Halvdan slepe tømmer sammen med Kong Ring, men det heter at båten måtte holde lav hastighet på grunn av skrogets dårlige fasong. Både Kong Ring og Kong Halvdan var lite driftssikre og er karakterisert som mindre vellykkede eksperimenter.

I 1851 ble Kong Halvdan solgt til svogerne Jørgen Rytterager på Storøya og Hans Andreas Haavind på Tyrstrand for rundt 200 spesidaler, i dagen verdi, ca. 2019: 71 000 kr. De restaurerte den og ga den navnet D/S Kong Halvdan, og fra samme høst ble båten brukt til å frakte passasjerer og varer mellom Averøya, Sundvollen og Svangstrand.

Med en tegning av to båter kunngjør Jørgen Rytterager en lysttur med Kong Halvdan og jakten Dronning Tyri til Sylling kirke i Lier på kong Oscars fødselsdag 1. juli 1852. Foto: Ringeriges Ugeblad, mars 1852.

Sommeren 1852 forteller annonser i lokalavisen om høy vannstand og en mengde tømmer som gjør «dampfarten på Holsfjorden høyst besværlig», og at innskrenkninger i trafikken må regnes med. I august blir det

kunngjort at dampfarten på Holsfjorden må opphøre inntil videre på grunn av lekkasje i dampkjelen som må repareres av en kyndig mann. Etter en fartstid på ca. 15 år ble Kong Halvdan hugget opp. Dampmaskinen ble overført til båten Sigurd Syr.

Samme tegning brukes også seinere når Jørgen Rytterager kunngjør Anna Colbjørnsens reiserute.

S/S Dronning Tyri

På kong Oscars fødselsdag den 1. juli 1852 arrangerte Jørgen Rytterager en lysttur med Kong Halvdan og jakten Dronning Tyri til Sylling kirke i Lier.

Til varetransport ble det også bygget en jakt. Reisende som oppholdt seg i Dronning Tyri betalte bare halv pris, som ble slept etter Kong Halvdan.

Etter hvert fikk Ole Jørgensen Hungerholt seg egen føringsbåt med seil, i 1790-årene. Føringsbåter, jakt fra 40 fot til 60 fot 1790-årene og til 1860- årene de brukte.

D/S Sigurd Syr

Onsdag 2. august 1854 gikk D/S Sigurd Syr av stabelen, og «det morede i Sandhed, at see Skibet lettes fra Stabelen og med hurtighet at glide ned i det flyvende Element», skriver Ringeriges Ugeblad 10. august. Bak byggingen sto eierne av «Kong Halvdan» sto Jørgen Rytterager og Hans Andreas Haavind. Men Sigurd Syr måtte gå med så liten fart på grunn av gammel motor, at båten snart fikk tilnavnet Segas-Sjur «trege Sjur».

Rytterager hadde solgt gården Grefsrud, og sa til sin kone Anna da båten kom «pesende» opp fjorden: «Se Anne, dær flyter Grefsrud».²²

Jørgen Rytteraker fikk bygget hjuldampskipet Sigurd Syr i 1854 spesielt for farten opp til Hønefoss. Hun ble utstyrt med Halvdan Svartes gamle maskin. Sigurd Syr hadde en fartstid på ca. 20 år. Ivar Rytterager sto for 1865 ble hugget opp og solgt. Båten sank ved Nakkerud i 1874 eller 1875, og vraket ble hugget opp og solgt.

D/S Anna Colbjørnsen - D/S Haralad Haarfager - D/S Anna Colbjørnsdatter

Dampskipet Anna Colbjørnsen ble bygget som passasjerbåt i 1861 ved Akers Mekaniske Verksted og hadde plass til 240 passasjerer. Da ble det dannet et selskap i Hønefoss, som kontraherte nok et skip for denne trafikken. Jørgen Rytterager kunngjør Anna Colbjørnsens reiserute, det tyder på var med, propelldampskipet Anna Colbjørnsen ble levert fra Akers Mek. Verksted året etter. (Dampskipet var det første med propell.) Et nydelig jernskip på 100 fot med en dobbelt høytrykkmaskin på hele 80 eller 130 hestekrefter (ulike kilder oppgir forskjellig). Hun var sertifisert for 240 passasjerer. Leden opp til Hønefoss var imidlertid langt fra ferdig. De to skipene måtte delvis trekkes med muskelkraft forbi de vanskeligste partiene i elven. Den store kanalplanen for Drammensvassdraget ble skrinlagt fra 1868.

Anna Colbjørnsen fikk derimot et langt liv som ruteskip på Randsfjorden, hvor hun seilte med navnet Harald Haarfager fra 1872 til 1907.

Hun ble hugget i årene 1936-39 etter å ha arbeidet som tømmertrekker sine siste år.

Båten er i yngre kilder oftest kalt Anna Colbjørnsdatter, sikkert et forsøk på å bruke korrekt navn på kvinnen som båten var oppkalt etter. Anna Colbjørnsdatter ble etter sin heltedige innsats under svenskeslaget i Norderhov prestegård 1716 av ettertiden kalt Anna Colbjørnsen. Som en slags æresbevisning ble «datter» endret til «sen» (sønn), for hun var «en kvinne med mannsnot og mannsnavn, en krigshelt som omsorgsfullt lurte fienden i et bakhold av varme og vin», skriver folkeminneforsker Anne Eriksen i 1991. I dag er Anna igjen oftest omtalt som Colbjørnsdatter.

Ivar Rytterager sto for 1865 ble overdratt fra Jørgen.

Skipet ble bygget i 1861 og fikk først navnet D/S Anna Colbjørnsen. Ble i 1870 døpt om til D/S Haralad Haarfager og flyttet opp i Randsfjorden av selskapet Det Randfjordske Dampskipsselskap.

Kanalplaner

Den storstilte planen om farborgjørelse av Drammensvassdraget fra Drammen via Tyrifjorden til Randsfjorden og Sperillen dukket opp midt på 1800 tallet. Kanaldirektør Røyem startet undersøkelser i 1847, men det ble ikke noe kanal i første omgang. Derimot besluttet man å gjøre Storelven farbar fra Tyrifjorden til Hønefoss.

Nå ble imidlertid ikke arbeidene i Storelven igangsatt før i 1857, og det gikk usedvanlig tregt med kanaliseringen. Først i 1861 så det ut til at leden nærmet seg slutføres.

Drammen-Randsfjordbanen

I stedet ble Drammen-Randsfjordbanen bygget og åpnet i etapper, først til Vikersund i 1866, til Tyrstrand i 1867 og til Hønefoss i 1868. Dermed forsvant trafikkgrunnlaget for dampskipene på den ennå ikke helt ferdige leden mellom

²² D/S TYRVI - Stiftelsen Glatved Brygge. <http://www.glatved.no> › ProspektTyrviWeb

Tyrifjorden og Hønefoss, og de to skipene ble leiet ut som tømmerseilere. Ivar Rytterager fra 1865, hadde to dampskip et seilskip: D/S Sigurd Syr, D/S Anna Colbjørnsen og S/S Dronning Tyri.

Langs den fruktbare vestbredden av Tyrifjorden derimot, var det ikke lenger aktuelt med ruteskip. Her gikk jernbanen langs kysten og tok all trafikken. Men jernbanen anskaffet et lite kombinert gods- og passasjerskip i 1868 for ruten mellom Skjærdalen ved Tyristrand og Sundvollen. Skipet som fikk navnet Tyrvi, var bygget på Akers Mek. Verksted, fra 1868. Hun hadde et 53 fots jemskrog, og en 15 HK maskin. D/S Tyrvi ble i 1882 solgt til Hole Dampskibsselskab, og ruten ble forlenget ned til Vikersund. I 1899 flyttet til Randsfjorden. Fartøyet fikk navnet Trygve, og hun eksisterer fremdeles.

Jørgen Rytterager solgte billetter 1868.

Jørgen Rytterager var storbonde

Jørgen Rytterager ble født 11. juni 1809 i Hole og tilhørte en velstående slekt på Ringerike. Han eide Storøya fra 1846 til 1881 og i noen år også Grefsrud på Nakkerud. Rytterager giftet seg 23. juli 1837 med Anne Engebretsdatter Hovin (1813–1899) fra Tyristrand.

Rytterager var storbonde og en fremstående mann i bygda. I en årrekke var han valgmann og forlikskommissær og ble mye brukt i kommunal tjeneste.

Rytteragers formue gikk imidlertid tapt på grunn av uheldige disposisjoner, og sommeren 1865 ble boet tatt under behandling av skifteretten som konkurs. En endeløs rekke av kreditorer trer frem på en pantobligasjon fra 1866.

Familien klarte imidlertid å beholde gården, og fortsatte Ivar Rytterager som eier. I forbindelse med anlegget av Krøderbanen øynet nok Rytterager en mulighet for ansettelse ved statsbanene. Til tross for at han nærmet seg pensjonsalderen ved jernbanen, søkte han 14. mars 1872 driftsbestyreren ved Randsfordbanen om ansettelse. Den 28. november 1872 ble den 26 km lange Krøderbanen åpnet for vanlig drift.

Som stasjonsmester ved Snarum ble ansatt en 63 år gammel tidligere storbonde. Storbonden som ble stasjonsmester Snarum stasjon på 1870-tallet. I midten sitter stasjonsmester Jørgen Rytterager. De to som står til venstre, er trolig ansatte ved stasjonen.

Et halvt år senere, den 28. september, kunne driftsbestyrer Krefing meddele ham at ”Det er mig kjært at kunne underrette Dem om, at Jernbanedirektionen har besluttet at ansette Dem en Stationsmesterpost ved Jernbanen fra den Tid Krøderbanen aabnes for Drift.” Ansettelsen ble formalisert da direksjonen avholdt møte 26. november 1872, hvor den 63 år gamle Rytterager ble ansatt som stasjonsmester ved Snarum fra samme dag.

Han fikk 15 spesidaler i månedslønn samt fritt hus, lys og brensel og en uniform årlig. Ved stasjonen ble det samtidig ansatt en telegraflærling og en portør. Så var tiden inne for Rytterager til å ikle seg stasjonsmesteruniformen. Etter Randsfordbanens uniformsreglement av 15. november 1867 bestod den av ytterfrakk, lue med sølvblem, enkeltspent kjole med ståkrave og sølvblem, benklær og enkeltspent vest.

Jørgen Rytterager

Foruten vanlige gjøremål som billettsalg og godsekspedering, var Rytterager ansvarlig for å melde telegrafisk til Vikersund ankomst- og avgangstidene ved Snarum stasjon både for ordinære tog, ekstratog og løsløkomotiver. Dessuten skulle han holde strengt oppsyn med opplastingen av trelast og ved fra Ula sidespor og utferdige faktura over hva som ble sendt. I den utstrekning jernbanedriften tillot det, ble det fra 20. mars 1873 anledning til å sende private telegrammer fra Snarum stasjon.

Fra 1. november 1873 ble det opprettet poståpneri ved Snarum, og Rytterager ble fra samme dato tillagt funksjonen som poståpner. Hans lønn ble fra 1. januar 1874 endret til 18 spesidaler pr. måned og fra 1. november 1875 til 20 spesidaler. Justisen ved jernbanen var streng, og det skulle lite til før en fikk anmerkning på rullebladet.

Etter 10 år som jernbanemann fratrådte Jørgen Rytterager 1. desember 1882, 73 år gammel. Leiligheten på stasjonen var tjenestebolig, og som pensjonist bodde Rytterager og hans kone noen år hos sin eldste datter i Ådal. Senere flyttet de tilbake til Modum, hos datteren Anne Jørgine Gregersen på Mælum. Jørgen Rytterager oppnådde den høye alder av nær 90 år. Kort tid før han og hans kone kunne markere 62-års bryllupsdag, døde Rytterager 17. mars 1899 på Modum, etter et fall i en trapp.

Johannes Olsen Rytterager

Johannes Olsen Rytterager; f. 1816 Rytteraker, Hole. Gardbruker, skogeier og gikk konkust, gikk Ivar Rytterager deretter Lille Rytterager. Død: 1903 (86-87) Lille Rytterager, Hole, **1)** Jacob Ine Lorentze Marie Hoffeldt. Født: 1818 Eiker, Død 1845 Lille Rytterager, Hole. **Barn** Gunnvor Rytterager.

Foreldre kjøpmann Johan Magnus Hoffeldt, født 26 februar 1772 København. Døde 9 juni 1852 Kristiania. Gift med Anna Sofie Albertine Wehling Preus, født: 1786. Dåp: 30 MAI 1786. Ekteskap: 9 mai 1812, Kristiania. Død: 18 november 1855, Kristiania. Seks barn. 10 april 1843 **Besteforeldre** Forvalter og kruitmåler på Kongsberg Joachim Andreas Preus 1754, Kongsberg, og Anna Catharina Joachima Zimmermann. **2)** Maren Kaspersdtr. Rytterager Vik. Født: 1827. Død: 1910 Lille Rytterager, Hole.²³

Ivar Rytterager født 1818 Rytteraker, Hole, Buskerud.. Død 1898

Anne Jørgine Olsdtr. Bjerke Rytterager. Fødselsdato: 1820 Rytteraker, Hole. Død: 1905 (84-85) Christiania gift med Gulbrand Iversen Bjerke, født cirka 1812 Bjerke, Hole. Bokholder. Død: 1887 (70-79) Bærum.

Mor til Gunvor Gulbrandsdtr. Bjerke og Anna Gulbrandsdtr. Bjerke

Christoffer Olsen Rytterager

Christoffer Olsen Rytterager, Fødselsdato: 1822 Rytteraker, Hole. Død: 1890 (67-68) Øvre Borgen, Hole. Gardbruker, skogeier, bankdirektør og ektemannen til Ingeborg Eriksdtr. Rytterager

Christoffer Rytterager, overtar Borgen samt Vefsrud skog i Lier og farens eierpart i Tandberg Brug med mølle, sagbruk, stolfabrikk og landhandleri på Øst-Modum.

Christoffer Rytterager (1822-1890) var eier av Øvre Borgen i Hole, og en vel ansett mann i bygda. Han var bankdirektør og forlikskommissær, og Holes ordfører 1876-82. I ekteskapet med Ingeborg Eriksdatter Næss (1846-1920) fra Ådal var det to sønner, Ole Gunnar og Erik Christian.

Horn med Vefsrud - Lier kommune.

I 1812 solgte Ole Jansen og Ole Aslesen fra Vefsrud, 5 lp., for 22 000 dlr. til 1) kammerherre Peder Anker (1749-1824). Så overtok svigersønnen 2) greve Herman Wedel Jarlsberg (1779-1840). Enka holdt igjen en del av skogen (bnr. 6) da hun i 1843 utstedte skjøte for 1500 spd. til 3) Enke, Gunnor Rytterager, etter Ole Rytterager. Ved skiftet etter den sistnevnte i 1846 ble Vefsrud og gården Borgen utlagt for 3 212 spd. til sønnen. I dagen verdi, 2019: drøyt 1 millioner kr. 4) Christoffer Rytterager. Vefsrudskogen er på 3 610 mål.

Han gikk konkurs i 1887, og i 1890 ble det utstedt auksjonsskjøte for 11 000 kroner til 5) garver L. Onsager, som i 1899 solgte for 20 000 kroner til 6) P. Lorange. Han overdro i 1907 til 7) W. Stibolt. I 1912 ble det utstedt skjøte på bnr. 5 til 8) skipsreder Thomas Nicolay Fearnley (1841-1927), som i 1915 overdro til sin kone Elisabeth, f. Young.

Hun solgte i 1916 **Vefsrud** og Fjulsrud, gnr. 59, bnr. 1, i Hole, til sønnen, 9) skipsreder Thomas Fearnley (1880-1961). Året etter fikk han også skjøte på den utskilte del av **Vefsrudskogen** (bnr. 6), av Bærum Verk. I 1961 utstedte hans dødsbo hjemmelsbrev til søstersønnen, 10) skipsreder Nils Astrup (1901-1972). Hans dødsbo overdro i 1974 til 11) Thomas Astrup (1927-), Nils Jørgen Astrup (1935-) og Nils Astrup (1965-). Ifølge skjøtet eier den førstnevnte 6/10 av bnr. 5 og 6, mens de to andre eier 2/10 hver.²⁴

Ann Jørgine Rytterager

Ann Jørgine Olsdatter Rytterager er ikke nevnt, men hun fikk ut ½ som brødrene. Hun gifter seg bankbokbinder og flytter til Christiania.

Bolig - Ivar Rytterager

Disse bygningene ble oppført på tomter som opprinnelig var en del av festningens glacis (Glacisgata). Kirkegata 2 ble bygd 1837. Eiendomsteig 596 m²

²³ Jørgen Olsen Rytterager. *Rytterager paa Ringerike: Familien Ole Jørgensen Rytterager*, født 1776, død 1842. 1905.

²⁴ Horn med Vefsrud - Lier kommune. https://www.lier.kommune.no/liers-historie/horn_med_vefsrud.htm

Ivar Rytterager eide Kirkegata 2 fra 1851 til 1885, Belvedere, en utsiktspaviljong. Foto: L. K. Solberg

Bebyggelsen rundt Grev Wedels plass begynte i slutten av 1820-årene med utparselleringen av tomter i kvartalet mellom plassen og Revierstredet.

Her ble det reist to etasjes privathus i empirestil. Ivar Rytterager kjøpte Kirkegata 2 i 1851.

Den tårnaktige bygningen til Kirkegata 2, ble dels bygd i 1884 av Ivar Rytterager og fullført i 1897, med 4 etg. til et såkalt Belvedere, en utsiktspaviljong bygd av arkitektene Henrik Nissen og Harald Bødtker.

Folketelling 1900 for 0301 Kristiania kjøpstad Kirkegade 2.

H. Grønn	1829	Fredrikshald	ug	Advocat
Andrea Andersen	1831	Vestby	ug	Huusholderske

Leiligheter: Etasje 1ste Husleie 1000 Kr. I dagen verdi, 2019: ca. 71 500 kr.²⁵ 2. etg. var ikke leid ut.

Advokat, første formann Baadforening ved Revierhavnen Hans Grønn hadde en formue på 31 millioner. Han flyttet inn huset etter 1885. Belvedere, en utsiktspaviljong bygd for grosserer Haneborg, men sannsynlig var det Hans Grønn.

Andre bosteder

Søgaden 4 – et trinn ned sosialt anseelse?

Her bodde det totalt fire familier med 1 eller 2 piker. Ivar Rytterager, bodde i Søgaden 4 fra 1885-87.²⁶ Besøkende i Vestbanen fikk over at Pipervika diverse hus dårlig stand. Søgaden skjule det som bak. Den gjorde nettopp det.

²⁵H. Grønn. <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037045000166>

²⁶ Oslo Museum. <http://oslobilder.no/OMU/OB.F03065B>

Søgaten i Pipervika. Nr. 2 til 16 er med på bildet. Nr. 4 litt høyre på bildet. I forgrunnen Tordenskiolds plass. Oslo Museum. Omk. 1910.

Munkedamsveien 59 B

Fra Søgaden 4 flyttet var Rytterager til Munkedamsveien 59 B byggeår 1887 i andre etasje, med Filipstadbukten like uten utenfor vinduene.²⁷ Arkitekt N.S.D. Eckhoff. Her bodde han til sin død i 1898. Gårde ligger ut for Akers Mek. Verksted.

Munkedamsveien i Oslo går fra Stortingsgata til Drammensveien ved Skillebekk. Den var opprinnelig en privat vei over løkka Munkedammen, og fikk sitt navn før 1852. Det er en gate med mange typer bebyggelse, fra nyere forretningsbygg ved begynnelsen av gata til eldre leiegårder lenger ut og boligstrøk fra forskjellige tiår på 1900-tallet fra Parkveien til Skillebekk.

Ivar Rytterager bodde i Munkedamsveien 59 B

Det er protokollert i forandringprotokollen på bestyresmøte den 23. april 1888: «Etter Ansøknin optoges som Medlem Kgl. Fuldm. Ivar Rytterager.»

Seilbåten lå i Filipstadbukstens Baadforening ved «Standen», inntil ble stjålet.

Han ved innvotert samtidig med en annen seilerentusiast: «Kjøbmand Alfred Larsen»²⁸ som kom fra Revierhavens Baatforening.

Søgaden 4 og Munkedamsveien 59 B kan kanskje eid Ivar Rytterager?

Ivar Rytterager og Alfred Larsen kunne ha stått som restanserater som flyttet som hele byen – fra sentrum til vestkanten.

Sommersted

Teisen (Teiseneng) i Østre Aker

Teiseneng er en gård i bydel Alna i Oslo. Den har gårdsnummer 138/58, og den bevarte hovedbygningen står med adresse Prost Hallings vei 10. Navnet kommer av norrønt vin, mens førsteleddet Teis er ukjent. Gården er trolig fra før vikingtiden.²⁹

²⁷ Munkedamsveien (Oslo) . [https://no.wikipedia.org/wiki/Munkedamsveien_\(Oslo\)](https://no.wikipedia.org/wiki/Munkedamsveien_(Oslo))

²⁸ Sigurd Magnussøn. Frognerkilen båtforening av 1860. 1960

²⁹ Henning Sollied: Akersgårder (1947). <https://www.yumpu.com/no/document/view/8251052/akersgarder-1947>

Kronen solgte et engstykke Østre Teisen til kommissarius (er den person, der som formann er utnevnt til at lede og avgjøre statens ekspropriasjoner av fast eiendom) Anders Boyessøn ved kongelig skjøte av 22.juli 1690. Dette er den senere gård Teiseneng.

Ole Riis død året etter tilfalt gården jomfru Annichen Fuglberg. Hun ble i 1783 gift med kjøpmann Jørgen Pløen, og på skifte etter ham, sluttet 18.januar 1832, ble gården utlagt til den eneste arvingen svigersønnen stiftamtman Nicolai Emanuel de Thygeson. Han solgte den videre til brigadeauditør, 1828, senere rådmann Geert N. Flock. Det var Geert Flock som i 1828 bygget det våningshuset vi i dag kjenner som Teisen gård. I perioden fra 1835 til 1855 steg antallet fra to til tolv bygninger, og antallet beboere fortalte også at det var arbeid der til mange mennesker. Etter hans død i 1852 tilfalt gården enken fru Fredrikke Flock.

Den 31.januar 1856 fikk Ivar Rytterager skjøte på eiendommen. Ole Rytterager født i 1842: «I 1856 fulgte jeg Fader, Jørgen Rytterager, til Byen og skulde begynde paa Skolen. vi fortsatte straks Reisen til Teisen i Østre Aker, hvor Faders Broder, Ivar boende.».³⁰

Teisen

Han skjøtet den videre 6.august 1857 til Nils Young født 1816, død 18. juli 1890. Han var sønn av Jørgen Young og arvet farens formue og eiendom i 1837. Nils Young var gift med Charlotte Elisabeth (1813–1889, f. Graah), og sammen fikk de fem barn. Datteren Elisabeth ble gift med skipsrederen Thomas Fearnley.

Young drev i mange bransjer. Hovedvirksomheten var trelasthandel og et skipsrederi, men han drev også et brenneri, et maltgjøreri, et ølbryggeri, en reperbane, en skipskran og en tobakksfabrikk. Da han døde 74 år gammel i 1890 var Young en av landets rikeste menn. Han donerte én av kirkeklokkene til Østre Aker kirke.³¹

Teisen gård hadde også en husmannsplass kalt Pladsen Teisenstuen hvor det bodde to personer.

Han fant ut at gården var alt annet enn rasjonell med så mange hus og fikk redusert antall bygninger. Hans enke Amalie Young (to ganger gift) hadde den fra hans død i 1898 til sin død i 1918. Hennes arvinger skjøtet den videre til Christiania kommune 15.juni 1918. Gården ble imidlertid ikke nedlagt, familien Young fortsatte å forpakte gården helt fram til etter andre verdenskrig.³²

Bygningen ble fredet i 1967 og er blitt karakterisert som den fineste empirebygningen i hele Aker og det eldste av alle enetasjes med valmtak.

Teisen ble brukt som sommersted fra 1690 til etter andre verdenskrig.

³⁰ Ole Rytterager født i 1842. Gamle dager på Rytterager. Heftet Ringerike 1985. op.cit.

³¹ Onsdagspihlisen: Hva nå, Teisen gård? - Akers Avis. <https://groruddalen.no/onsdagspihlisen/hva-na-teisen-gard/19.28203>

³² Teiseneng. <http://www.namiko.no/teiseneng.htm>

I 1844 ble det funnet en stor skatt på gården, det såkalte «Teisenfunnet». Skatten bestod av en stor mengde mynter, ringer og sølvgenstander. Myntene er datert til 8-900-tallet og trolig gravd ned i vikingtida.

Ivar Rytterager forberedte flytting av sommersted til Bygdøy.

Ingstadvækkjen var en vække på Bygdøy utenfor Oslo.

Etter reformasjonen i 1536 var Bygdøy kongens eiendom. Stiftamtmanden bodde inne i Kvadraturen om vinteren, og på Bygdøy om sommeren. I 1775 fikk han tillatelse av kongen til å leie ut, senere å selge, vækker på Bygdøy. Den som fikk den største vækken, het Christoffer Ingstad (1768-1836) og var fullmektig hos stiftamtmanden. Mye av området var myr, som husmennene til Ingstad drenerte. I 1793 meddelte han kongen at 50 mål var omgjort til åkerjord.

I 1802 var Ingstadvækkjen satt til 173 mål. Målingen var unøyaktig, åser og myrer ble bare vilkårlig telt med. Ingstadvækkjen omfattet det senere Christiansro, Dronninghavn, en stor del av Folkemuseets nåværende område og strakte seg til den nåværende Mellbyedalen og helt ned til øyas sydside.

I 1823 ga Ingstad fisker Ole Jansen skjøte på en del av plassen Herbern, og året etter hele øya. Denne gikk videre til sønnen Jens Olsen, som drev husmannsplassen der samtidig med at han fra 1829 hadde fått enerett til fisket rundt Ladegårdsøen.

I 1824 opprettet Christopher Ingstad en husmannsplass for snekker Torger Halvorsen, som fikk en plass til «disposisjon og rådighet» for seg og sine arvinger for en «bestandig» avgift på 10 ¼ speciedaler. Etter Torger Halvorsens død ble vækken Lovisenlund kjøpt på auksjon av kjøpmann J. Tiedemann og målt opp til over 41 mål. To andre fikk husmannsplasser i 1820-årene, Hans Torstensen, 1 ½ mål, og smed **Guul Ellingsen** 3 ½ mål. Christoffer Ingstads arveoppgjøret ble Guuls tomt i 1845 solgt videre til restauratør Fredrik Hansen på Fredriksborg.

Smed Guul Ellingsen er sønn smed Elling Guulsen gift med Marte Ellingsen 1821.

Kartet fra 1844 viser hvor fiskerstuen «Ellingstuen» lå ute på Bygdøynes. Bak sommerboligen bygde Lund en bygning til **Elling Smed (Guulsen)** for å kunne rive «Ellingstuen». Fiskerne på Bygdøy bodde i området Ro- Huk-Bekkebukten. I 1823 ga Ingstad fisker Ole Jansen skjøte på en del av plassen Herbern. Jens Olsen, som drev husmannsplassen der samtidig med at han fra 1829 hadde fått enerett til fisket rundt Ladegårdsøen.

To år senere ble det utstedt et nytt skjøte som ga selgeren Kiene rett til en landgangsbrygge og en gangsti til den. Dette er trolig gangstien i dag fra Løchenveien bak Ellingstuen ned til Bygdøynesveien bak Kon-Tiki Museet.

Løchenlækkjen på Bygdøy

«Løchenlækkjen, tidligere lækkjeeiendom på Bygdøy, forpaktet av høker og øltapper Henrik Løchen i 1780-årene. Hans enke utvidet eiendommen ved kjøp av området mellom Langvik og stranden innenfor Herbern; senere kalt «Kienelækkjen» etter murmester Daniel **Kiene**, eier fra 1829. I 1854 begynte utparselleringen, og 13 bruk ble skilt ut.

Løchenlækkjen var en lække på 65 mål pluss en holme, Lille Herbern, på Bygdøy ved Kristiania. Fra nå er det stille om lækkjen til den store utparselleringen fra 1854. På Kienes lække bodde i 1840 fem voksne og seks barn. Ble hele lækkjen liggende uopplutt til 1854. Dette året ble det solgt flere parseller, både statens del av Løchenlækkjen og områder fra Kiene. I løpet av få år ble 13 bruk skilt ut; blant andre Bråten, Bygdølund, Furuvik, Furulund, Vækop, **Bygdøynes** 25 mål og Solbakken.

Rådmand Christoffer Ingstad (1768-1836) settes navn på Ingstadvækkjen. Den på auksjon i 1833. Gunnor Iversdtatter Løken. Auksjon i 1833 på Ingstadvækkjen. Ole Rytterager Hungerholt, Hole i Buskerud, ble også tilbudt å kjøpe «hele» Bygdøy i 1833. 921 mål til 34 000 mål areal på Bygdøy. Løken hadde for mye nok å kjøpe mye holde styr på, Ingstadvækkjen på Ladegaardsøen. Ole Rytterager Hungerholt kan ha bydd på Ingstadvækkjen. Den ble lagt ut til salg for 5 000 speciedaler, men etter mange bud endte den på 6 825. Trakk han seg.

Ingstadvækkjen var privat eie. Løchenlækkjen var statlig eie inn til 1854. I 1854 fikk August Gasman kjøpte Lille Herbern så i 1858 ble det Bygdøynes solgt til Ivar Rytterager

I 1858 ble det nåværende Bygdøynes solgt til **Ivar Rytterager**. Det var matrikkel fra 1860. Der kommer det fram at arealet var 25 mål til Ivar Rytterager. Otto Lund er ikke nevnt her det tyder på at han kom inn 1865.^{33,34}

Det var Ivar Rytterager ikke dr. Otto Lund som bygget strandeieendommen «Balestrand». På det øverst bildet ligger Balestrand og bak denne «Ellingstuen».

Ivar Rytterager beholdt sommerstedet på Bygdø til 1865. Da ble han tvunget til å ta valget mellom å beholde alt i Christiania og Krokskogen og la Storøya gå konkurs. Han valgte og motvirkete konkursen ved å selge. Bygdøynes til dr. Otto Lund. Otto Lund valkete til bytte ut «Balestrand» til «Villa Bugten».

Ellingstuen ligger fremdeles bak «Balestrand». Opprinnelig lå det en stall tre-fire meter bortenfor. Nå er stuen og stallen bygd sammen med en gang og et soverom. Innvendig går det et par trinn opp til den tidligere inngangsdøren. Der

³³ Kjenner noen historien til eiendommen Langvik, Ladegaardsøen? <https://forum.arkivverket.no/topic/134392-48952-kjenner-noen-historien-til-eiendommen-langvik-ladegaards%C3%B8en/> Det en linje på Bygdøy: <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel.aspx>

³⁴ Sigurd Magnussøn. Frognerkilen båtforening av 1860. 1960

har Elling malt sitt «navneskilt» «EllingSmedsStue» og nederst årstallet 1854. På baksiden malte han «Ladegårdsøen» og nederst løkkeeierens navn, Otto Lund. I 1865 bodde datteren Marte Ellingsen der med losjerende.»³⁵

Løchenløkken på Bygdøy

«Løchenløkken, tidligere løkkeeiendom på Bygdøy, forpaktet av høker og øltapper Henrik Løchen i 1780-årene. Hans enke utvidet eiendommen ved kjøp av området mellom Langvik og stranden innenfor Herbern; senere kalt «Kieneløkken» etter murmester Daniel Kiene, eier fra 1829. I 1854 begynte utparselleringen, og 13 bruk ble skilt ut.

Løchenløkken var en løkke på 65 mål pluss en holme, Lille Herbern, på Bygdøy ved Kristiania. Fra nå er det stille om løkken til den store utparselleringen fra 1854. På Kienes løkke bodde i 1840 fem voksne og seks barn. Ble hele løkken liggende uoppdelt til 1854. Dette året ble det solgt flere parseller, både statens del av Løchenløkken og områder fra Kiene. I løpet av få år ble 13 bruk skilt ut; blant andre Bråten, Bygdølund, Furuvik, Furulund, Vækop, **Bygdøynes** 25 mål og Solbakken.

Rådmann Christoffer Ingstad (1768-1836) settes navn på Ingstadeløkken. Den på auksjon i 1833. Gunnor Iversdtatter Løken. Auksjon i 1833 på Ingstadeløkken. Ole Rytterager Hungerholt, Hole i Buskerud, ble også tilbudt å kjøpe «hele» Bygdøy i 1833. 921 mål til 34 000 mål areal på Bygdøy. Løken hadde for mye nok å kjøpe mye holde styr på, Ingstadeløkken på Ladegaardsøen. Ole Rytterager Hungerholt kan ha bydd på Ingstadeløkken. Den ble lagt ut til salg for 5 000 speciedaler, men etter mange bud endte den på 6 825. Trakk han seg.

Ingstadeløkken var privat eie. Løchenløkken var statlig eie inn til 1854. I 1854 fikk August Gasman kjøpte Lille Herbern.

I 1858 ble det nåværende Bygdøynes solgt til **Ivar Rytterager**. Han fikk rett til å bruke **dr. Lunds?** vannile på «Bruget». Ifølge skjøtet «var det forbud mot gjødselopplag på parsellen. Derfor måtte den ikke bebos av strandsittere og arbeidsfolk.»³⁶

Enten Løchenløkken 1858 fikk rett til å bruke **dr. Lunds** vannile talte på «Bruget» lite sannsynlig eller fikk feil, Dr. Lunds vannile kom 1865. Derimot mulig å bruke at murmester Daniel Kiene vannile i 1858.

Det var matrikkel fra 1860. Der kommer det fram at arealet var 25 mål til Ivar Rytterager. Otto Lund er ikke nevnt her det tyder på at han kom inn 1865.^{37, 38}

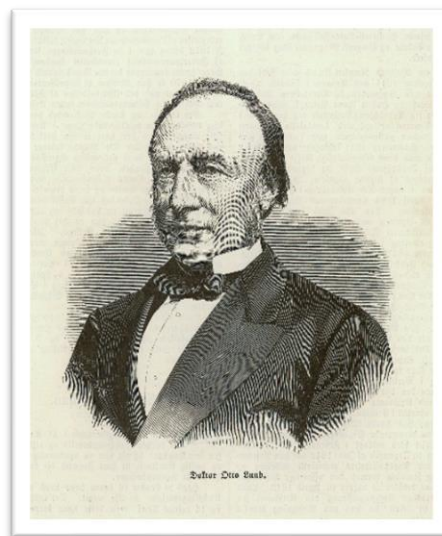
Det var Ivar Rytterager ikke dr. Otto Lund som bygget strandeieendommen «Balestrand». På det øverst bildet ligger Balestrand og bak denne «Ellingstuen».

Ivar Rytterager beholdt sommerstedet på Bygdø til 1865. Da ble han tvunget til å ta valget mellom å beholde alt i Christiania og Krokskogen og la Storøya gå konkurs. Han valgte og motvirkete konkursen ved å selge. Bygdøynes til dr. Otto Lund. Otto Lund valgte til bytte ut «Balestrand» til «Villa Bugten».

Folketelling 1865 for 0218aP Vestre Aker prestegjeld. Ladegaardsøen

0030 Rytterakers Løkke³⁹. 0031 Dr. Lunds Løkke

Doktor Otto Lund [xylografi]

Ellingstuen ligger fremdeles bak «Balestrand». Opprinnelig lå det en stall tre-fire meter bortenfor. Nå er stuen og stallen bygd sammen med en gang og et soverom. Innvendig går det et par trinn opp til den tidligere inngangsdøren. Der har Elling malt sitt «navneskilt» «EllingSmedsStue» og nederst årstallet 1854. På baksiden malte han «Ladegårdsøen» og nederst løkkeeierens navn, Otto Lund. I 1865 bodde datteren Marte Ellingsen der med losjerende.»⁴⁰

Folketeljing 1801 for 0621P Sigdal prestegjeld. Redalen

Smed og soldat Guul Ellingsen f. 1770 Inderste.. Ugift⁴¹ gift med ukjent

³⁵ Villa Bugten. <https://www.facebook.com/VillaBugten/>

³⁶ Løchenløkken. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/L%C3%B8chen%C3%B8kken>

³⁷ Kjenner noen historien til eiendommen Langvik, Ladegaardsøen? <https://forum.arkivverket.no/topic/134392-48952-kjenner-noen-historien-til-eiendommen-langvik-ladegaards%C3%B8en/> Det en linje på Bygdøy: <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel.aspx>

³⁸ Sigurd Magnussøn. Frognerkilen båtforening av 1860. 1960

³⁹ Rytterakers Løkke. <https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01038011001423>

⁴⁰ Villa Bugten. <https://www.facebook.com/VillaBugten/>

Sønn

Smed Elling Guulsen gift med Marthe Maria Sørensdatter Klæboe f. 1800

Sønnesønn

Andreas Ellingsen f. 1828 Sømmand

Gurine Ellingsdatter f. 1830

Søren Ellingsen f. 9 September 1832

Christian Ellingsen f. 1834⁴² Dagarbeider

Folketelling 1865 for 0218aP Vestre Aker prestegjeld, Ladegaardsøen, Bosted land: Dr. Lunds Løkke

Marte Ellingsen Alder: 44 Kristiania Husmoder, Logerende, enke (Skal være 1800)

Kristian Ellingsen Alder: 31 Aker. Søn, Loger. Ug Dagarb.

Andreas Ellingsen Alder: 40 Aker: Søn, ug: Sømmand

Matea Pedersen Alder: 31 Faaberg i Gudbrd.: Logerende: ug⁴³

Jørgen Rytterager

Ivar Rytterager hadde en bror, Jørgen. Fra 1839 til 1854 eide **Jørgen** også Grefsrud på Tyrstrand (bestående av det tidligere Søndre Haug, hans hustrus odelsgård og Grefsrud). Grefsrud var ingen ubetydelig gård, under den lå på den tida Ertelia, hvor Ringerikes Nikkelverk ble drevet.⁴⁴

«Jørgen Rytterager utvandret av gruen brunrød farge, som han solgte. Sin dels av gruen solgte han til Warbum. Grefsrud solgte han til Engebret Haug i 1846.»

Jørgen fra en gård Rytterager ble drev teglverk sammen faren. Slik sett hadde en var naturlig at han og var med på teglverket, Ringerike Nikkelverk fra ca. 1837 som vare 1854.

Ivar Rytterager registret ikke noen fra 1842 og fremover. Skogen på Utstranda blir overtatt av sønnen Ivar Rytterager. Hva kan vært investeringer disse årene? Kan det ha vært og ble deleiere (participanter) i Ringerike Nikkelverk?

Grefsrud gård - solgt! I 2022. Prisantydning: 12 700 000 kr. Omkostninger: 318 842 kr. Totalpris: 13 018 842 kr. Eiendommen har 107 mål fulldyrket mark.⁴⁵ Søndre Haug, Åsterud og Ertelia holt utenfor med kommer det opp i ca. 25 millioner kr. Dette tilsvarer i 1846 verdi: ca. 1,2 millioner spesidaler.⁴⁶

Grefsrud, Søndre Haug, Åsterud og Ertelia har vi ikke pris. Men 25 millioner i dag, regnet bakfra 1,2 millioner spesidaler.

Tapet kan ha vært veddeløp med hest og kortspill og det samme 1846? Mer av samme, mistet likevel formuen etter uheldige transaksjoner sommeren i 1865, kan ha vært veddeløp med hest og kortspill?

3 dampbåter fra 1851, Tyrifjorden. Ole Jørgensen Hungerholt født 1776 hadde som ung mann skaffet seg føringsbåt med seil. S/S Dronning Tyri var neppe den eneste. Fra midten 1790-tallet har det vært en rekke båter som Ole, senere Jørgen hadde.

Jørgen Rytterager, hadde konkurs i 1865 – Storøya. Gården har et totalareal på 2100 dekar, hvorav 510 dekar dyrket mark, 553 mål skogteigen ved Nordlandsåsen og 16 husmannsplasser. Storøya kommer det opp i ca. 100 millioner i 2022. Dette tilsvarer i 1865 verdi: 360 000 spesidaler.

Dr. Otto Lund

«**Dr. Otto Lund** kjøpte eiendommen «Bugtøen» («Balestrand») i 1854 (rettelse 1865 - LKS) med odden mellom Bygdøyne og Langvik.

Otto Lund var født i Kristiania i 1843, sønn av **lege Otto Lund**. Han gikk på Nissens skole og tok artium i 1860, og i 1866 tok han teologisk embetseksamen.⁴⁷

«Aftenbl. 1874, No. 132, hvor en Tale ved hans Grav af **Dr. Otto Lund** og en Gravsang af Jonas Lic er trykt. Mindetale over ham i det medicinske Selskab.»⁴⁸ Jonas Lie var død.

⁴¹ Ole Aslesen. <https://www.digitalarkivet.no/nn/census/person/pf01058273003158>

⁴² Soren Ellingsen. <https://ancestors.familysearch.org/en/27FP-672/soren-ellingsen-1832>

⁴³ Marte Ellingsen. 001 Marte Ellingsen - 0031 Dr. Lunds Løkke - 002 Ladegaardsøen - Tellingskretsoversikt - Folketelling 1865 for 0218aP Vestre Aker prestegjeld - Digitalarkivet

⁴⁴ Hole bygdebok, bind 1, side 270 Storøya. <http://www.hole.kommune.no/hole-bygdebok.173871.no.html>

⁴⁵ Grefsrud gård - solgt! <https://landbruksmegling.no/eiendommer/grefsrud-gard-sentralt-beliggende-landbrukseiendom-i-full-produksjon-med-7500-honer-flott-oppusset-vaningshus/>

⁴⁶ Priskalkulator. <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/>

⁴⁷ John H. Stamnes. En biografi Bernhof Ribsskog (1883-1963) Høgskolen i Nord-Trøndelag. Steinkjer 2012

⁴⁸ Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880 / Andet Bind. C-H /. <http://runeberg.org/halvforf/2/0213.html>

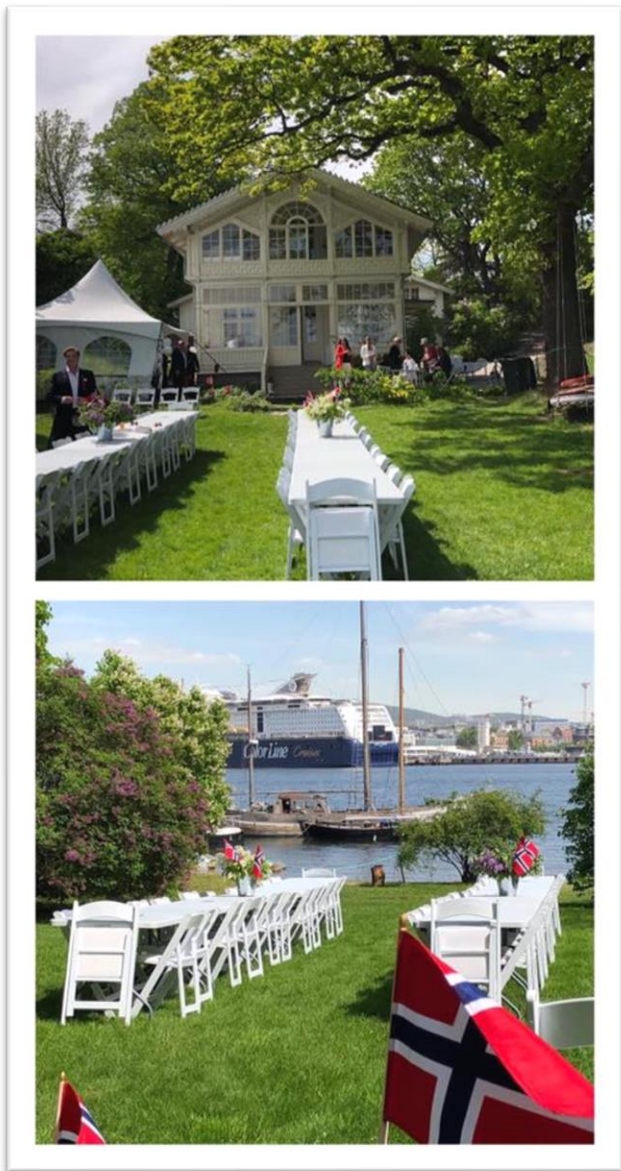
Bygdøy

«Allerede i 1840-tallet ble dampbåt sendt ut om sommeren, den første var «Josephine», også kalt «Jossa» på folkemunne, deretter den litt større «Jonas Colett» som gikk ut to ganger i uken om sommeren. Etter hvert som det bygges landsted og permanente boliger på øya som var blitt landfast, meldt det seg et behov for direkte fergesamband til bysenteret i Christiania.

Dette førte til etablering av ruteselskaper som Bygdøy Dampskipsselskab som i 1857 hadde en hjulbåt. Det første rederiet som lyktes med å etablere fergefart mellom Pipervika og Ladegaardsøen (Langvikkbukten), var Ladegaardsøens Dampskipsselskab dannet i 1864, som satte inn D/S «Oscar» med plass til 150 passasjerer, som etter kort tid avløses av dampbåten «Louise» med plass for 144 passasjerer, som var på 30 brutto tonn, var 80,2 fot lang og 11,7 fot bred i dimensjonene. Bygdøy Dampskipsselskab overtok virksomheten i 1874, og de fortsatte med tradisjonen med å navngi båtene etter de tre kongelige Louiser som hadde oppholdt seg på Ladegaardsøen,⁴⁹

Et offentlig bad fra 1902, med badehus og stupetårn, restaurant- og teatervirksomhet, ble nedlagt i 1930-årene. De deler av Bygdøynes etter krigen som blant annet inneholder Kon-Tiki Museet og Frammuseet. Norsk Maritimt Museum er utenfor de grenser som Ivar Rytterager disponerte.⁵⁰ I 1907 ble deler av Bygdøynes kjøpt av A/S Saltsjøbadet for 31.000 kroner. I dagen verdi, 2019: 2 millioner kr.

Personlig Ivar Rytterager

Examinatus juris tjente i 1855 en årslønn som «copy» i statsvatningen 50 spesidaler. I dagens verdi, 2019: drøyt 14 000 kr. I 1858 ble han kgl. fullmektig med årslønn 100 spesidaler. I dagens verdi, 2019: drøyt 28 000 kr. Dette hadde en klar symboleffekt fremfor økt inntekt.

Jørgen Rytterager søkte han 14. mars 1872 driftsbestyreren jernbanen fikk 15 spesidaler i årslønn. I 2019 var det vært kr. 4 000. Samt fritt hus, lys og brensel og en uniform årlig. Ved stasjonen ble det samtidig ansatt en telegraf, lærling og en portør. I dagen verdi, 2019: knapt 4 000 kr.

Ivar Rytterager kjøpte Kirkegata 2 i 1851 for 5 300 spesidaler. I dagen verdi, 2019: ca. 2 millioner kr.

Huset i Teisen i Østre Aker, 1856, hadde ingen kostpris, men jeg antar ca. 1 000 spesidaler. I dagen verdi, 2019: drøyt 260 000 kr.

Han og danske konsul Fuhr hadde skog og sager. I 1870 solgte han skogen til konsul Fuhr. Skogen hadde ingen kostpris i 1870, men jeg antar 155 000 – 387 500 spesidaler, som vil være dagen verdi, 2019: ca. 40 – 100 millioner kr.

Andre - medlemskap i Revierhavnens Baatforening men med sommerhus

1. Teisen og Bygdøy: Ivar Rytterager, Bygdøy: 2. Jacob Chr. Abelsted, 3. August Gasman, skipsmegler Niels Egidius Møller (Gasmann), 4. Carl Ludwig Peters, 5. kjøpmann Jacob Faye, 6. kjøpmann Christian Benneche, kjøpmann Christian Adolf Benneche, 7. handelsborger Hans Andreas Benneche ikke-medlem, 8. konditor Nicolai Caspary, grosserer Thorleif Schjelderup, 9. Johan Ludwig Wegner, 10. Martin Matheus Mellbye 11. boktrykker Peter Tidemand Malling (Baatforeningen i Pipervigen). 12. Bleikøya: forsikringsdirektør Jørgen Gjerdrum, Sjursøya: 13. Malmøya: politimester Carl Michelet, 14. Malmøya: murmester på Slottet Sebastian Pfützeneuter ikke-medlem, 15. regjeringsadvokat Bernhard Dunker, 16. Majorstua og Malmøykalven:

⁴⁹ Passasjerferge. <https://no.wikipedia.org/wiki/Passasjerferge>

⁵⁰ Bygdøynes. <https://oslobyleksikon.no/side/Bygd%C3%B8ynes>

destillatøren, vin- og brennevinshandler Lars Ihle. Det har antagelig vært flere med medlemskap som hadde sommerhus på øyene. De hadde det som sommerbolig med unntak av Sebastian Pfützenreuter, som bodde her fast.

Lån Tarald Olsen - 1865

Tarald Olsen lønte i 1863 30 spesidaler av Bent Olsen Sundvolden mot pant i et skogstykke under Rørvikberget. I januar og mars 1865 lønte han 250 spesidaler av Ivar Rytterager og 219 spesidaler av kjøpmann O. Hoxmark i Kristiania, men fikk øyensynlig problemer med å betjene lånene. Ved skjøte av 17. november 1865 solgte Tarald Olsen Rørvikberget til O. Hoxmark for 250 spesidaler, og samme dag utstedte Kristiania-kjøpmannen kontrakt med selgeren om bruk av eiendommen.

Avtale mellom Storøya og Elstangen.

I 1850-årene ble den nye «chausséen» fra Sundvollen over Skaret til Lier åpnet for bruk. Storøya hadde inntil da hatt fergested over til Rytterakerlandet, som var den korteste veien både til meieri og kirke.

Med den nye veien langs Utstranda ble det enklere å legge trafikken over til Elstangen, og i november 1870 skrev Storøyas eier Ivar Rytterager avtale med Gulbrand Nilsen Elstangen om leie av tomt på Elstangens grunn til stall og vognskjul samt grunn til vei fra stranda og opp til chausséen. I avtalen var også nedfelt rett til framtidig bru, og til uttak av stein til denne på Elstangens grunn. For dette skulle Rytterager betale 100 spesidaler, hvorav halvparten da veiarbeidet ble påbegynt, og resten etter to år. Elstangens eier forbeholdt seg fortrinnsrett til å arbeide på veien og brua når han vil utføre samme så billig som andre. Bruforbindelsen fra Storøya til Elstangen ble først en realitet i 1981.⁵¹

Ivar Rytterager synes å ha vært den toneangivende av brødrene i utviklingen av Guriby-godset. Samtidig solgte Christoffer Rytterager sin eierpart av Guriby-eiendommene 1864.

Bru over Lomma

I 1865 ble det avholdt skjønnsforretning paa Mostermåren paa Krogskoven fordi Martin Ruud ville oppføre bro over Loms-Elven, og i den forbindelse krevde erstatning fra skogbaronene Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for at de hadde gravd i elva for fløtningens skyld.

Opp og nedgangssagene - silkesager

Middelalderens måte å produsere planker på besto i å kløve tømmerstokken etter margen og deretter hogge til hver av halvdelene med øks (bile). Av én stokk kunne det altså ikke bli mer enn to planker eller huggenbord, som de kaltes. I løpet av 1500-tallet kom oppgangssagene til Norge.

I løpet av 1500-tallet kom oppgangssagene til Norge. Til å begynne med kunne sagbladene være opptil 1 cm tykke, og det ble stort svinn. Etter hvert som man klarte å smi tynnere blader, kunne man plassere flere, i noen sager syv,

Sagblad ved siden av hverandre. Dermed kunne man rasjonalisere driften vesentlig. Slike sager ble kalt silkesager, og de ble vanlige på 1800-tallet.⁵²

Fra 1545 skulle hvert tiende bord fra hver sag gå til kronen.

Produksjonen, eller plankene de skar ved sagene (Skuren), var lav. Sagene på denne tiden arbeidet langsomt, og alle bondesagene var flomsager, som betyr at de bare kunne brukes under høst- og vårfloppen. 1688 de sagene som ikke hadde lov til å skjære for eksport, kunne ikke bordene kantskjæres. Bordene hadde altså uregelmessig kant, og dermed kunne man lettere kontrollere at de ikke ble eksportert.

Sagbruksnæringen ble ikke helt fri igjen før i 1860.

⁵¹ Hole bygdebok, bind 5. http://img4.custompublish.com/getfile.php/1102279.294.fdaecpbuwr/hole_s1-1016_testfil.txt

⁵² Eiker. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Eiker>

Guriby-godset

Juristen Ivar Rytterager og hans bror, gårdbruker Christoffer Rytterager, hadde til hensikt å fløte tømmer fra sine skoger langs Lomma, Bærum, og ned til sagbruket ved Sandbrofossen. De hadde en mektig nabo i øst. Ved utskiftinga av Krokskogallmenningen i 1823 fikk Bærums verk, da tilhørende statsminister Peder Anker, en forholdsmessig lodd i allmenningen med hjemmel i verkets kongeskjøte av 2. juni 1641, som tilla verket bruksrett i allmenningen. Bærums verks skog ble grovt sett liggende øst for Lommavassdraget. I utskiftinga ble det også bestemt at vassdragene som kunne benyttes til tømmerfløting, og som lå på grunn tilhørende flere eiere, skulle være felles.

Guribysaga 1930. Sett fra sydøst. Kilde: Bærum bibliotek.⁵³

Vi har ingen kilder som forteller om tømmerfløting i Lomma før 1823. Men tømmer og annet trevirke ble kjørt nedover vassdraget på vinterstid, på isen, så seint som til 1914. Bøndene på Ringerike hadde ingen tømmerdrift denne veien

Ved skjøte tinglyst 7. september 1855 kjøpte Ivar og Christoffer Rytterager grunn og fallrettigheter i Sandbrofossen av Berthe Larsdatter Guriby for 60 spesidaler samt rett til å få skjøret seks tylfter tømmer årlig uten betaling, regnet fra den tid sagbruket, som kjøperne akter å oppføre, blir i stand. Samme dag ble det tinglyst en kontrakt med eieren av Bærums verk, baron Wedel Jarlsberg, om at føste damstok (m. Stok, der avslutter en Dæmning som dens øverste Kant, Kam) på eller oppføre dam mod min til fosen stående gård byes grund. Et av vilkårene som verkseieren stilte var at dammen måtte bygges slik at den ikke hindret tømmerfløting i elva.

Første saga var en oppgangssag, drevet med vannhjul, sannsynligvis flere bladet silkesager.

Ivar og Christofer Rytterager kjøpte rettigheter til vann og en del skog fra ble solgt av enken Bertha Larsdatter på Søndre Guriby. I tillegg måtte de betale for rettighetene til vannet hos Wedel Jarlsberg ved Bærums Verk. Jernverket hadde imidlertid førsterett til vannet når det skulle fløtes.

Christofer skittet ut med konsul I. Fuhr. Fra 1864 eide konsul I. Fuhr og fullmektig Ivar Rytterager Bjørums Sag. I 1870 overdro Ivar Rytterager sin part til Fuhr.

Guriby sag ble solgt til **Drammen damphøvleri**. De hadde kjøpt Bjørumsaga i 1873 av I. Fuhr.

I 1875 var saga eid av Drammen Damphøvleri samme eier som Bjørumsaga. De to sagene hadde felles bestyrer og 13 ansatte hver, lønnet per dag eller etter hvor mye tømmer de skar. Sagene var bare i drift 20 uker i året på grunn av manglende vanntilførsel.

Saga ble Tønsbergkompaniet bruket kjøpt av Gudbrand Olsen som i 1901. Bruket fremstilte skur- og høvellast til bygningsbruk, og brenselved. Bruket hadde eget elektrisitetsverk og 25 ansatte. Virksomheten var den siste av sagene ved Lomma som var i drift, men ble nedlagt 1986.^{54, 55}

⁵³ Guribysaga. <https://barumhistorie.no/Lommedalen/n%20guribysaga.html>

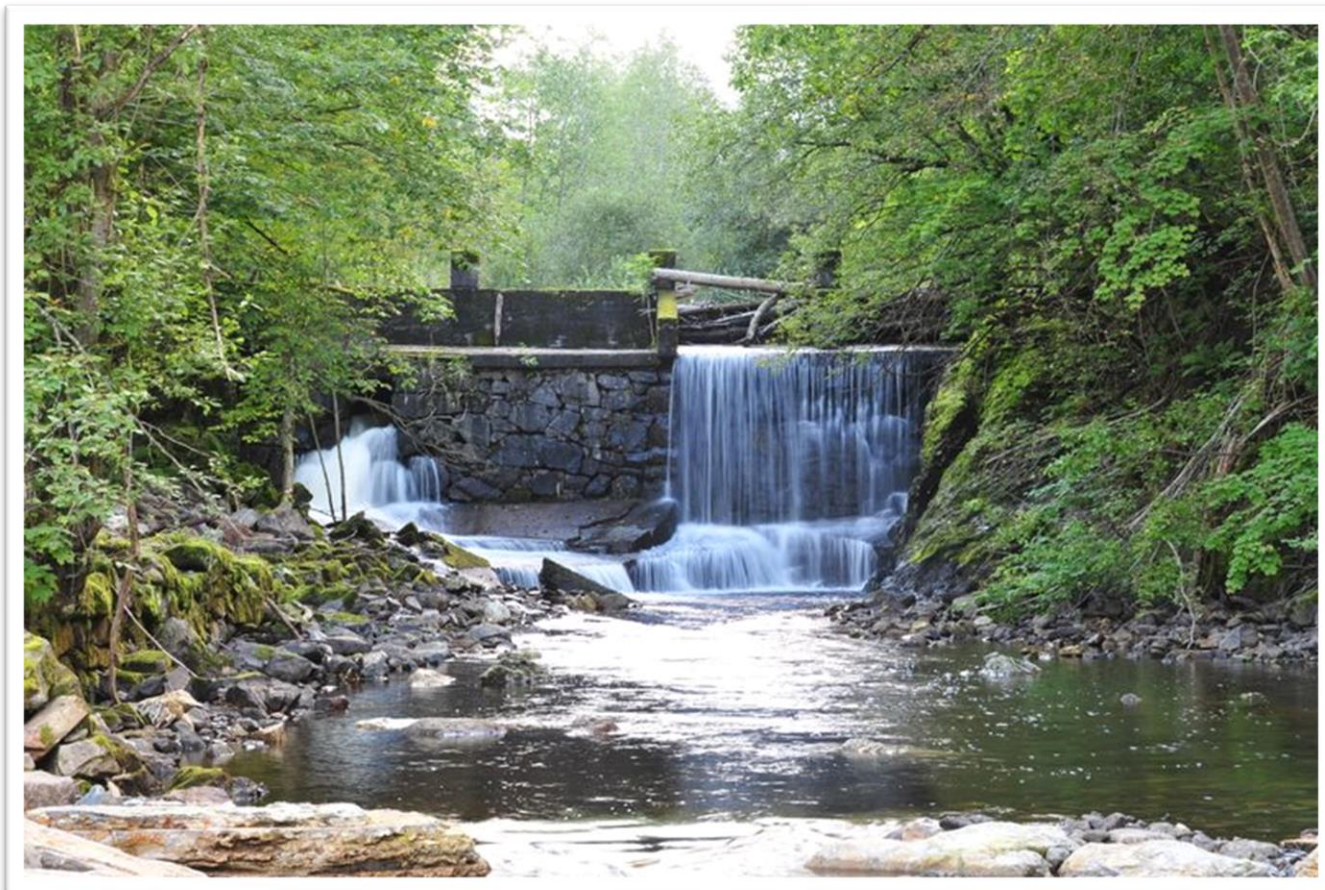
⁵⁴ Guribysaga. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Guribysaga>

Fra 1864 eide konsul I. Fuhr og fullmektig Ivar Rytterager Bjørum Sag. I 1870 overdro Ivar Rytterager sin part til Fuhr. - Guriby sag ble solgt til Drammen damphøvlveri. De hadde kjøpt Bjørumsaga i 1873 av I. Fuhr. I 1883 kjøpte Ole Ellefsen Grini og Jørgen Steen, Stein gård, Guriby sag. De var eiere i 1885.⁵⁶

Den rett i elvedraget Lomelva som er ervervet ved samme fløting, samt de dertil hørende dammen, hvoriblant spesielt nevnes Nibbikjerndam i Løvli på Krokskogen under Norderhov.

Her leier Guriby Sag fremdeles damfeste av godseier Løvenskiold for tyve kroner året. Men demningen har lenge vært sprukket og forfallen og er nå åpen og glemt.⁵⁷

Bjørum sag

Bjørum sag

I 1853 solgte Arne Andersen, Østre Bjørum, tomt og vannrett til bygging av Bjørum Sag mot en årlig avgift av 10 spd. Dam og sag ble bygd ved fossefallet i Isielva ovenfor Bjørumsvadet, Bærum. Det var M.L. Sundt m.fl., som bygde Bjørum Sag. Isi gård, som eier damfestet på motsatt side av Isielva, forbeholdt seg rett til å få skjært 2 tylfter tømmer årlig. Til Bjørum sag hørte hus til fullmektig og litt jord. Det var fjøs og stall til hest og et par kyr. Nils Hansen var fullmektig i 1865.

Da omgangsskolen opphørte i 1866, leide kommunen rom til skole for Bjørumskogen hos fullmektig Nils Hansen på Bjørumsaga. Skolen holdt til her til skolen på Sølvhølsbratan sto ferdig i 1880.

I 1864 solgte kand. teol. Hans Larsen til konsul L. Führr og Ivar Rytterager sagen med tilbehør og en del skog, 1870 overdrog Rytterager sin part til Führr for 7 500 spd. I dagen verdi, 2019: drøyt 2 millioner kr.

Fra 1864 eide fullmektig Ivar Rytterager Bjørum Sag. I 1870 overdro Ivar Rytterager sin part til Fuhr.⁵⁸

⁵⁵ Bjørum sag. https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bj%C3%B8rum_Sag

⁵⁶ Brynjulf Langballe. *Guriby sag*. <https://gw.geneanet.org/brynjulf?lang=no&n=sag&oc=0&p=guriby>

⁵⁷ Nibbitjernets sprukne hemmelighet. <https://www.kjentmannsmerket.org/2011/11/nibbitjernets-sprukne-hemmelighet/>

⁵⁸ Brynjulf Langballe. *Guriby sag*. <https://gw.geneanet.org/brynjulf?lang=no&n=sag&oc=0&p=guriby>

1873 solgte Führ til Drammens damphøvleri, som også hadde Guribyskogene og sagen der en tid. Drammen damphøvleri kjøpte Bjørum Sag i 1873. De eide også Guriby sag. - Forstkand. Guttorm Andresen og grosserer Fearnley kjøpte Bjørum Sag i 1898. Senere eide familien Andersen sagen og skogene i Bærum og Hole helt fram til 1960-årene.

Tømmeret fra skogene på Krokskogen og Kjaglidalen ble fløtet ned Isielva. Driften av saga ble slutt i 1964. Ragnar Vette, en arving av fam. Andresen, er eier av skogene i 1986. Ragnar Vette, en arving av fam. Andresen, er eier av skogene i 1986.⁵⁹

Tømmeret fra skogene på Krokskogen og Kjaglidalen ble fløtet ned Isielva. Driften av saga ble slutt i 1964.

Kadetttangen i Bærum

Kadetttangen 2019. Kilde: Plakat ved parken.

Neset het opprinnelig Sandvikstangen, men området ble i årene 1820–1825 benyttet av Krigsskolen som bivuakkleir om sommeren. I 30 dager hver sommer gjennomførte 60 kadetter praktiske øvelser her. I 1869 ble området kjøpt av Krigsskolen og kadettene hadde frem til 1896 årlige sommerøvelser her. Bruken av området opphørte etterhvert som Krigsskolen ble utvidet og fikk andre øvingsområder.⁶⁰

Ivar Rytterager kjøpte i 1862 til 1869 ved tvangsauksjon det senere "Havnevesenets hus". Han bygde også materialhus på Kadetttangen for lagring av materialer fra Guriby og Bjørums sager.

Skog - Ivar Rytterager

Ved skiftet i 1846 blir hans eiendommer delt på sønnene. I 1817 ble den tidligere husmannsplassen Bråten med omkringliggende skog utskilt fra Øverby og solgt til Ole Jørgensen Rytterager. Skylda på denne gårdparten (1 skinn) var halvparten av Øverbys opprinnelige skyld, og ble siden innberegnet i skylda til Storøya med Rytteraker. Ved den nye matrikkelen i 1838 ble teigen matrikulert sammen med Rytteraker, og i skiftet etter Ole Jørgensen Rytterager (avsluttet 1846) ble hans tidligere eiendomsgods på Utstranda arvet av sønnen Ivar Rytterager.

Her vil østsida av Tyrifjorden av som flere i hundremeter høyde. Tømmeret som ble felt ble fakter til Tyrifjorden. Samtlige brødre var ned på dettet i 1846. Mens tømmeret østsida som ble felt ble fakter til Sandvika. Tømmeret ble fløtet fra helt overfor Løvli på Krokskogen under Norderhov. F.eks. fra Monsebråten ligger langt fra bygda. Det var bare en vei hit, og den gikk att og fram. Derfor het setra og plassen «Att og fram» eller «Attogframbrøten» i gammel tid.

I 1850-årene kjøpte brødrene Ivar og Christoffer Rytterager fra Hole opp en del skogeieendommer langs Lomma-vassdraget. Disse var skogteiger som gårder i Hole og Norderhov var blitt tildelt ved utskiftinga av allmenningen 1816-23, og som lå så langt unna bygda at skogsdrift kastet lite av seg på grunn av lang og besværlig transportvei. Dessuten fristet det nok bøndene å få kontanter mellom hendene.

Når de hogg tømmer i sine teiger, ble dette kjørte hjem den lange veien til Hole og Norderhov. Det var de lange avstandene som gjorde det lett for ringeriksbøndene å selge sine skogteiger til baronene. Etter at de etablerte Guriby sag, kjøpte Ivar og Christoffer Rytterager stadig flere skogteiger langs Lomma, og de satte i gang arbeider for å gjøre Lomma brukbar til tømmerføring. Flere steder gikk elva gjennom trange kløfter og dype gjel, og ved sprengning, bygging av skådammer og samledammer for sikre nok vannføring i føringsperioden og ble elva i stand til å frakte tømmer ned til Guriby. Det ble fløtet tømmer i Lomma til 1967. I Isielva til 1964.

Consul Johannes Fuhr var med siden 1857.

Hurum skog i Hole (gnr. 7/12 av skyld mark 1,80), som brødrene Rytterager kjøpte av Anders Alvsen Hurum i Ner-Nigarden Hurum i 1854 for 900 spesidaler.

⁵⁹ Brynjulf Langballe. *Bjørum Sag*. <https://gw.geneanet.org/brynjulf?lang=no&n=sag&oc=0&p=bjorum>

⁶⁰ Kadetttangen. <https://no.wikipedia.org/wiki/Kadetttangen>

En del av skogen til Søndre Guriby ble i 1855 solgt til Ivar og Christofer Rytterager. Er på ca. 20 dekar dyrket jord og ca. 15 000 dekar skog i Hole.

Averø skog i Hole (gnr. 48/2 av skyld mark 2,64), som brødrene Rytterager kjøpte av Ulrik Johnsen i 1855 for 4.000 spesidaler. Averøya naturreservat (1 050 daa, hvorav 850 daa vannareal) er et naturreservat i Ringerike og Hole kommuner. Naturreservatet ligger ved utløpet av Storelva til Nordfjorden (arm av Tyrifjorden), og omfatter Storelvas utløp og ferskvannsdelta (sandøyer/-banker og gruntområder), samt den lave halvøya kalt Averøya.

Vegetasjonen er sterkt vekslende. Ytterst finnes sandstrand og fuktig strandeng oppblandet med sumporeskog. Lenger inn er det vekslende partier av myr, sumporeskog, ospeskog, bjørkeskog og furuskog. Området grenser opp til dyrka mark. Det har særlig stor betydning som trekkrasteplass for våtmarksfugl, især om våren. Er overvintringsplass for sangsvaner. 173 fuglearter har blitt påvist i reservatet, hvorav 77 våtmarksarter.

I 1856 kjøpte Rytterager-brødrene en tilleggsparcell i Lommedalen (gnr. 104/5 av skyld 28 øre) fra Guriby nordre for 300 spesidaler.

Løken skog i Hole (seinere gnr. 200/5), utskilt fra Nedre Løken i 1855 og solgt til Ivar og Christoffer Rytterager. Teigen lå sør for Sørsetra og grenset ikke til Lomma-vassdraget gjorde skogene fra Hole og Norderhov i brødrene Olsens sameie i 1934 hele 40 mark 22 øre (hvorav 32,04 i Hole og 8,18 aget. Den ble i 1893 kjøpt tilbake til Nedre Løken av Anders Hansen Løken for 1.800 kroner.

Navnet Løken er satt sammen av to norrøne ord: Leikr (leik) og vin (eng eller beite). Det blir Leikvin. Seinere ble det til Løken. Navnet forteller at dette stedet var ei slette der folk i bygda kom sammen for å ha det moro med leik og kappestrid, liksom en leikeplass elles festplass. Ellers i landet fins det omtrent 50 gårder som heter Løken. Så det var nok ganske vanlig før også, at folk møttes til leik og moro. Løken ligger midt på ei slette. På den ene sida av sletta ligger Fekjær og Gjesval, på den andre sida ligger Rytteraker og Borgen. Løken er en gammel bondegård. Ved gården er det noen stedsnavn som begynner på Løken: Løken barnehage, som tidligere var Løken skole, er nærmeste nabo. Løkenmoen er skogen nord for Løken.

Allerede i 1857 knyttet han til seg en annen partner, konsul Johannes Fuhr i Christiania. De kjøpte da i fellesskap den skogteigen som de tre Øvrige Borgen-gårdene i Hole (Nordigarden, Sørigarden og Nerigarden) eide i fellesskap for 800 spesidaler. Den fjerde Borgen-gården ble eid av Christoffer Rytterager, og skogen som tilhørte denne ble solgt til Guriby-godset i 1861.

Borgen skog i Hole (seinere del av gnr. 20/2 av skyld mark 4,50), opprinnelig en teig fra Monsebråten og vestover som tilhørte de fire Borgen-gårdene, som ble solgt til Rytterager og Fuhr i 1857 (skjøte tinglyst i 1861) for 2.000 spesidaler. Ved revidering av matrikkelen i 1886 ble den slått sammen med en teig som i 1862 ble kjøpt fra Hungerholt i Hole (en seterløkke på Monsebråten med en tilhørende skogteig, solgt av Jørgen Nilsen Hungerholdt for 400 spesidaler), som grenset inntil Borgen-teigen på østsida, og to mindre teiger (litt skog og en seterløkke på Monsebråten) fra Nordby i Åsa (Norderhov).

De tre skogteigene som dannet kjernen i Guriby-godsets skoger i 1861 (Hurum, Averø og Borgen) hadde en samlet skyld på 8 mark 94 øre. Til sammenlikning uti Norderhov). I 1886 fikk teigen navnet Borgen med Hungerholt og Attofram - Monsebråten.

Skogen ved Langebru ble utskilt fra Nedre Vik i 1858, og samme år (sammen med Langebroseteren, del av gården Wiig) solgt til Johan C. Schrøder for **1.800** spesidaler. Schrøder møtte etter noen år innlevere sitt bo til skifteretten, og da Ivar Rytterager og Johannes Fuhr (Guriby-godset) i **1863** kjøpte den gamle Vik-skogen på auksjon for **400** spesidaler, ble det i skjøtet anført at det var uten Langebru som igjen er blitt selvstendig Bruk.

Skogen ved Langebru ble utskilt fra Nedre Vik i 1858, og samme år (sammen med Langebroseteren, del av gården Wiig) solgt til Johan C. Schrøder for **1.800** spesidaler. Schrøder møtte etter noen år innlevere sitt bo til skifteretten, og da Ivar Rytterager og Johannes Fuhr (Guriby-godset) i **1863** kjøpte den gamle Vik-skogen på auksjon for **400** spesidaler, ble det i skjøtet anført at det var uten Langebru som igjen er blitt selvstendig Bruk.

Vik, som ligger i den tidligere Årnesfjerdningen i Hole, var opprinnelig en urgård, på linje med de to mer kjente urgårdene Stein og Mo i Steinsfjerdningen, og den ble trolig ryddet i de siste 500 årene før vår tidsregning. På 1700-tallet ble gården delt i to gårder, Øvre- og Nedre Vik. På Øvre Vik er det registrert flere gravrøyser. Der ble det også i 1972 ervervet grunn til byggingen av Hole ungdomsskole. Nedre Vik er i vår tid mest kjent som skysstasjon, gjestgiveri, hotell, sykehjem og campingplass, i dag under navnet Vikstunet og Aleksandergården. Vik skole ligger også på Nedre Viks grunn.

Da eierne av Nordre og Midtre Sørums i 1855 solgte skogen mellom Sollihøgda og Langebru til kandidat Larsen, fulgte Niskinn med. Kandidaten kjøpte samtidig gårdsskogen til Mo og **der**, og disse teigene ble seinere slått sammen i en eiendom, gnr. 180/2 Mo med **der** og Sørums. Skogen ble i **1864** solgt til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr, og fra 1874 var Drammens Damphøvleri eier.

Fra Vestigarden ble det i 1863 utskilt en teig nord for Steinsvollen (løpenr. 127e av skyld 1 ort) som ble solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 200 spesidaler.

Tidligere seter for Ringeriksgården Stein. Må ikke forveksles med Steinvollsetra syd for Spålen, der "Stein" kommer av substantivet "stein". Det er fremdeles spor etter den gamle seteren. I dag ligger det flere hytter i området.

Steinsvollen er i folkeminnet husket for det grusomme mordet senhøsten 1804. En fremmedkar med øks i skreppa tok både konen på seteren, Jøran, og sønnen hennes av dage. Gjerningsmannen ble tatt og senere henrettet, men det var

nære på at de dømte feil mann. Det var hardt liv på setrene for 100 eller 200 år siden. Og langs hovedveien mellom Ringerike og Christiania var det langt fra trygt.

Søhol bnr. 7 (Nordistua) har 222 dekar skog i én teig, som går fra Kongeveien over Rundtomtjern til Lille Lomma sør for Mattisplassen. Teigen er 60 m bred. Søhol bnr. 9 og 10 («Lars») har 130 dekar skog på Krokskogen, hvorav 30 dekar i en løkke ved Øskjevallsetra og cirka 100 dekar i en teig vest for Rundtomtjern. Resten av skogen som tilhørte dette bruket ble solgt i 1865 til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr. De kjøpte samtidig skogen som tilhørte Søhol bnr. 10 (**Neristua**), og betalte samlet 150 spesidaler for de to teigene (løpenr. 90e og 90f).

I 1865 satt Ingeborg Paulsdatter (61, enke) på gården med to av sine barn: Paul (32) og Anne Marie (26) samt en tjenestedreng, Johan Hansen (20). De hadde 3 hester, 5 storfe, 13 sauer og 1 gris, og årlig utsæd var 1/16 t. hvete, 1 1/4 t. rug, 4 t. bygg, 2 t. blandkorn, 7/8 t. erter og 10 t. poteter. Samme år (1865) ble gårdens skogteig på Krokskogen utskilt og solgt til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for 150 spesidaler.

Under den nordiske sjuårskrigen 1563-70 forsøkte svenskekongen Erik 14, Gustav Vasas sønn, å erobre Norge for å få adgang til havet i vest. Et av hans hærtog startet i februar 1567 fra Dalarna inn i Østerdalen til Hamar. Svenskene for hardt fram. En samtidig kilde beretter at de "brente så alt for fot, hva i veien var og slo i hjel både mann og kvinne og sparte ingen."

Svenskene forsøkte forgjeves å ta Akershus festning, og de herjet over store deler av Østlandet. De plyndret og brant byene Sarpsborg, Skien, Konghelle og Hamar.

En flåte fra Bergen under ledelse av Erik Munk seilte østover for å stoppe svenskene, og norske soldater under ledelse av Mogens Svale, eier av herregården Rosendal i Hardanger, kom til Ringerike for å ta opp kampen med en svensk tropp som herjet her. Det kom til et slag ved Søhol på Røyse. Mogens og hans soldater skal ha vunnet en lett seier, og svenskene trakk seg snart ut av Østlandet. Mer viten om slaget på Søhol sommeren 1567 har vi ikke, men nord for Søhol skal en liten dal ha blitt kalt Svenskedalen i gammel tid. Kanskje noen av de svenske soldatene som falt i slaget, ble gravlagt her?

Søhol er en gammel gård som ligger på en høyde, en hol, omtrent midt på Røyse. Søhol har vært oppdelt i flere gårdsbruk med navn som Daniels, Embrets, Gudbrands, I Lars, **Neristua**, Nordistua, Nystua og Oppistua.)

I 1862 ble det utskilt en parsell Roterud (løpenr. 90c, seinere bnr. 11) som ble solgt til broren, Christen Abrahamsen Søhol – se gnr. 208/11 Roterud. I 1865 solgte Mathias Abrahamsen og broren Peter (eier av seinere bnr. 10) hver sin skogteig på Krokskogen til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for samlet 150 spesidaler.

I 1862 ble det utskilt en parsell Lisbethløgka (løpenr. 90d, seinere bnr. 12) som ble solgt til Nils Iversen. I 1865 solgte både Peter Abrahamsen og broren Mathias (eier av seinere bnr. 9) sine skogteiger på Krokskogen til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for samlet 150 spesidaler.

I 1863 ble en skogteig på Krokskogen (løpenr. 126b av skyld 1 ort 1 skilling) utskilt og solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 100 spesidaler, og i 1865 ble ytterligere en skogteig (løpenr. 126c av skyld 11 skilling) utskilt og solgt til de samme «skogbaronene». I Søhol bnr. 7 (Nordistua) har 222 dekar skog i én teig, som går fra Kongeveien over Rundtomtjern til Lille Lomma sør for Mattisplassen. Teigen er 60 m bred. Søhol bnr. 9 og 10 («Lars») har 130 dekar skog på Krokskogen, hvorav 30 dekar i en løkke ved Øskjevallsetra og cirka 100 dekar i en teig vest for Rundtomtjern. Resten av skogen som tilhørte dette bruket ble solgt i 1865 til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr. De kjøpte samtidig skogen som tilhørte Søhol bnr. 10 (Neristua), og betalte samlet 150 spesidaler for de to teigene (løpenr. 90e og 90f).

I 1863 og 1866 ble det skilt ut to teiger nord for Steinsvollen, som ble solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager (løpenr. 126b og 126c av samlet skyld 1 ort 12 skilling) for 130 spesidaler. Fuhr og Rytterager kjøpte opp en rekke gårdsteiger i Hole i denne perioden, bl.a. fra flere av Fjeld-gårdene.

I 1865 satt Ingeborg Paulsdatter (61, enke) på gården med to av sine barn: Paul (32) og Anne Marie (26) samt en tjenestedreng, Johan Hansen (20). De hadde 3 hester, 5 storfe, 13 sauer og 1 gris, og årlig utsæd var 1/16 t. hvete, 1 1/4 t. rug, 4 t. bygg, 2 t. blandkorn, 7/8 t. erter og 10 t. poteter. Samme år (1865) ble gårdens skogteig på Krokskogen utskilt og solgt til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for 150 spesidaler.

Brant trekøl på Krokskogen i 1779 var to oppsittere og to husmenn på Bønsnes registrert som leverandører av trekøl til Bærums verk i Lommedalen. I 1865 solgte Ingeborg Paulsdatter Bønsnes (Løken) gårdens skogteig på Krokskogen (løpenr. 104d) til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr for 150 spesidaler. Skogteigen ble i 1868 sammenføyd med to skogteiger som Rytterager og Fuhr hadde kjøpt fra Nordigarden Fjeld og Oppistua Fjeld (løpenr. 126c og 127f) til én eiendom, seinere gnr. 33/6 Bønsnes med Fjeld (av skyld 82 øre).

I 1865 ble en teig som tilhørte Nystua Fjeld nord for Steinsvollen utskilt og solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager. Oppistua Fjeld hadde et skogstykke på Krokskogen som ble utskilt i 1865 (løpenr. 127f, seinere en del av gnr. 33/6)148 og solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 200 spesidaler.

Oppistua Fjeld hadde et skogstykke på Krokskogen som ble utskilt i 1865 (løpenr. 127f, seinere en del av gnr. 33/6)148 og solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 200 spesidaler.

Høsten 1865 ble det utskilt og solgt en skogteig på Krokskogen (løpenr. 129b av skyld 1 ort) som ble solgt til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 80 spesidaler.

Skilte hun ut en skogteig på Krokskogen (løpenr. 127f, seinere en del av gnr. 33/6)51 og solgte den til Johannes Fuhr og Ivar Rytterager for 200 spesidaler.

I 1866 solgte Søren Olsen gården (løpenr. 180a av skyld 1 ort 18 skilling) til fullmektig Ivar Rytterager og consul Johannes Fuhr for 350 spesidaler. De to skogbaronene utstedte året etter (1867) husmannskontrakt på gårdparten til Johan Christoffersen. I 1868 ble Langebru sammenføyd med en rekke andre skogeiendommer som ble eid av Rytterager og Fuhr (bl.a. fra **◆der◆**, Vik og Fjeld) til en eiendom, men av et skriv fra fogden i 1874 går det fram at Langebru atter er overgaaet til selvstendig Brug. Og i 1877 solgte consul Fuhr (som da var eneeier av skogeiendommene) Langebru 180a til Kristian Trulsen for 2.400 kroner. Bråten gnr. 198/6.

Borgen med Hungerholt og Attogfram. Dette er teigen fra Monsebrøten og vestover, bestående av den opprinnelige Borgen-teigen samt en teig fra Hungerholt og en fra Nordby (begge med seterløkker på Monsebråten), slått sammen til gnr. 29/2 av skyld mark 5,40 ved revidering av matrikkelen i 1886.

I bakgrunnen ser vi Treheringen inntil **1867**, da Gulbrand Andersen Nordby solgte den til Rytterager og Fuhr (Guriby-godset). Til løkka hørte en skogteig som i nord grenset mot Norderhov prestegårds skog, i øst mot baron Wedels skog, i syd mot Lores skog og i vest danner Sæteren Monsebraatens. Denne teigen ble i 1886 sammenføyd med andre skogeiendommer i gnr. 20/2, Borgen med Hungerholt og Attogfram.

Nordigarden Leine – Øvre Leine gnr. 214/1 har i dag 230 dekar produktiv skog, hvorav 100 dekar i Leineåsen og 130 dekar mellom Grøndokka og Retthella på Krokskogen. Sistnevnte teig ble kjøpt i 2005 fra Svarstad bnr. 4 (Rovelstad). I 1849 ble gårdens seterløkke med skog på Soterud på Krokskogen (bnr. 2 Soterud av skyld 47 øre) solgt til Mads Øderå. Han solgte den seinere til Gulbrand Gunvaldsen Gjesvold, smed og husmann i Sanna under Søndre Gjesval. Ved auksjonsskjøte i 1867 overtok Johannes Fuhr og Ivar Rytterager denne teigen.

Bjørkesetra lå på branten mellom Benteplassen og Djupedalen, et par hundre meter vest for kongeveien. I 1867 solgte Bortigarden Bjørke setervollen og seterskogen som tilhørte gården ved Bjørkesetra, til Guriby-godset (Ivar Soterud i Hole (gnr. 35/2 av skyld 47 øre), seterløkke med skog på Soterud øst for Lomma som opprinnelig tilhørte Øvre Leine (Nordigarden) på Røyse, og som i 1849 ble solgt til Mads **◆der◆**. Han solgte den seinere til Gulbrand Gunvaldsen Gjesvold, smed og husmann i Sanna under Søndre Gjesval. Rytterager og Fuhr kjøpte den av Gulbrand G. Gjesvolds konkursbo i 1867.

Kristine Kristoffersdatter satt med denne gårdparten av Langebru til 1868, da hun solgte den til Ivar Rytterager og Johannes Fuhr. Fra 1870 var Fuhr eneeier, og han solgte i 1883 eiendommen (Langebru bnr. 2 av skyld 61 øre) til løytnant Ludvig Oscar Rieck for 2.200 kroner.

Bønsnes med Fjeld i Hole (gnr. 33/6 av skyld 82 øre), opprinnelig en teig som ble kjøpt i 1865 av Ingerborg Paulsdatter Bønsnes (eier av Bønsnes bnr. 4) for 150 spesidaler. I 1868 ble den sammenføyd med to teiger som Rytterager og Fuhr kjøpte i 1866 fra Nordigarden Fjeld (nord for Steinsvollen) for 130 spesidaler, og i 1865 fra Oppistua Fjeld for 200 spesidaler.

Stadum i Hole (gnr. 43/4 av skyld mark 2,26), utskilt fra Østre Stadum i 1865, og i 1868 solgt til Rytterager og Fuhr (med forbehold om at seterretten skulle følge gården).⁶¹ Rytterager og Johannes Fuhr).

I 1870 hadde Johannes Fuhr kjøpt seg opp til å eie **tre fjerdeparter** av Guriby-godset. Samme år ble han eneeier ved å kjøpe Ivar Rytteragers fjerdepart av disse Brug, Vandfald, Tomter, Eiendomme, Skove og Damme samt Flødningsret i Isielven og Lomelven på Krogskoven.

Forfatter

Ivar Rytterager. Rednigsbaade på svag Is. Consturerede av Forf. Baadene kunne ogsaa bruges som Farkoster saavel i aabent Vand som paa Is. Christiania, 1883. s. 1 til s. 18. Om tysk, engelsk tittel og tekst.

Istedenfor å gjengi har jeg lest Arne Emil Christensen. Isbåtene i Sogn, tar denne i stedet. «Isbåtene i Sogn - Folkelig tradisjon eller lærd impuls.

I båthallen på De Heibergske Samlinger står en liten båt som virker merkelig fremmed blant de høyreiste sognebåtene. Det er «isbåten» fra Aurland, bygd som en pram med meier under. Den kom til museet i 1913 fra Aurland. Bernhard Færøyvik behandlet båten i et par arbeider, og han målte den opp. Færøyvik mener at båten er bygd «for 70 år sidan umlag» dvs, ca. 1860, og at typen er meget eldre, «fleire hundrad år» Båten er bygd på vanlig prammanér med bunnplanke istedenfor kjøl, 4 bordganger på hver side, akterspeil og «nese». Den har 4 band og to par keiper. Båten har seiltofte. Det som skiller den fra andre prammer er to kraftige meier under bunnen, og solide jernbeslag under hele forreste del av bunnen.

Det nok er nok en viss grunn til å sette spørsmålstejn ved Færøyviks datering både denne spesielle båten. og typen som helhet. For det første virker selve båttypen fremmed i Vest-Norge, der kjølått tradisjonelt har vært så sterk at det er uhyre sjeldne å finne prammer eller flatbunnete båter selv i dag, og der dette bildet har vært enda mer markert i eldre tid. Av Diriks' artikkel i Folkevennen 1863 fremgår det at prammen så sent som i 1860-årene ble regnet som en typisk østnorsk båt, men at den da var i viss eksposisjon som type fordi den var så billig å bygge.

Sammenlikner vi isbåten på Amla med de østnorske pramtypene, vi finner vi såpass mange særtrekk at det neppe er noen grunn til å tvile på at den er bygget i Sogn. Største bredde ligge lengre forut enn det er vanlig på østnorske prammer, akterspeilct er forholdsvis mindre og båten har keiper av vanlig sognetype. Det er dermed

⁶¹ Gudmund Bakke. Bygdebok. *Hole, bygda og folket*. Bind V. 2009.

http://img4.custompublish.com/getfile.php/1102279.294.fdaecpbuwr/hole_s1-1016_testfil.txt

all grunn til å regne isbåten som en genuin sognebåt, i den forstand at den er bygd i Sogn og brukt der, men det gjenstår å se om den som type kan kalles karakteristisk for Sogn. Med de vanskelige isforholdene sogningene hadde, har det sikkert vært en nyttig båt, til preste- eller jordmorskys, og i senere tid for å hente folk og varer på iskanten når «dampen» gikk i råk midtjords.

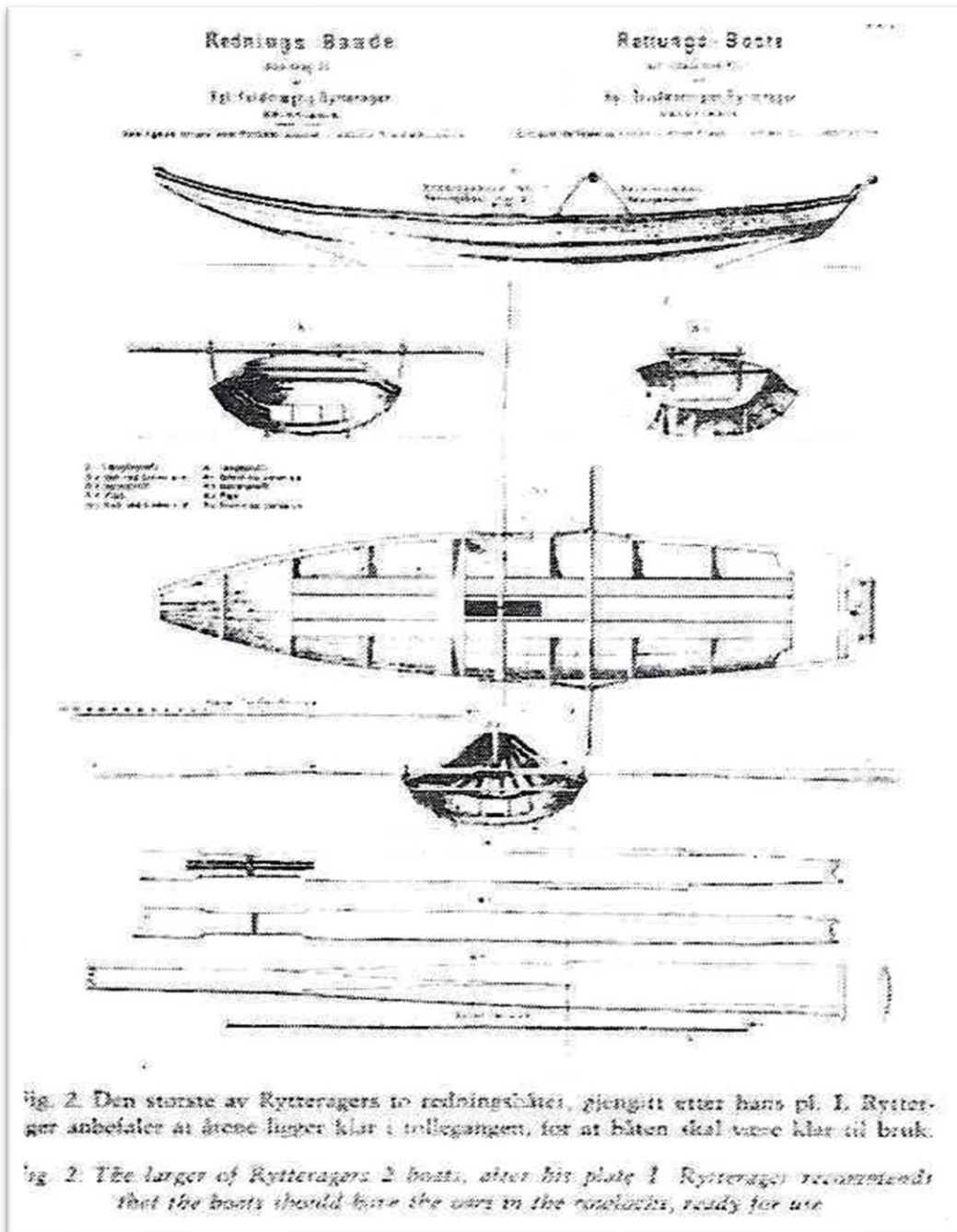
I 1883 utga kgl. Fuldmektig Ivar Rytteyager et lite skift om «Redningsbaade pag svag Is.» Et blikk på fig. 1, isbåten fra Aurland i Færoyviks oppmåling, og fig. 2, den største av Rytteragers to båter. overbeviser klart om at det her må være en sammenheng. Spørsmålet blir så, har Ryttragers skrift inspirert båtbyggere i Sogn, er det den kgl. fuldmektig som har hentet inspirasjon i folkelig båtbygging, og nøyer seg med å finne opp enkelte raffinerte hjelperedskaper for båtens bruk som isredningsbåt?

Rytterager hevder selv at «efter flere Forsag haaber jeg at have fundet et saadant i de af mig konstruerede Redningsbaade, hvortil hermed følger tegninger». Det er jo klar tale, men det stemmer lite med Færeyviks

opplysning om at isbåten fra Aurland skulle være bygd ca. 20 år før Rytterager publiserte sin konstruksjon. Vi kan sikkert gå ut fra at det her ikke er snakk om parallelle oppfinnelser, det er alt for mange identiske detaljer til at det er sannsynlig: og det er i tillegg lite trolig at en båtbygger i Sogn ville brukt en «fremmed» båttype som prammen til å utvikle er lokal isbåttype.

Ivar Olsen Rytterager var født på Ringerike i 1818. Han var sønn av Ole Jørgensen Rytterager (1776-1842) en driftig og foretaksom mann som drev med skyssing, tømmertransport og kariolmakeri ved siden av å dyrke opp gårdene Storøya, Rytterager, Borgen, og Tandberg som var i dårlig hevd da han overtok den. Til å komme fra et innlandsområde var Rytterager ganske båt vant.

Sundet mellom Storøya og fastlandet er islagt vinterstid, men på grunn av strømmen er isen ofte

upålitelig, og det har skjedd mange drukningsulykker her. Det er derfor antakelig sørgelige ungdomsminner som ligger bak Rytteragers innledning i Skriftet om isbåtene: «Det er faldt i ruin Lod et Par Gange at se Folk drukne paa svag Is, jeg har hort deres Nødskrig, deres indtrængende Bonner om Redning og Hjælp og seet deres fortvivlede Kamp uden at kunne

komme dem tidsnok til Hjælp ... Med saadanne Indtryk var det, jeg tog Løfte af mig selv om mulig at bidrage til Opfindelsen af et Redningsmiddel under lignende Omstændigheder og efter flere Forsøg haaber jeg at have fundet et saadant i de av mig konstruerende Redningsbaade, hvortil hermed følger Tegninger.» Rytterager fremholder videre at hans hensikt med oppfinnelsene ikke er egen vinning, men at han stiller den til offentlighetens disposisjon.

I de kilder jeg har hatt til rådighet er det ingen opplysninger om at han noensinne var i Vest-Norge eller på annen måte hadde gjort seg kjent med eventuelle isbåter i Sogn.

Isbåter er et gammelt fenomen, både som bruksbåter og lystfartøyer, så idéen har sikkert vært kjent for Rytterager, selv om sikre opplysninger om isbåter i Norge i eldre tid mangler. Rytterager foreslår at hans båt A kan brukes på kobbejakt, noe som tyder på at han har kjent til isjakt så sel slik som den bl.a. drives i Østersjøen. Fra Holland, kjennes isbåter fra gammel tid, både som bruksbåter og som rene isjakter til kapseilas. De siste faller utenfor rammen av dette arbeide, mens f.eks. den «ijsvlet» fra Urk som finnes på Zuiderzeemuseum i Enkhuizen er en bruksbåt av en type som kan ha hatt stor utbredelse. Båten er klinkbygd på flat bunn, og ble som postbåt etc. mellom Urk og Kampen når isen lå på Zuidersjøen.

Rytterager kan altså ha hatt mer eller mindre direkte forbilder for sin konstruksjon, uten at vi i dag kan peke på dem. Hans redningsbåt er i skriftet presentert i to versjoner, henholdsvis 5. og 4.53 m lange, beregnet for to og en redningsmann. Antakelig er det en pram bygd i Oslo eller nærmeste omegn Rytterager har brukt som utgangspunkt. Han forutsetter imidlertid at prammer etter hans modell til redningsbruk bør spesialbygges, de bør være så lette som mulig og han foreslår osp som byggemateriale. Konstruksjonen virker vel gjennomtenkt i alle detaljer, og det er tydelig at Rytterager har eksperimentert en del for å få båtene så gode som mulig. ”Baad A, der kan tjene baade som almindelig Farkost og som Redningsbaad, er saa stor at den i aabent Vand bærer 6 a 7 voxne Mænd. Ikkedestomindre har den, benyttet paa angivne Maade vist sig at bære opp paa Is, hvor halvvoxne Gutter falde i, og det uden ringeste Fare for Baadens Førere.”

Båtene har en del spesialutstyr, både fast og løst. Det viktigste faste utstyret er stativ med skyvestang for førerne, slik at kroppsvekten deres føres over på meiene når båten brukes på is. Årene har jernbeslag for å slå tynn is, og båten bør ha “et let varpanker, 2 lette båtshaker, redningsline og taustige.” Båt B, som er en ren redningsbåt, har en brønn akter, der redningsmannen kan gå mens han skyver båten utover isen. På begge sider av brønnen er det vanntette beholdere for oppdriftens skyld. Om denne båten har vært prøvet i praksis, eller om den aldri kom lenger enn til modellstadiet, kan ikke avgjøres. Konstruksjonen virker sårbar, og vanskelig å holde tett.

Det er i dag vanskelig å få klarhet i hvilken utbredelse konstruksjonen fikk. De opplysninger Rytterager selv gir er sparsomme. “Af Baad A er et exemplar i naturlig størrelse kjøbt af Christiania Havnevæsen, hvor den kan tages i Øiesyn, og af B er en Model i 1/21 Størrelse hos Opfinderen i Christiania, Kirkegaden No 2.”

«Christiania Havnekommissjon besluttet i møte 26. Mai 1883 å bevilge inntil 200 kr. Til “indkjøb og Istandsættelse af en af kgl. Fuldmægtig Rytterager konstrueret Redningsbaad paa Is.” Det ble tydeligvis kjøpt inn en brukt pram til formålet, selger var en av Rytteragers departementale kolleger. “Man skal herved meddele at Havnekommissjonen i Møde den 26. ds. Efter derom fra Dem indkommet Andragende besluttede at anvende indtil 200 kr. til Indkjøb og Istandsættelse af en af Dem konstrueret Is-Redningsbaad. Da den baad som tænkes omdannet hertil ifølge Deres Opgivende eies af Kgl. Fuldmægtig Falck-Ytter, der skal være villig til at sælge Baaden for kr. 150 vedlegges en paa dette Beløb lydende Anvisning, som bedes ham tilstilet naar Baaden er overleveret. Restbeløpet vil ved Deres Hendvendelse hertil naarsomhelst kunne erholdes udbetalt. Baaden bliver, naar den har været benyttet ved Industriudstillingen, at aflevere Havnefogden.»⁶²

Det er interessant at Rytterager vil stille ut båten på før den tas i bruk. Dette kan neppe tolkes på annen måte enn som et forsøk på å gjøre konstruksjonen kjent for et størst mulig publikum. Båten ble stilt ut i Gruppe II, Classe 7c, “Baade” som utstillingens nr.751, “Is og Redningsbaad”. I Classe 7d, Skbsmodeller stilte Rytterager ut “Model til Redningsbaad paa svag Is i 1/20 Størrelse “. Den siste er sikkert identisk med den modell av type B som Rytterager nevner i sitt skrift.

Noen utstillingsmedalje fikk Rytterager ikke for sitt arbeide, men han fikk “hæderlig omtale for Paaskjønnelsesværdige Bestrebelse for at konstruerer Redningsbaadtil Andvendelse paa svag Is”⁶³, dvs. Han ble tildelt utstillingens diplom, “Foranstaltet av Komiteen som fjerde belønning og utført af hr. Maler Peters”.

Jeg vil anta at Rytteragers skrift ble utgitt til utstillingen, og solgt eller utdelt ved båten. Forlegger var J.W.Cappelen i Christiania. Industriutstillingen i 1883 var åpen fra 16/6 til 21/10 og ble besøkt av 219 244 personer.⁶⁴ Sammen med brosjyren må utstillingen ha gjort Rytteragers isbåt kjent for en mengde mennesker, og den kan ha gitt impulser til liknende konstruksjoner mange steder selv om vi ikke kan ettervise dem i dag.

Christiania Havnevesen anskaffet i tiden 1878-1886 3 redningsbåter som ble stasjonert i Akerselva, i Piperviken og på Filipstad. Det er uvisst om alle tre var av Rytteragers type, men dette er sannsynlig, de beskrives som “3 Redningsbaade paa Slæder med tilhørende Leider til benyttelse naar Havnen er islagt”. Den siste redningsbåt

⁶² Kristiania Havnekommissjon kopibok. J. nr. 87/83, brev 28. mai 1883. Havnevesens Arkiv, Oslo.

⁶³ Fridtjof Foss. Beretning om den Norske Industri og Kunstutstilling i Christiania sommeren 1884. s. 193

⁶⁴ Fridtjof Foss. Beretning om den Norske Industri og Kunstutstilling . s. 145. Op.cit.

havnevesenet hadde i tjeneste ble trukket inn da broen mellom Ormøya og Malmøya ble bygget i 1965, også det var en pram på slede og meier.⁶⁵ Ivar Rytterager hadde glede av oppfinnelsen i 80 år.

Utenfor Oslo-området kjenner jeg bare isbåtene i Sogn som direkte parallell til Rytteragers konstruksjon. I tillegg til båten på De Heberske samlinger finnes en båt i privateie i Gudvangen. Ifølge Færøyvik ble det i eldre tid også brukt vanlige sognefæringer som isbåter,⁶⁶ og det er uvisst hvor mange isbåter av vår type det kan være i Sogn.»⁶⁷

Krokkleiva på Hole - kongens utsikt

Dette var i nasjonalromantikkens tid da kunstnerne var opptatt av det uberørte landskapet. Flere malere og diktere, både norske og utenlandske, reiste rundt i Norge og lot seg inspirere. De laget malerier og skrev dikt og prosa med motiv fra norsk natur og folkeliv. Vi har registrert i alt rundt 20 kunstmalerere som på 1800-tallet malte utsikten fra Krokkleiva. Blant disse er kjente kunstnere som J.C. Dahl, J.F. Eckersberg, Johannes Flintoe og Thomas Fearnley, for å nevne noen.

Passagen gjennom Krokkleiven er tittelen på dette maleriet fra 1788, malt av danske Erik Pauelsen (1749-1790). Han var i Norge for å male «prospekter» til kronprinsen, senere kong Frederik 6. av Danmark-Norge. Hole bildemuseum.
Bildet er det eldste vi kjenner av Kleiva, og Pauelsen blir derfor kalt «den første Krokkleiv-maler»⁶⁸

⁶⁵ Opplyst av kontorsjef Hansund . Oslo Havnevesen, des 1970. Jeg er kontorsjef Hansund meget takkememlig for hjelp med Havnevesen arkivalia.

⁶⁶ Færøyvik, 1934, s. 26.

⁶⁷ Arne Emil Christensen. Isbåtene i Sogn - Folkelig tradisjon eller lærd impuls. 1971. Biblioteka Municipal de Ilhavo.

<https://bibliotecamunicipal.cm-ilhavo.pt/nyron/library/Catalog/winlibsrch.aspx?skey=8B867AA3A87F47BD8F0F83E4A859353B&pag=1&tpp=12&sort=4&cap=&pesq=5&thes1=52989&lang=pt-PT>

⁶⁸ Holekalenderen 2012 i Krokkleiva. <https://docplayer.me/9779180-Holekalenderen-2012-i-krokkleiva.html>

Krokkleiva inspirerte mange diktere, og det eldste diktet vi kjenner til er skrevet av H. A. Bjerregaard () i Diktet heter Krokkleiven. Den danske dikteren Adam Oehlenschläger besøkte Ringerike. Henrik Wergeland skrev i 1841 sin kjente Dalvise som er knyttet til Krokkleiva og Ringerike. Offiser og kunstmaler Bernt Lund fra Våler i Hedmark malte utsikten fra Krokkleiva

Krokkleiva ble Europa-berømt! Først kom kunstmalerne, så dikterne, og så turistene! Kongeveien over Krokkogen ble kalt Norges første turistvei. Krokkleiva ble kalt Inngangsporten til Ringerike. Krokkogen og naturen på Ringerike ble tidlig oppdaget av nasjonalromantikerne. Fra tidlig på 1800-tallet begynte kunstnere, forskere og mange slags turister å vandre over Krokkogen til Ringerike. Krokkogen, og særlig Krokkleiva, ble en kjent turistattraksjon både i Norge og i utlandet.

Etter at veien fra Sandvika over Sollihøgda var ferdig rundt 1860, ble den gamle Kongeveien over Krokkogen nesten liggende øde. Da dikteren Aasmund Olavsson Vinje besøkte Ringerike like etter, skriver han i sitt eget blad Dølen 29. april 1866 om den gamle Kongeveien som står i fare for å bli glemt og forfalle. Dette er synd, skriver Vinje, for Kleiva er verdt å se. Vinje foreslår at det settes opp ei kasse ved Krokkleiva, der ferdamenn kan legge en skilling. På ei tavle skal det males en mann som peker på kassa og sier (noe omarbeidet): Seinere kom ei tilsvarende tavle nederst i Krokkleiva, og der ber Kleivkona om en slant til Kleiva. Diktet er signert Vinje, men det er reist tvil om det virkelig er han:

Manden» på Kleivstua. Midt på bildet Store Storøya til høyre Rytterager og Borgen, til venstre øverst til hjørnet Tandberg. Midt på bildet lengst vekk Grefsrud på Tyrstrand bestående Søndre Haug og Åsterud. Skogen tilhørte Ivar Rytterager. Han hadde skogen på åsen, Geitøya ligger venstre og, forbi Utøya sees ikke.. Disse to øyene tilhørte inngikk i Rytterager-godsen.

Krokkleiva ble Europa-berømt! Først kom kunstmalerne, så dikterne, og så turistene! Kongeveien over Krokkogen ble kalt Norges første turistvei. Krokkleiva ble kalt Inngangsporten til Ringerike. Krokkogen og naturen på Ringerike ble tidlig oppdaget av nasjonalromantikerne. Fra tidlig på 1800-tallet begynte kunstnere, forskere og mange slags turister å vandre over Krokkogen til Ringerike. Krokkogen, og særlig Krokkleiva, ble en kjent turistattraksjon både i Norge og i utlandet.

Etter at veien fra Sandvika over Sollihøgda var ferdig rundt 1860, ble den gamle Kongeveien over Krokkogen nesten liggende øde. Da dikteren Aasmund Olavsson Vinje besøkte Ringerike like etter, skriver han i sitt eget blad Dølen 29. april 1866 om den gamle Kongeveien som står i fare for å bli glemt og forfalle. Dette er synd, skriver Vinje, for Kleiva er verdt å se. Vinje foreslår at det settes opp ei kasse ved Krokkleiva, der ferdamenn kan legge en skilling. På ei tavle skal

det males en mann som peker på kassa og sier (noe omarbeidet): Seinere kom ei tilsvarende tavle nederst i Krokkleiva, og der ber Kleivkona om en slant til Kleiva. Diktet er signert Vinje, men det er reist tvil om det virkelig er han:

Dette var i nasjonalromantikkens tid da kunstnerne var opptatt av det uberørte landskapet. Flere malere og diktere, både norske og utenlandske, reiste rundt i Norge og lot seg inspirere. De laget malerier og skrev dikt og prosa med motiv fra norsk natur og folkeliv. Vi har registrert i alt rundt 20 kunstmalere som på 1800-tallet malte utsikten fra Krokkleiva. Blant disse er kjente kunstnere som J.C. Dahl, J.F. Eckersberg, Johannes Flintoe og Thomas Fearnley, for å nevne noen.

Krokkleiva inspirerte mange diktere, og det eldste diktet vi kjenner til er skrevet av H. A. Bjerregaard () i Diktet heter Krogklevan. Den danske dikteren Adam Oehlenschläger besøkte Ringerike. Henrik Wergeland skrev i 1841 sin kjente Dalvise som er knyttet til Krokkleiva og Ringerike. Offiser og kunstmaler Bernt Lund fra Våler i Hedmark malte utsikten fra Krokkleiva

Krokkleiva ble Europa-berømt! Først kom kunstmalerne, så dikterne, og så turistene! Kongeveien over Krokskogen ble kalt Norges første turistvei. Krokkleiva ble kalt Inngangsporten til Ringerike. Krokskogen og naturen på Ringerike ble tidlig oppdaget av nasjonalromantikerne. Fra tidlig på 1800-tallet begynte kunstnere, forskere og mange slags turister å vandre over Krokskogen til Ringerike. Krokskogen, og særlig Krokkleiva, ble en kjent turistattraksjon både i Norge og i utlandet.

Etter at veien fra Sandvika over Sollihøgda var ferdig rundt 1860, ble den gamle Kongeveien over Krokskogen nesten liggende øde. Da dikteren Aasmund Olavsson Vinje besøkte Ringerike like etter, skriver han i sitt eget blad Dølen 29. april 1866 om den gamle Kongeveien som står i fare for å bli glemt og forfalle. Dette er synd, skriver Vinje, for Kleiva er verdt å se. Vinje foreslår at det settes opp ei kasse ved Krokkleiva, der ferdeamenn kan legge en skilling. På ei tavle skal det males en mann som peker på kassa og sier (noe omarbeidet): Seinere kom ei tilsvarende tavle nederst i Krokkleiva, og der ber Kleivkona om en slant til Kleiva. Diktet er signert Vinje.

*På jord eg vide vanka, men ingen stad eg fann
så stor og ver naturen som her i dette land.
Og her frå denne kleivi så rikt eit syn du fær,
at knapt kring heile landet her makan til det er.
Her ser du fjord og bygder og myrke skogar mest,
og fjell du seg – sjå Gausta, som bkåner der i vest.
Å ymta om ein skilling frå slik ein stad er skam.
Men veggen vert forfallen, og folk må koma fram.⁶⁹*

En etterlikning er reist på plass i Krokkleiva.

I 1948 malte Harald Hauge både ny kone og mann, og modeller var Hilma og Petter Hansen på Grantopp. I dag står Kleivkona ved inngangen til Sundvolden hotel. Kleivmannen står fortsatt på toppen av Kleiva og ber om en skilling til vedlikehold av veien. Kilde: Hole bygdebok V,

I 1832 skal kong Karl Johan etter tradisjonen ha besøkt et utsiktspunkt som Fougner-familien på Stein hadde anlagt sørvest for Kleivstua noen få år tidligere (rundt 1830). Siden har stedet vært kjent som Kongens utsikt. Her var det anlagt en treplanting med rekkverk, og det var utbedret en sti som gikk fram til utsiktspunktet.

I 1880 var treplantingen råttan og moden for utskifting. Tre menn stod bak byggingen av ny plattform av stein, jernrekkverk og benker: Johannes Solberg eier av Stein gård og senere ordfører i Hole. Dessuten **Ivar Rytterager** examinatus juris, kongelig fuldmektig i revisjonsdepartementet og 1865 av Storøya i tidsrommet 1865-90.

Tredjemann var Peter Petersen grosserer og generalkonsul. Skaperen av Nydalens Compagnie og den moderne tekstilindustri, Victoria Terrasse og høyfjellssanatorium ble åpnet på Gausdal, 1876. Han var alltid pent kledd, gjerne med flosshatt, kjole og hvitt slips. Bartene var skarpe som syler og tilnavnet hans var naturlig nok "Peter Nydelig". Støtte ble også gitt av hotelleierne Johan Blyberg på Sundvolden og Hans Berg på Kleivstua. Disse sørget for at følgende tiltak ble gjennomført og utgiftene dekket:

Ny plattform av stein kr. 156,80. Jernrekkverk og benker kr. 308,12. Rydding og merking av veien kr. 10,47.

Til sammen kr. 475,39. I dagen verdi, ca. 2019: 33 000 kr.

I 1951 kjøpte Hole kommune området rundt Kongens utsikt, 60 mål, fra eieren av Stein for 42.000 kroner. I dagen verdi, 2019: ca. 760 000 kr.

Det solide jernrekkverket er intakt. De flotte sittebenkene med utsmykkede jernben er imidlertid for lengst borte. Bare en ødelagt benk ligger igjen. Trærne vokser opp både nedenfor og langs sidene på utsikten og snevrer den inn vesentlig. Kratt og vegetasjon vokser opp bak steinplantingen. Kongens Utsikt bærer preg av lite vedlikehold. Det samme gjør stien fra Kleivstua hvor lange grener er i ferd med å gjøre fremkomsten vanskeligere. Det er ikke mye som skal til for

⁶⁹ Aasmund Olavsson Vinje. 1858–70 – Ukebladet Dølen kom ut på landsmål. To etterlikner (Holekalenderen 2012 i Krokkleiva).

å rette opp inntrykket av forfall. En grensaks, en sag og flittige dugnadshender ville fint gjort jobben. Pluss oppsetting av nye sittebenker.»⁷⁰

Musikere og komponister

Gomnæsmusikken i Hole var et begrep gjennom hele forrige århundre og langt inn i det vi lever i. - «På Gomnæsgårdene kan nesten alle spille ett eller annet instrument», - var vanlig mening på Ringerike for hundre år siden. Og det musikkmiljøet som ble utviklet her, var da også noe utenom det vanlige. I de senere år har imidlertid tradisjonen om dette holdt på å forsvinne. Men etter at notesamlingen etter Hans O. Gonnæs i 1977 ble funnet på et loft hos Olaf Fure på Øst-Modum, har interessen for dette spesielle miljøet tatt seg opp igjen. En kan spørre hvordan det hele kom i gang. En har jo lite av sikre kilder å holde seg til fra den aller første tiden. Det vi vet er hva eldre mennesker har fortalt, og da i første rekke eldre slektninger, som selv har snakket med de gamle spillemenn. I den forbindelse kan vi nevne Ragnar S. Grude, som er dattersønn til Anton Gonnæs, f Anton var sønnesønn til den første organisten i Hole, Gudbrand Nilsen Gonnæs f Vi skulle ta mye feil om ikke han nettopp er den mannen som gjennom en sterk interesse for musikk andre med seg. I den tiden var jo musikk det fremste underholdningstilbud, og en måtte utøve den selv. Også gjennom Torolf Fure på Øst-Modum har vi fått verdifulle opplysninger som kan hjelpe til å sette «bitene» sammen.

Den første gomnæsmusikken

En skulle tro at Gudbrand N. Gonnæs var klar for sin organistgjerning i 20/25-årsalderen. Som organist hadde han lært noter, men vi vet ikke hvor. Det er tydelig at han har hatt stor innflytelse på musikken i nærmiljøet. Gudbrand fikk to sønner, Nils f og Anders f Nils ble organist etter sin far, mens Anders ble en kjent instrumentmaker og orgelbygger. Gudbrand hadde også en datter, Emilie, som var organist. En rekke Hølemusikere som skulle gjøre seg gjeldende i Gomnæsmusikken, er faktisk født i samme tiåret. Vi nevner Hans O. Gonnæs f 1811. Jørgen Rytterager f. 1809, Anders A. Dæhli f. 1812, og Ivar Rytterager f. 1818 Alle kan ha lært noter hos Gudbrand N. Gonnæs sammen med sønnene. Nils f. 1817 og Anders f. 1821. Blant disse finner vi sikkert flere som var med i den første Gomnæsmusikken. Den har kanskje satt sterkere spor etter seg enn vi har vært klar over. Midt i forrige århundre ble Gomnæsmusikken kjent over store deler av Østlandet. Hans O. Gonnæs, har fortalt sin dattersønn Torolf Fure, at «musikken» bestod av 4-5 personer, med feler, cello, kontrabass og klarinett. Hvem som spilte hva er ikke kjent, men Ragnar Grude har fortalt at hans morfar, Anton Gonnæs, sa at musikerne ofte byttet instrumenter. De fleste spilte på flere av dem. Gomnæsmusikken spilte ikke bare på Ringerike. Både Hans O. Gonnæs og Anton Gonnæs har fortalt til våre kilder at det var spilleoppdrag helt opp til Land og Valdres, og musikerne kunne ofte være borte lange tider. De fleste av disse musikerne hadde gård og eiendom, og det sier seg selv at det kunne gå ut over driften. Vi ser da også at det ikke gikk så helt bra med økonomien for flere av dem. Da notene etter Hans O. Gonnæs ble funnet på Fure, Øst-Modum, i 1977, kom det også for en dag at flere av disse musikerne skrev melodier selv. Således har vi funnet noter som er signert foruten av Hans O. Gonnæs, også av Anders G. Gonnæs, Ole H. Gonnæs, Anders Dæhli, Ivar Rytterager og en O. Aarvold, som man ikke har klart å «oppspore». All noteskrivingen er meget dyktig utført, og det er ingen tvil om at de har hatt en god læremester, - trolig organisten Gudbrand N. Gonnæs.

Det skapes et miljø

Ut fra den første Gomnæsmusikken ble det skapt et sterkt musikk- og sangmiljø i Hole. Foruten stryke-ensembler som spilte til dans, kom det i gang både et mannskor under ledelse av kirkesanger Ole Hurum og noe senere et hornorkester. I 1859 flyttet Hans O. Gonnæs fra gården sin (nordre, nedre Gonnæs). Han kjøpte da en av Fure-gårdene på Modum og flyttet dit. Hans sønn, Ole H. Gonnæs, startet litt senere et hornorkester på Øst-Modum. - Fra årene kjenner man navnene på de fleste som var med i dette korpset. - Ole H. Gonnæs hadde, sammen med sin far, også tilknytning til et sangkor på samme stedet. Gamle notater viser at Ole H. G. hadde vært med i koret som kirkesanger Hurum ledet. På den måten hadde han fått kjennskap til korsang. Rimeligvis har han også forsøkt seg på blåseinstrumentene før familien flyttet til Fure.

Orgelbyggeren

Når bitene av alt materialet skal settes sammen, aner det oss at miljøet på Gonnæs ble dannet omkring sønnene til Gudbrand Nilsen Gonnæs, Nils og Anders. Nils ble organist etter faren, og søkte sikkert ut etter impulser når det gjaldt musikk. Men han var også sparebankkasserer ved siden av at han var gårdbruker. Anders ble kjent som en dyktig orgelbygger. Han har bl.a. bygget orglene i Bønsnes kirke og Metodistkirken i Hønefoss. Det var til ham alle «musikkgjestene» kom. Ved siden av å bygge orgler, bygde også Anders Gonnæs en mengde feler, kontrabasser og celloer. Det er vel nær å tro at akkurat dette verkstedet skaffet instrumenter til mange musikkinteresserte ungdommer i

⁷⁰ Heftet Ringerike. 2002. <https://doczz.net/doc/3001178/heftet-ringerike-2002>

Hole omkring midten og slutten av forrige århundre. Verkstedet ble overtatt av Anton Gonnæs, og virksomheten ble holdt vedlike i mange år. Ragnar Grude forteller at han selv så tretten feler i verkstedet til Anton Gonnæs.

Italienere og Lindeman?

De melodier som ble funnet etter Hans O. Gonnæs, også de som var skrevet av hans musikkamerater, har en egen, spesiell klang. Det kan være grunn til å spørre hva dette kan skyldes. Anton Gonnæs har fortalt til Ragnar Grude, forøvrig understøttet av Torolf Fure, at det i gammel tid var mye folk på Gonnæs. Hit kom spillemenn fra Hallingdal og Valdres og bodde der i dagevis. Og det ble spilt og diskutert. Noen særlig påvirkning fra disse dalførene er ikke å spore. Det ser snarere ut til å være motsatt. Det blir også fortalt at det ofte kom «lirekassemenn» til Gonnæs. Disse var utlendinger, som oftest italienere, og som regel dyktige spillemenn. På Gonnæs fikk de reparert sine lirekasser på verkstedet til Anders. Gjennom disse fremmede fikk nok Gonnæsmusikerne mange impulser. Et annet moment kan også ha betydning. Det er kjent at Gonnæsmusikerne hadde omgang med den store Ludvig Lindeman. Det er ventelig organisten som har hatt forbindelsen med ham, og den må ha vart i mange år. Anton Gonnæs ble da også sendt til Kristiania og gikk i lære hos Lindeman en tid. Men han fikk den attest av mesteren at han ikke kunne lære ham så mye mer om noter. - «Det Anton Gonnæs trenger er øvelse», - sa Lindeman. Når en hører de gamle Gonnæsmelodiene, kan en ane at komponistene også har fått annen påvirkning enn fra vanlig gammel norsk bygdemusikk. Har de også en bakgrunn fra italienerne og Lindeman? Etterhvert falt generasjonen fra 1820-årene fra, og det ble i første rekke sønnen til Anders G. Gonnæs, Anton Gonnæs f.1861, som kom til å føre tradisjonen videre. Med ham nådde Gonnæsmusikken toppen. Han ble gift med Martha Lyche, som var en dyktig pianistinne, som ble meget benyttet ved konserter. Anton og Martha fikk 11 barn, som alle var musikalske og utøvende musikere. Anton Gonnæs har fortalt Ragnar Grude at han ledet både hornorkester og blandet orkester med opptil 30 medlemmer. Disse store orkestrer ble benyttet på hjemlige trakter. Men også han hadde 5-6 manns orkester som tok spilleoppdrag utenfor bygdas grenser, - etter mønster fra den første Gonnæsmusikken. Et høydepunkt i Gonnæsmusikkens historie var da den spilte på Sundvollen under kongebesøke~ omkring 1910. I «Ringerike 1981» vil vi komme tilbake med en fyldig omtale av Anton Gonnæs og hans familie.

Fredrik Wilhelm Gonnæs

Fredrik Wilhelm Gonnæs var jevnaldrende med Anton Gonnæs, og fikk sin første opplæring i musikk og noter av naboer og kjente - har han selv sagt. Det vil vel med andre ord si i hjemmet til Anton Gonnæs. Allerede som ung gutt reiste Wilhelm Gonnæs til Kristiania, der han ble med i artillerimusikken. Dette viser vel også at det allerede tidlig hadde vært et hornmusikkmiljø i Hole. Fr. Wilhelm Gonnæs studerte musikk i Tyskland i mange år, og etter oppdrag i Bergen endel år, ble han tilslutt dirigent for divisjonsmusikken i Kristiania, med rang av musikkøyntnant og musikkinstruktør. Fr. Wilhelm Gonnæs har skrevet en rekke betydelige sangkomposisjoner og marsjer. Han ble forøvrig kjent fordi han sammen med Ole Olsen og Oscar Borg gikk inn for å fornorske militærmusikken. Han var også kjent som en dyktig fele- og cellospiller. Fr. Wilhelm Gonnæs er nok den fra Gonnæsmiljøet som er blitt mest kjent utenfor bygdas grenser. Men det spørs om ikke Hans O. Gonnæs og Anton Gonnæs m.fl. har betydd mer for musikklivet i Hole. Se «Jul på Ringerike»

Rytterager og Dæhli

To familier som var sterkt inne i bildet i denne musikkpoken i Hole, var Rytterager og Dæhli. Eldre folk har fortalt at det var et rikt musikkmiljø også på disse gårdene. I noteheftet etter Hans O. Gonnæs er det melodier som er skrevet av Anders Dæhli og Ivar Rytterager.

I boken Ringerikske Slechter av Lagesen er Ivar Rytterager nevnt som en dyktig felespiller og komponist. Familien på Rytterager var øyensynlig meget musikalsk. Foruten at både Ivar og Jørgen var aktive spillemenn, hadde Ivar døtre som ble kjent for sine musikalske evner. Den eldste Johanne ble gift med lege H.J. Thue, Kristiania, og var en kjent pianistinne mens en yngre, Mimmi Emilie, ble gift Hansteen. Hun ble en kjent sangpedagog i Kristiania i forrige århundre. Ivar Rytterager var øyensynlig en mann med stort pågangsmot. Han studerte jus, og ble tilslutt kongelig fullmektig i Revisjonsdepartementet. Han var også meget interessert i friluftsliv og sport, og arbeidet mye med vedlikeholdet av Krokkeleiva.

Major Jürgensen

Den 1. oktober 1802 vart Jürgensen utnevnt til kaptein og sjef for det nyoppretta Leirdalske (Leirdal - eldre skrivemåte for Lærdal) lette Infanterikompani. I 1811 gikk han over til Vangske Kompani av Oplandske Infanteriregiment og avanserte i 1812 til major og nestkommanderende ved 2. "gevorbnæ" bataljon i regimentet. Major Jürgensen gikk av med pensjon i 1818. Major Wilhelm Jürgensen og kona Marie Eckstrøm Bruun vart gravlagte på Hole kirkegård i Hole kommune på Ringerike i Buskerud. Major Jürgensen. Ridder av Danebrog, født i Schleswig 1762. Han døde 9. mai 1842 på Rytteraker på Ringerike.⁷¹

Dansemoro

«Her på Storøen var der nemlig Lørdag aften, som var den 3die Januar 1830, et Bal, hvortil alle Piger og Kavallerer af Bygden var deltagende. Musikken bestod af 3 Spillemænd, Clarinetblæser og Tambour. Jeg hentet hid Frk. Jürgensen, Jomfru Scheitlie fra Rytterager samt Jomfru Arneberg, hvilke alle tre dansede til langt hen paa Natten.»⁷²

Engang var det doning med dansemoro i Hauggårda.⁷³ Der var stor Selskabelighed paa Ringerike i min Ungdom, der var forskjellig Underholdning, bl.a. hadde vi Sangforening og de fornemste Sange var: «Bor jeg paa det høie Fjeld»,

[462c-8ad2-327210d400aa/](https://www.heftet-ringerike.com/images/heftene/1985_heftet.pdf)

⁷² Ole Rytterager født i 1842. Gamle dager på Rytterager. Heftet Ringerike 1985. Utgitt av Ringerikes museum, Ringerike ungdoms lag og Ringerike historielag. https://www.heftet-ringerike.com/images/heftene/1985_heftet.pdf

⁷³ Thure Lund. Ringerike 1951-52. https://www.heftet-ringerike.com/images/heftene/1951_heftet.pdf

«Medens Nordhavet bruser», «Hvor herligt er mit Fødeland», o.s.v.

Paa Libakke og i Gladvedt var der hver Jul Bal, indbudent Betalingsbal, men jeg har ogsaa været paa saadanne Baller paa Burud, Wager og Skjør vold. De var noksaa stride til at spille Kort, Polspas var det fornemste Spil.»⁷⁴

Forfatter

Ivar Rytterager. Redningsbaade på svag Is. Consturerede av Forf. Baadene kunne ogsaa bruges som Farkoster saavel i aabent Vand som paa Is. Christiania, 1883. O.m. tysk. engelsk tittel og tekst.⁷⁵

Arne Emil Christensen Isbåtene i Sogn

Isbåtene i Sogn - Folkelig tradisjon eller lærd impuls

I båthallen på De Heibergske Samlinger står en liren båt som virker merkelig fremmed blant de høyreiste sognebåtene. Det er «isbåten» fra Aurland, bygd som en pram med meier under. Den kom til museet i 1913 fra Aurland. Bernhard Færøyvik behandlet båten i et par arbeider, og han målte den opp. Færøyvik mener tit båten er bygd «for 70 år sidan umlage dvs, ca. 1860, og typen er meget eldre, «fleire hundrad år» Båten er bygd på vanlig prammanér med bunnplanke istedenfor kjøl, 4 bordganger på hver side, akterspeil og «nese». Den har 4 band og to par. Båten har seiltofte. Det som skiller den fra andre prammer er to kraftige meier under bunnen, og solide jernbeslag under hele forreste del av bunnen.

Det nok en viss til å sette spørsmålstejn ved Færøyviks datering både denne spesielle båten. og typen som helhet. For det første virker selve båttypen fremmed i Vest-Norge, der kjølbåt tradisjonelt har vær: si sterk at det uhyre sjeider å finne pram eller flatbunnete båter selv i dag, og dette bildet har vært enda mer markert i eldre tid. Av Diriks' artikkel i Folkevennen 1863 fremgår det at prammen så sent som i typisk østnorsk båt, at den da var i viss eksposisjon som tupe fordi den var så billig og bygge.

Sammenlikner vi isbåten på Amla med de østnorske pramtypene, vi finner vi såpass mange særtrekk at det neppe er noen grunn til å på ai den bygget i Sogn. Største bredde ligge lengre forut det et vanlig østnorske prammer, akterspeitct er forholdsvis båten har keiper av vanlig sognetype. Det dermed å regne isbiten som en genuin sognebåt, i den forstand er bygd i Sogn og brukt der, mer, det gjenstår å se den som kalles karakteristisk for Sogn. Med de vanskelige isforholdene sogningene hadde, har det sikkert en nyttig båt, til preste- eller jordmorskyss, og senere tid for å herre folk og varer iskanten når «dampen» gikk i tåke midtfjords.

I 1883 utga kgl. Fuldmektig Ivar Rytteyager et lite skift om «Redningsbaadc pag svag Is; Et blick på fig. 1, isbåten fra Aurel i Færøyviks oppmåling, og fg, 2, den største av Rytteragers to båter. overbeviser klart om det her må være en sammenheng. Spørsmålet blir så, har skrift inspirert båtbyggere i Sogn, er den kgl. fuldmeg:ig som har hentet inspirasjon i folkelig båtbygging, og nøyer seg med å finne opp enkelte raffinerte hjelperedskaper for båtens bruk som isredningsbåt?

Rytterager hevde: selv at «eiter flere Forsag haaber jeg at have fondet et saadar:t i de af mig konstruerede Redningsbaade, hvortil hermed følger tegninger». Det er jo klar tale, men det stemmer med Færeyviks opplysning om at isbåten fra skulle være bygd 20 år for Rytterager publiserte sin konstruksjon. Vi kan sikkert gå ut fra at det her ikke er snakk om parallelle oppfinnelser, det er alt for mange identiske detaljer til at det er sannsynlig: og det er i tillegg lite trolig at en båtbygger i Sogn ville brukt en «fremmed» båttype som prammen til å utvikle er lokal isbåttype.

Han sønn av Ole Rytterager en driftig og foretaksom som drev med skyssing, tømmertransport og kariolmakeri ved siden å dyrke opp gårdenene Storøya, Rytterager, Borgen, og Tandberg som var i dårlig hevd da han overtok den. Ti! å komme fra et innlandsområde bar Rytterager ganske båt vant.

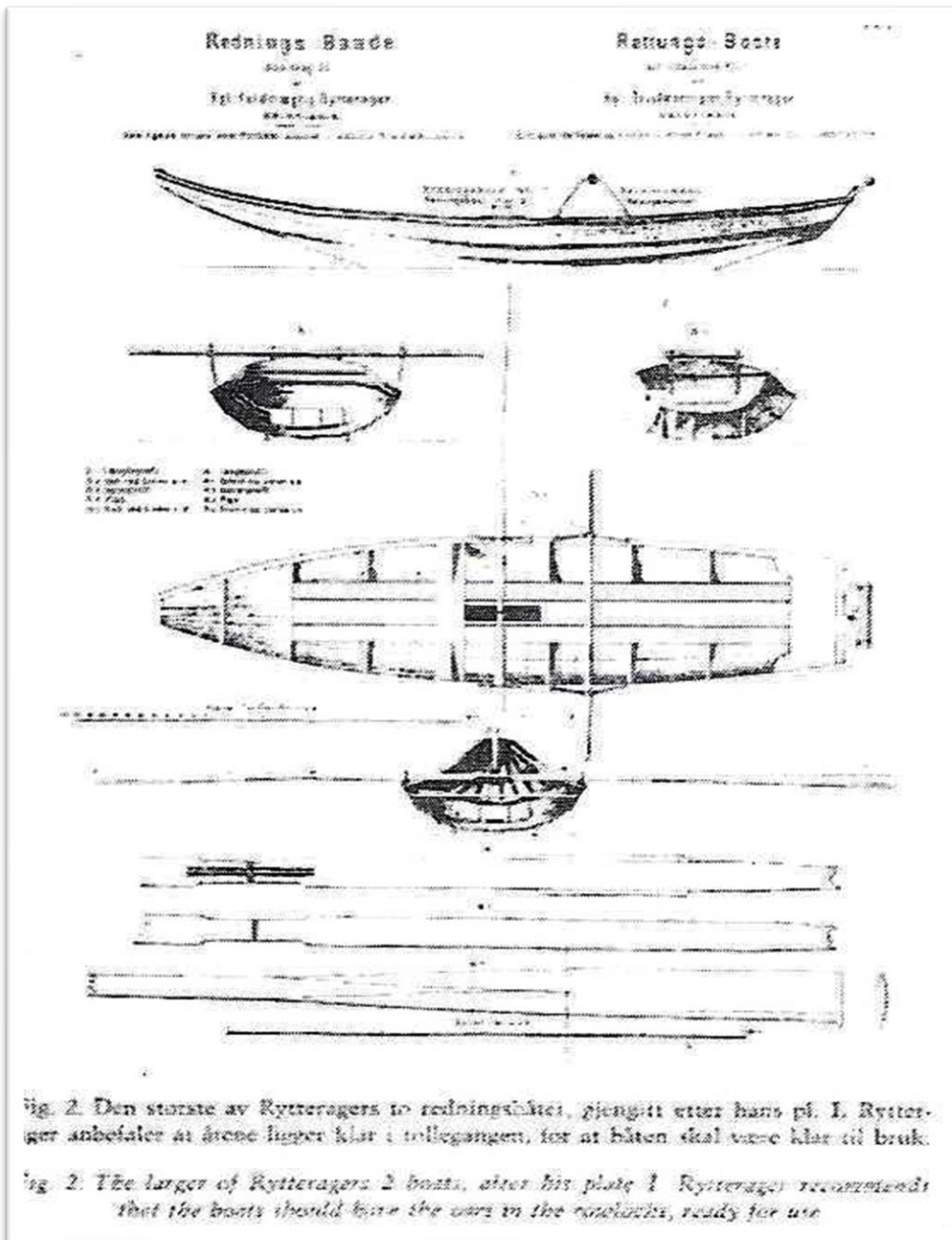
Sundet mellom Storøya og fastlandet er islagt vinterstid, men på grunt: av strømmen er isen ofte upålitelig, og det har skjedd mange drukningsulykker her. Det er derfor antakelig sørgelige ungdomstidene som ligger bak Rytterager innledning i Skriftet om isbåtene: «Det er faldt i ruin Lod et Par Gange at se Folk drukne svag Is, jeg har hort deres Nøds krig, deres indtrængende Bønner om Redning, og Hjælp og seet deres fortvilede Kamp uden at kunne komme dem tidsnok til Hjælp ... Med saadanne Indtryk var det, jeg tog Løfte af mig selv om bidrage til Opfindclsen af et Redningsmiddel under lignende Omstendigheter og etter flere Forsørg haaber jeg at sædant i de mig konstruerende Redingsbaade, hvortid hermed følger Tegninger.»⁷⁶ Rytterager fremholder videre at hans hensikt med oppfinnelsene ikke er egen vinning, men at han stillet den til offentlighetens disposisjon.

⁷⁴ Ole Rytterager født i 1842. Gamle dager på Rytterager. Hefet Ringerike 1985. «Rytterager paa Ringerike» (1905). Op.cit.

⁷⁵ Norsk maritimt museum. <https://asp.bibliotekservice.no/sjofart/title.aspx?tkey=40104>

⁷⁶ Ivar Rytterager. Redningsbaade på svag Is. Consturerede av Forf. Baadene kunne ogsaa bruges som Farkoster saavel i aabent Vand som paa Is. Christiania, 1883. s. 4.

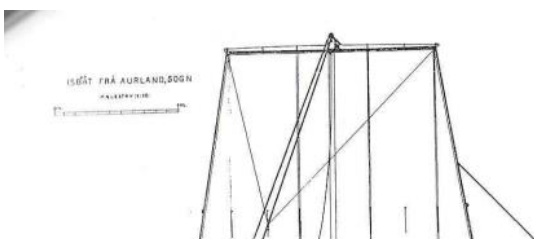
I de kilder jeg har hatt til rådighet er det ingen opplysninger om at han noensinne var i Vest-Norge eller på annen måte hadde gjort seg kjent med eventuelle isbåter i Sogn.

Isbåter er et gammelt fenomen, både som bruksbåter og lystfartøyer, så idéen har sikkert vært kjent for Rytterager, selv om sikre opplysninger om isbåter i Norge i eldre tid mangler. Rytterager forestår at hans båt A kan brukes på brukes på kobbejakt, noe som tyder til isjakt så sel slikt bl.a. driver i Østersjøen. Fra Holland, kjennes isbiåter

Fra gammel tid, både som bruksbåter og som rene isjakter til kappseilas. De utenfor rammen av delte arbeide, mens f.eks. den «ijsvlet» fra Urk som finnes på Zuiderzeemuseum i Enkhuizen en bruksbåt av en type sogn kan hatt utbredelse .Båten er klinkbygd på flat bunn, og ble so postbåt etc. mellom Urk og Kampen når isen på Zuidersjøen.

Rytterager kan altså ha hatt eller mindre direkte sin forbilder for konstruksjon, uten at i dag peke på dem. Hans redningsbåt er skriftet presentert i to versjoner, henholdsvis 5.40 og 4.53 m lange.

land i Færøviks oppmåling, og fig. 2, den største av Rytteragers to båter, overbeviser klart om at det her må være en sammenheng. Spørsmålet blir så, har Rytteragers skrift inspirert båtbyggere i Sogn, eller er det den kgl. fuldmektig som har hentet inspirasjon i folkelig båtbygging, og nøyet seg med å finne opp enkelte raffinerte hjelpere for båtens bruk som is-redningsbåt?

Rytterager hevder selv at «efter flere Forsøg haaber jeg at have fundet et saadant i de af mig konstruerede Redningsbaade, hvortil hermed følger tegninger». Det er jo klar tale, men det stemmer lite

Da den Baad som tænkes omdannet hertil ifølge Deres Opgivende eies af Kgl. Fuldmæktig Falck-Ytter, der skal være villig til at sælge Baaden for kr. 150 vedlegges en paa dette Belop lydende Anvisning, som bedes ham tilstilet naar Baaden er overleveret. Restbeløpet vil ved Deres Henvendelse hertil naarsomhelst kunne erholdes udbetalt. Baaden bliver, naar den har været benyttet ved Industriutstillingen, at aflevere Havnefogeden.»¹³

Det er interessant at Rytterager vil stille ut båten på Industriutstillingen for den tas i bruk. Dette kan neppe tolkes på annen måte enn som et forsøk på å gjøre konstruksjonen kjent for et størst mulig publikum. Båten ble stilt ut i Gruppe II, Classe 7c, «Baade» som utstillingens nr. 751, «Is og Redningsbaad». I Classe 7d, Skibsmodeller stilte Rytterager ut «Model til Redningsbaad paa svag Is i 1/20 Størrelse». Den siste er sikkert identisk med den modell av type B som Rytterager nevner i sitt skrift.¹⁴

Noen utstillingsmedalje fikk Rytterager ikke for sitt arbeide, men han fikk «hæderlig omtale for Paaskjønnelsesværdige Bestrebelse for at konstruerer Redningsbaade til Anvendelse paa svag Is»,¹⁵ dvs. han ble tildelt utstillingens diplom, «Foranstaltet av Komittéen som fjerde belønning og udført af hr. Maler Peters».

Jeg vil anta at Rytteragers skrift ble utgitt til utstillingen, og solgt eller utdelt ved båten. Forlegger var J. W. Cappelen i Christiania. Industriutstillingen i 1883, var åpen fra 16/6 til 21/10 og ble besøkt av 219 244 personer.¹⁶ Sammen med brosjyren må utstillingen ha gjort Rytteragers isbåt kjent for en mengde mennesker, og den kan ha gitt impulser til liknende konstruksjoner mange steder, selv om vi ikke kan ettervise dem i dag.

Christiania Havnevesen anskaffet i tiden 1878—1886 3 redningsbåter, som ble stasjonert ved utløpet av Akerselva, i Piper-

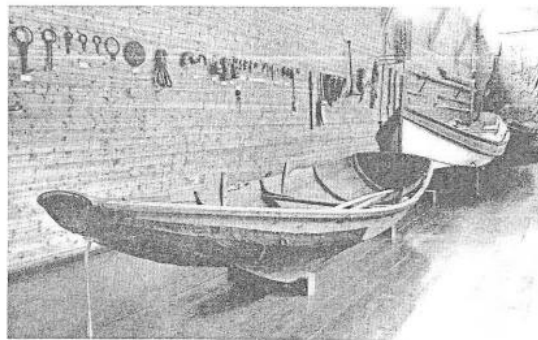

Fig. 4. Isbåten fra Aurland, foto 1962 A. E. Chr.

Fig. 4. The ice-boat from Aurland in the museum at Aurland, Sogn.

viken og på Filipstad. Det er uvisst om alle tre var av Rytteragers type, men dette er sannsynlig, de beskrives som «3 Redningsbaade paa Slæder med tilhørende Leider til benyttelse naar Havnen er islagt».¹⁷ Den siste redningsbåt havnevesenet hadde i tjeneste ble trukket inn da broen mellom Ormøya og Malmøya ble bygget i 1950-årene, også det var en pram på slede eller meier.¹⁸

Utenfor Oslo-området kjenner jeg bare isbåtene i Sogn som direkte parallell til Rytteragers konstruksjon. I tillegg til båten på De Heibergske samlinger finnes en båt i privateie i Gudvangen.

Ifølge Færøysvik ble det i eldre tid også brukt vanlige sognefæringer som isbåter,¹⁹ og det er uvisst hvor mange isbåter av vår type det kan ha vært i Sogn. Undersøkelser av eldre skiftemateriale kombinert med feltarbeide i Sogn kan muligens gi svar på dette,

¹³ Kristiania Havnekommissions kopibok I, nr. 87/83, brev av 28. mai 1883. (Havne-

Østlige bydeler

«Allerede på årsmøtet i 1858 blir det vedtatt at opptak av nye medlemmer ikke skal følge et strengt ansiennitetsprinsipp, men det skal tas hensyn til hvordan vedkommende bor, helbredden, økonomien etc.

Det mest interessante ved utsagnet er derfor at det allerede på den tiden eksisterte et ideologisk behov for arbeidere som alibi. Rytteragers påberopelse av foreningens brede sosiale sammensetning, virker som sosialdemokratisk erklæring 50 år forut for sin tid. Medlemsprotokollen bekrefter ikke påstanden om dagarbeidere. Det nærmeste man her kommer er et par handelsbetjenter og departementsbudet Ole Pettersen som ble medlem i 1858 og som under tittel av «agent» ble ekskludert i 1884.

«Skydeselskabet Christian Augusts Venner» hadde blitt stiftet i 1810, under Napoleonskrigene, men var senere blitt en mer eksklusiv selskapsforening med begrenset medlemstall for sentrale representanter for byens maktelite. Kontingenten var forholdsvis høy og det stengte ute ganske mange, men viktigere var at opptak av nye medlemmer fordret enstemmighet. Typisk nok ble Henrik Wergeland avvist som en rabulist og urokråke da han søkte opptak i 1840. Det hjalp ham heller ikke å skrive et hyldningsdikt til Selskabet.

I 1860 skriver Ivar Rytterager i et brev til formannskapet «Baadforening ved Revierhavnen tæller nu 120 Medlemmer og Foreningen i Piberviken omtrent 60 fra den besiddende ned til simple dagarbeider og flere haves ikke Plass til.

Vedtekten fra 1879 kjenner vi. Der heter det «§ 2: Mellom flere søknader bør den, hvis andragende er eldst, ha

ARNE EMIL CHRISTENSEN JR.

Isbåtene i Sogn

Folkelig tradisjon eller lærd impuls

I båthallen på De Heibergske Samlinger står en liten båt som virker merkelig fremmed blant de høyreiste sognebåtene. Det er «isbåten» fra Aurland, bygd som en pram med meier under. Den kom til museet i 1913 fra Aurland.¹ Bernhard Færøyvik behandlet båten i et par arbeider,² og han målte den opp.³ Færøyvik mener at båten er bygd «for 70 år sidan umlag»,⁴ dvs. ca. 1860, og at typen er meget eldre, «fleire hundrad år».⁵ Båten er bygd på vanlig prammanér med bunnplanke istedenfor kjøll, 4 bordganger på hver side, akterspeil og «nese». Den har 4 band og to par keiper. Båten har seiltofte. Det som skiller den fra andre prammer, er to kraftige meier under bunnen, og solide jernbeslag under hele forreste del av bunnen. Selve skroget var temmelig medtatt da det kom til museet, men det er ikke lett å si om det skyldes elde eller hårdhendt behandling.

Det er nok en viss grunn til å sette spørsmålsteget ved Færøyviks datering både av denne spesielle båten, og typen som helhet. For det første virker selve båttypen fremmed i Vest-Norge, der kjølbåttradisjonen har vært så sterk at det er uhyre sjelden å finne prammer eller flatbunnete båter selv i dag, og der dette bildet har vært enda mer markert i eldre tid. Av Diriks' artikkel i Folkevennen

fortinnrett, med mindre ansøkers helbredstilstand, familieforhold og bosted gir anledning til å fravike denne regel.»⁷⁸

Ivar Rytterager døde i 1898, men foreningen holdt frem med prioritering av medlemmer fra de østlige bydeler.

«I medlemsmøte 12 januar 1902 ble det bestemt at foreningen ikke kunne få havnen ved Baadforening ved Revierhavnen (ved Vippetangen), skulle man søke å få Hovedøyabukten. Under ingen omstendighet ville man høre tale om Hjortnesbukta innenfor Brannskjærene.

I brev av 19. mars 1904 fra foreningen til kommunen heter det:

Ordningen av båthavnsspørsmålet for de østlige bydels vedkommende som i og med dette kan anses avgjort. Den gode anledning en sådan godt ordnet båthavn vil gi folk, som ellers ikke har anledning landopphold, til å komme ut å trekke frisk luft, ved at de kan holde båt og på den måten styrke seg i deres fristunder, for på den måte med

¹ I Heibergs katalogisering av båten opplyses: «Benyttedes før i tiden meget til at trafikere fjorden fra Aurland til Flaam, naar isen var utrygg.»

² a, Bergens Tidende 11. januar 1930. b, Tidsskrift utg. av Historielaget for Sogn nr. 9. Leikanger 1934.

³ Sogn 7 a—c i «Liste yver teikningane i Bernhard Færøyviks Samlingar». Stensil Bergen.

⁴ Færøyvik 1934 s. 28.

⁵ Færøyvik 1934 s. 28.

fornyet kraft å kunne gå til sitt arbeid. Det er også et av foreningens formål, idet dens statutter gir de søkere som er dårlige av helbred eller hvis bosted er usunt, fortrinnsrett til å opptas som medlemmer.»⁷⁹

Det var radikalt på 1800-taller, men blant medlemmer var det ingen arbeidere, unntatt et bud. I 1904 kom lærere, formenn og nedre del borgere inn som medlemmer. I perioden 1914 – 1920, kom dagarbeidere og andre arbeidere. Med ulike varianter bestod dette vedtaket til 1970-tallet.

⁷⁹ Johann Pedersen. *Revierhavns Baatforening*. Op. cit.

1. Ingeborg Laura Rytterager 1839 g.m. lensmann Bergsund i Ådalen fra 1870.
2. Gustafva Auette Reich (Rytterager) 1841 g.m. Ole Reich, Sundsvald i Sverige
3. Ole Rytterager, myndig, Ole Rytterager 1842 – 1937 Borgestad, Hole. 1865 Alder 23. Tatt opp Ås Høiere Landbruksskole. Ugift. Ingen barn. Kristiania
4. Karen Sofie Rytterager 1844 Storøya, Hole. Død 1900 Halsteinrud, Hole. Alder 56
5. Kristiania Engebret Rytterager 1847 – 1930 Folketelling 1875 for Jernbantorvet 2, Christiania: Engebret Rytterager (1847, Ringerike), gift med 1900 Anna Berntsen Rytterager (Berg), Fødested: Asker.
6. Anne Jørgine Gregersen (Rytterager), bopel Rytterager (1849-1901), g. m. Peter Gregersen (f. 1828), proprietær, Mælum på Modum. Ingen barn. Anne Jørgine Død i Modum Søndre 13/11 1901, dødsårsak mavebetennelse. (Proprietær er en betegnelse som tidligere ble brukt om eier av en større landeiendom, som ikke var stor nok til å kalles gods, som var utgått fra borgerstanden og levde flottere enn vanlige bønder.)
7. Randine Karine Rytterager 1854. Melum.
8. Nicolai Rytterager f. 1856 Storøya, Hole. Død: 1919 (62-63) Minnesota. Bankbokholder. Emigrasjon, 1882 New York. Ektemannen til Gunvor Magdalene Tolvine Pedersen, f. 27 Jan 1858, Oslo Gift 1879 Oslo, Jenny Rytterager og Ellen Marie Dorothea Rytterager

Far til Georg Odleif Rytterager; f. 1879 Kristiania. Død: 1963 (83-84). Gunnar Rytterager; f. 1888. Død: 20. Mai 1891. Ann Gunhild Rytterager; Ragnhild Rytterager; William Nicolay Rytterager; Emma Louise Rytterager og Valborg Gunvor Karine Rytterager

Siden denne poengsummen bare ble publisert privat av komponisten, er musikken sannsynligvis nesten "utdødd", tror jeg. Gunvor Rytteragers få komposisjoner er vanskelig å finne (hun har bare en "offisiell" komposisjon utgitt av Warmuth i 1891), så denne marsjen er ikke så mye for musikken, men mer for dokumentasjonen. Jeg har lagt til forsiden da den inneholder komponistens signatur. Gunvor Rytterager ble født i Christiania 1858: Tolla Gunvord Magdalene Pedersen Rytterager mor Yvonne Cederholm.

Men hun er «ingen steder» å finne i norsk «musikkhistorie». Hun er «bare enda en» kvinnelig pianolærer fra Christiania. Hennes "komplette" utdanning er uklar for meg, men i det minste var hun student av Erika Nissen (1845 – 1903). Og: bare 19 år gammel, i 1877, begynner hun å gi "musikkundervisning" i Christiania. Så jeg tror hun må ha vært begavet.

I 1879 giftet hun seg med Nicolai Rytterager (1856 – 1919). Han forlot Norge i 1882 og fulgte etter i 1884. De bosatte seg i St. Paul, Minnesota, USA i flere år. Hun ble "introduert" for St. Paul offentlig i 1884: "... En pianist med stor kultur og ferdigheter ..." og "... en stjerne som skinte med stor glans ...".

Hun arbeidet som musikk lærer i St. Paul, men vendte tilbake til Norge i 1890-91.

Hennes mann bodde fortsatt i St. Paul og i 1897 skilte de seg. I Christiania fortsatte hun sitt arbeid som musikk lærer og pianist. I 1901 forlot hun igjen Norge, denne gangen til Boston, USA, hvor hennes andre sønn, George (1879 – 1963), bodde. Hun arbeidet som pianist og musikk lærer der og døde i 1912.⁸⁰

9. Johan Rytterager 1859 – 1910, Folketelling 1875 for Jernbantorvet 2, Christiania: Johan Rytterager (1859, Ringerike), broder. Gift med 9.3 1879 Oslo Tolla Gunvor Magdalene Pedersen, født januar 27 1858 – Kristiania. Amerika.

https://www.zotero.org/support/word_processor_plugin_troubleshooting

⁸⁰ Damernes Turnermarsch. <https://musescore.com/user/26911315/scores/6688127>